בעזרת השם יתברך

ספרי עמקי ראובן

ספר

התענית דכסלו

עיונים וביאורים בענין
התענית בחודש כסלו משום ששרף יהויקים המגילה
שכתב ברוך מפי ירמיה

חובר בעזרת החונן לאדם דעת
מאת
ראובן מלך בן בנימין יצחק שוואַרץ

ספר זה יוצא בסיוע
PK TORAH CENTER
BROOKLYN NEW YORK

נדפס בארץ ישראל
על נייר שאין בו חשש
חילול שבת ח"ו

•

מודעה

אין כוונתי בספר זה
לפסוק שום הלכה למעשה

לכל ענייני הספר
אפשר להתקשר:
052-767-4041
ניתן גם להשאיר
הודעה במספר:
516-581-3597

•

סדר עיצוב ועימוד:

אותלמופת
עימוד שהופך טקסט ליצירה
י. ברנשטיין | 05276-74041

שנת תשפ"ז

מכתב שקבלתי לספרי על מסכת עוקצין

בס"ד

ה' מרחשון תשפ"ו

שמחתי לשמוע שבני החבורה בני העליה עומדים לסיים בלימוד הרבים מס' עוקצין ופרק העור והרוטב, שנלמד בצוותא בעיון היטב בבירור הסוגיות לעומקן בביאור הסברות לכל השיטות באר היטב, וברכה מיוחדת לידידי עוז האי גברא רבה הגאון המובהק מוהר"ר ראובן שווארץ שליט"א, שמוסר שיעורים קבועים בסוגיות הנלמדות, ובמו"מ של תורה עם לומדי הכולל, ובחידו"ת שהודפסו ברבים על המסכתות הנלמדות, דברים יקרים ונחמדים מאירים באורה של תורה.

הנני בברכה מקרב לב שתמשיכו להגות ולעסוק בדברי התורה הק' כי היא חיינו ואורך ימינו, ותזכו לחדש עוד הרבה חידו"ת לאסוקי שמעתתא לאמיתה של תורה.

הכו"ח לכבוד עמלי התורה בטהרה אשר מסורים בכל ליבם ללימודה.

מכתב שקבלתי לספרים קודמים

מכתב מהגאון ר' יחיאל פישהוף שליט"א
זכרון מאיר בני ברק

בס"ד שלהי שבט תשפ"ו לפ"ק

לכבוד הג"ר ראובן שליט"א

הנה כאשר זכה כתר"ה להגביר חיילים לתורה, ולדרוש כל דיני מועד במועד, ובכלל זה כל הדינים הנוהגים בכל פרטי המועדות שיש מראשית השנה ועד אחרית שנה, בין מן התורה בין מדבריהם ובין מה שנאמר עליהן מנהג ישראל תורה, והוא כבוד התורה מופלג מאד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות, ועכשיו בדעתו להוציא על דיני וידוי מעשרות, הנוהג בפסח בשנה זו היא שנה הרביעית, ואשרי חלקו שזכה לכל זה.

והנני אך להצטרף כיהודה ועוד לקרא לברכות המברכים זה מכבר, שימשיך בהרבצת התורה דיליה בכתב ובע"פ כנועם כשרונו ונועם נפשו לשם שמים, ויזכה לעשות נחת רוח להקב"ה ולהרבות כבודו יתברך וכבוד תורתו, תכלית חיינו בעוה"ז.

אחתום בברכה,

יחיאל פישהוף

תוכן העניינים

פרק א • זמן הראוי להתענות משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו

ענף א — בחודש כסלו יש יום הראוי להתענות בו משום שבו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו ומקור לזה מפסוקים בירמי' ..... יג

ענף ב — בפסוקים הנ"ל לא הוזכר באיזה יום בחודש כסלו אירע צרת יהויקים ויש בזה הרבה אפשריות ע"פ הרבה גירסאות בדברי הקדמונים ..... יט

ענף ג — יש סוברים דצרת יהויקים אירע בח' כסלו אבל בדברי האחרונים מבואר דלית בזה הכרעה בין כל הגרסאות הנ"ל ..... כא

ענף ד — ז' כסלו יום טוב דמגילת תענית והאם זה שייך להנידון הנ"ל אירע צרת יהויקים .... כד

פרק ב • זמן הראוי להתענות בפועל משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו

ענף ה — האם יש להחמיר ולהתענות בכל החילופי גירסאות הנ"ל משום צרת יהויקים ... כט

ענף ו — מי שעכ"פ אינו מתענה בכל החילופי גירסאות האם ראוי להתענות באחת מהן .... לא

ענף ז — מי שעכ"פ רק מתענה באחת מהגירסאות באיזה מהן יתענה ..... לב

ענף ח — האם יכול לקיים האי תענית בכל ימי החודש כיון שהפסוקים בירמי' רק הזכירו החודש ונפק"מ לכל הנ"ל ..... לג

ענף ט — האם מותר להתענות ולהשלים בה' כסלו או בח' כסלו כשחלים להיות בערב שבת ..... לד

ענף י — הרוצה לעשות יום טוב דמגילת תענית בז' כסלו וגם רוצה להתענות בו איך ינהג למעשה ..... לח

פרק ג • המגילה ששרף יהויקים היינו מגילת איכה

ענף יא — מקורות שהמגילה ששרף יהויקים היינו מגילת איכה ..... מג

ענף יב – ע"פ הנ"ל האם יש ענין ללמוד מגילת איכה בהתענית דצרת יהויקים ..... מו
ענף יג – צורת כתיבה המיוחדת דמגילת איכה נפק"מ לדינא מהמקורות הנ"ל ..... מז

פרק ד • התענית משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו בחודש כסלו

ענף יד – מבואר בפסוקים בירמי' שיש קשר בין שריפת המגילה על ידי יהויקים לחודש כסלו ..... נג
ענף טו – בענין ה"זוג" דתענית דצדקיהו במרחשון ותענית דיהויקים בכסלו ..... נד

פרק ה • גירסת הטוש"ע דהתענית משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו בכ"ח כסלו שהוא חנוכה

ענף טז – איך מבואר בטשו"ע דראוי להתענות בכ"ח כסלו הרי אסור להתענות בחנוכה....עה
ענף יז – מבואר בדברי האחרונים שיש להסתפק למעשה אם התענית דצרת יהויקים היא בכ"ח כסלו ..... פ
ענף יח – אופנים שמקיימים למעשה התענית דצרת יהויקים בכ"ח כסלו ..... פא
ענף יט – "פרסומי ניסא" מיוחד כשלא מתענים בכ"ח כסלו ..... פג
ענף כ – כשלא מתענים בכ"ח כסלו משום החילופי גירסאות נתקיים בחנוכה מידת הוד ... פג
ענף כא – האם מותר לעשות זכר לצרת יהויקים בכ"ח כסלו ..... פד

פרק ו • עוד תעניות בחודש כסלו

ענף כב – תחילת סדר תעניות גשמים בארץ ישראל והדומה לה בחודש כסלו ..... פט
ענף כג – התענית דט"ו כסלו ..... צד
ענף כד – בענין תענית "יום כפור קטן" בחודש כסלו ..... צה

דרוש לסוף השבוע הראשון ותחילת השבוע השני דחודש כסלו בענין התענית דיהויקים

..... קיג

נספח

מהות התקופה הכוללת חודש כסלו על פי דיני בבורים ..... קמא

ספר

התענית דכסלו

עיונים וביאורים בענין
התענית בחודש כסלו
משום ששרף יהויקים המגילה
שכתב ברוך מפי ירמיה

פרק א

זמן הראוי להתענות
משום ששרף יהויקים המגילה
שכתב ברוך מפי ירמיהו

פרק א

זמן הראוי להתענות משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו

ענף א

בחודש כסלו יש יום הראוי להתענות בו משום שבו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו ומקור לזה מפסוקים בירמי'

עיין בשו"ע או"ח סימן תק"פ דאיתא וז"ל אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם וכו', באחד בניסן מתו בני אהרן, בעשרה בו מתה מרים ונסתלק הבאר, בכ"ו בו מת

יהושע בן נון, בעשרה באייר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון ה׳, בכ״ח בו מת שמואל הנביא, בכ״ג בסיון בטלו הביכורים מלעלות לירושלים בימי ירבעם בן נבט, בכ״ה בו נהרג רשב״ג ורבי ישמעאל ור׳ חנינא סגן הכהנים, בכ״ז בו נשרף רבי חנינא בן תרדיון וספר תורה עמו, באחד באב מת אהרן הכהן, בי״ח בו כבה נר מערבי בימי אחז, בי״ז באלול מתו מוציאי דבת הארץ, בה׳ בתשרי מתו עשרים איש מישראל ונחבש רבי עקיבא, בז׳ בו נגזרה גזרה על אבותינו שימותו בחרב וברעב ובדבר מפני מעשה העגל, בז׳ במרחשון עוורו עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו, בכ״ח בכסליו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו, בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך והיה חשך בעולם שלשה ימים ובט׳ בו לא נודע איזו היא הצרה שאירע בו, בה׳ בשבט מתו הזקנים שהיו בימי יהושע, בכ״ג בו נתקבצו כל ישראל על שבט בנימין על ענין פלגש בגבעה, בז׳ באדר מת משה רבינו ע״ה, בט׳ בו נחלקו בית שמאי ובית הלל. עכ״ל.

והנה הני תעניות נמצאים לפנינו בפרק בתרא דמגילת תענית, וא״כ לכאורה מבואר שיש להו מקור במגילת תענית. ועיין בכל בו שקרא לכל הני תעניות בשם ״סדר מגילת תענית״.

והעירוני דעיין בספר הקבלה להראב״ד דאיתא וז״ל ועמד על כנו וכו׳ בנו ומכל מדות טובות שהיו באביו לא חסר לו אלא אחת וכו׳ וגבה לבו עד להשחית ויקנאו בו סרני פלשתים עד שנהרג ביום שבת בט׳ בטבת שנת תתכ״ז הוא וקהל גרנאטה וכל הבאים מארצות רחוקות לראות תורתו וגדולתו ואבלו הלך בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר ועוד מימי רבותינו הקדמונים שכתבו מגלת תענית גזרו תענית בט׳ בטבת ולא ידעו על מה הוא מכאן ידענו שכוונו ברוח הקדש ליום זה. עכ״ל. ושו״ר בפירוש אשל אברהם על מגילת תענית דאיתא וז״ל ואלו נכתב בויי״ו המקשר משום דתני בסיפא לעיל אבל בזמן הזה שהם למודים בצרות וא״כ מיירי משחרב הבית ונהפך לאבל מחולינו שהיו לנו ימים טובים בכל חדשי השנה לא

נפקד גם אחד אמר ואלו הימים וכו׳ שכנגדם קיבלו ישראל עליהם להתענות בכל חדש ונכתבו בכאן לעגמת נפש וכו׳, ונראה דחד תנא אמרינהו שלא נכתבה ארמית אלא בלשון המשנה בסיגנון אחד עם מתניתא דמגילת תענית וכמו שהוכחתי למעלה דלא סיים בדבר טוב עד סופה וגם זו נכתבה בספר כמ״ש בט׳ בטבת לא כתבו רבותינו על מה וכן מבואר בסדר הקבלה להראב״ד ז״ל שכתב בזה ומימי רבותינו הקדמונים שכתבו מגלת תענית גזרו התענית בט׳ בטבת ולא ידעו על מה הוא בכאן ידעו ברוח הקודש ליום זה ושם מגילת תענית נאה לה כשמה כן היא ומי ערב לבו להוסיף מאמרים במגלה הקדומה והקדושה הלזו אם לא שמסדרי המשנה בעצמם כתבוה ולא נמצא שום סופר שהשמיטה. עכ״ל.

ועי״ש בסי׳ תק״פ במגן אברהם דאיתא וז״ל כתב התניא נשאלו הגאונים על התעניות אלו והשיבו לא ידענו מי תקנם ולכן אין להתענות בר״ח וכ״כ הש״ל וב״י כתב לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם ע״כ אבל אני ראיתי שכתובים בספר מגילת תענית א״כ נתקנה בימי חכמי התלמוד וגם בה״ג כתבם שכל דבריו דברי קבלה לכן כל בעל נפש יחמיר לעצמו אם אפשר לו. עכ״ל. הרי דס״ל כנ״ל שיש להני תעניות מקור במגילת תענית. וכן נראה שם בביאור הגר״א דאיתא וז״ל אלו הימים וכו׳ כן נראה במגילת תענית. עכ״ל. ועיי״ש במ״ב דאיתא וז״ל וראוי להתענות וכו׳ ויש שכתבו שדבר זה ניתקן בימי חכמי התלמוד ולכן בעל נפש יחמיר לעצמו אם אפשר לו. עכ״ל.

ועי׳ בזוה״ק ח״ב דף קנו ע״ב דאיתא כדין אתכניש כלא בהאי זמנא תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ועל דא בהאי זמנא ננעלו תרעי דאורייתא, וננעלו תרעי דכל עלמא בהאי זמנא, בשעתא דמית יוסף צדיקא, יבשו מקורין ומבועין, וכלהו שבטין נפלו בגלותא, פתחו עלאי, ואמרו צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה וגו׳, בשעתא דמית משה אתחשך שמשא בטיהרא, ואנעלת תורה שבכתב נהורהא דאספקלריאה דנהרא, בשעתא

דמית דוד מלכא, כנישת סיהרא נהורהא ואורייתא דבעל פה כנישת נהורהא, ומההוא זמנא אתגניזו נהורין דאורייתא, ואסגיאו מחלוקת על משנה, וחכימיא במחלוקת, וכלהו תקיפי לבא בערבוביא, ועל דא חדוה דאורייתא לאו איהו בההוא זמנא בכל דרין דעלמא, **ומה אינון חומרי דתעניות דגזרו רבנן, כד מית פלוני גזרו תענית, כד הוה כך גזרו כך**, וכד הוה כנישו יתיר דחדוה דתורה דבכתב ותורה דבעל פה בההוא זמנא, על אחת כמה וכמה דאצטריך למנעל תרעי דאורייתא בההוא זמנא, ובגין כך אמרינן הני צדוקי דינא כמה דאתמר. הרי חזינן דהזוה"ק הזכיר השתי סוגי תעניות שהוזכרו ברשימה הנ"ל, תעניות בימים שמתו צדיקים, ותעניות בימים שאירעו איזה צרות, והזוה"ק מירי בדברים הנוגעים לדורות, וא"כ אפשר דזהו עוד מקור בחז"ל להני תעניות.

]**הנה** עיי"ש במגילת תענית דאיתא ואלו הימים שמתענין בהם וכו' והמתענה בהם לא יאכל ולא ישתה עד הערב וכו'. ומלשון זה משמע שאין חיוב להתענות בהם, דאם יש בזה חיוב, מה שייך לומר "והמתענה בהם", והרי כולם מתענים בהם. וזה מתאים עם המבואר בשו"ע ד"ראוי להתענות בהם". אבל בלשון הזוה"ק איתא דגזרו תעניות בהני ימים, ומשמע שיש בזה חיוב. והדברים נראים תמוהים לכאורה, דידוע דהרבה ת"ח וצדיקים אינם מתענים בהני ימים, ואפילו הני שנוהגים ע"פ הסוד. ואפשר די"ל דבעצם גזרו תענית בהני ימים, אבל הגדר בזה הוא כמו התעניות שהוזכרו בזכרי' שכשאין גזירת מלכות "רצו מתענים רצו אין מתענים". וא"כ כמו דנקטינן שאין גזירת מלכות לגבי התעניות שהוזכרו בזכרי' (וכמו שביאר הגר"א, ולכך מובן ע"פ דברי הרמב"ן שאוכלים בלילה ואין שאר עינויים נוהגים) גם נקטינן שאין גזירת מלכות לגבי הני תעניות. ולגבי התעניות שהוזכרו בזכרי' כבר קבלו כלל ישראל להיות רוצים להתענות בהן, ולכך יש חיוב למעשה להתענות בהן, אבל לגבי הני תעניות לא קבלו להיות רוצים להתענות בהן, ולכך נשארו רצו מתענים ורצו אין מתענים, ולכך איתא בשו"ע דראוי

להתענות בהם, אבל אין שום חיוב. וצע״ע בבירור גדר הדברים.]

הנה עיי״ש בסי׳ תק״פ בערוך השלחן דאיתא לגבי הני תעניות וז״ל עתה בזמנינו ובמדינתינו לא שמענו מי שמתענה בתעניתים אלו שיתבאר שלא היתה הגזירה מהגאונים להתענות בהם, אלא כתבו שראוי להתענות בהם, ועוד דאחרי חתימת התלמוד אין ביכולת לגזור על כל ישראל. עכ״ל. הנה לפי הנתבאר בזוה״ק משמע שהיתה גזירה להתענות בהם ומבואר שהגזירה היתה לפני חתימת התלמוד. אלא דכל זה הוזכר בזוה״ק ולא במקורות אחרות, וא״כ י״ל דהוי ככל הדברים שהוזכרו בזוה״ק ולא בתלמוד דהוי איזה סוג חומרא ע״פ הסוד.)

הנה חזינן שיש יום אחד על הרשימה הנ״ל שהוא בחודש כסלו, שהוא יום שראוי להתענות בו משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו.

עיין בספר ירמיה פרק ל״ו דכתיב ״ויהי בשנה הרביעת ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת ד׳ לאמר, קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה, אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם, ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי ד׳ אשר דבר אליו על מגלת ספר, ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית ד׳, ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי ד׳ באזני העם בית ד׳ ביום צום וגם באזני כל יהודה הבאים מעריהם תקראם, אולי תפל תחנתם לפני ד׳ וישבו איש מדרכו הרעה כי גדול האף והחמה אשר דבר ד׳ אל העם הזה, ויעש ברוך בן נריה ככל אשר צוהו ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי ד׳ בית ד׳, ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה **בחדש התשעי** קראו צום לפני ד׳ כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם, ויקרא ברוך בספר את

דברי ירמיהו בית ד׳ בלשכת
גמריהו בן שפן הספר בחצר
העליון פתח שער בית ד׳ החדש
באזני כל העם, וישמע מכיהו בן
גמריהו בן שפן את כל דברי ד׳
מעל הספר, וירד בית המלך על
לשכת הספר והנה שם כל השרים
יושבים אלישמע הספר ודליהו בן
שמעיהו ואלנתן בן עכבור וגמריהו
בן שפן וצדקיהו בן חנניהו וכל
השרים, ויגד להם מכיהו את כל
הדברים אשר שמע בקרא ברוך
בספר באזני העם, וישלחו כל
השרים אל ברוך את יהודי בן
נתניהו בן שלמיהו בן כושי לאמר
המגלה אשר קראת בה באזני העם
קחנה בידך ולך ויקח ברוך בן
נריהו את המגלה בידו ויבא
אליהם, ויאמרו אליו שב נא
וקראנה באזנינו ויקרא ברוך
באזניהם, ויהי כשמעם את כל
הדברים פחדו איש אל רעהו
ויאמרו אל ברוך הגיד נגיד למלך
את כל הדברים האלה, ואת ברוך
שאלו לאמר הגד נא לנו איך
כתבת את כל הדברים האלה מפיו,
ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי
את כל הדברים האלה ואני כתב
על הספר בדיו, ויאמרו השרים
אל ברוך לך הסתר אתה וירמיהו
ואיש אל ידע איפה אתם, ויבאו
אל המלך חצרה ואת המגלה
הפקדו בלשכת אלישמע הספר
ויגידו באזני המלך את כל הדברים,
וישלח המלך את יהודי לקחת את
המגלה ויקחה מלשכת אלישמע
הספר ויקראה יהודי באזני המלך
ובאזני כל השרים העמדים מעל
המלך, והמלך יושב בית החרף
בחדש התשיעי ואת האח לפניו
מבערת, ויהי כקרוא יהודי שלש
דלתות וארבעה יקרעה בתער הספר
והשלך אל האש אשר אל האח
עד תם כל המגלה על האש אשר
על האח, ולא פחדו ולא קרעו
את בגדיהם המלך וכל עבדיו
השמעים את כל הדברים האלה,
וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו
במלך לבלתי שרף את המגלה
ולא שמע אליהם, ויצוה המלך
את ירחמאל בן המלך ואת שריהו
בן עזריאל ואת שלמיהו בן עבדאל
לקחת את ברוך הספר ואת ירמיהו
הנביא ויסתרם ד׳, ויהי דבר ד׳
אל ירמיהו אחרי שרף המלך את
המגלה ואת הדברים אשר כתב
ברוך מפי ירמיהו לאמר, שוב קח
לך מגלה אחרת וכתב עליה את
כל הדברים הראשנים אשר היו
על המגלה הראשנה אשר שרף

יהויקים מלך יהודה, ועל יהויקים מלך יהודה תאמר כה אמר ד׳ אתה שרפת את המגלה הזאת לאמר מדוע כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת והשבית ממנה אדם ובהמה, לכן כה אמר ד׳ על יהויקים מלך יהודה לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה, ופקדתי עליו ועל זרעו ועל עבדיו את עונם והבאתי עליהם ועל ישבי ירושלם ואל איש יהודה את כל הרעה אשר דברתי אליהם ולא שמעו, וירמיהו לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הספר ויכתב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה״. הרי מבואר להדיא דהני דברים אירעו בחודש התשיעי, דהיינו חודש כסלו.

ענף ב

בפסוקים הנ״ל לא הוזכר באיזה יום בחודש כסלו אירע צרת יהויקים ויש בזה הרבה אפשריות ע״פ הרבה גירסאות בדברי הקדמונים

א

עיין בענף הקודם. הנה מבואר בפסוקים הנ״ל בירמי׳ דהאי צרה אירע בחודש כסלו, אבל לא מבואר באיזה יום בחודש כסלו.

והנה מבואר בשו״ע כנ״ל דהצרה אירע בכ״ח כסלו. וצ״ל דכך קבלו חז״ל. ועיין לקמן שיתבאר בעז״ה שיש בזה הרבה גירסאות אחרות, וצ״ל שיש בזה נידון איזה יום קבלו חז״ל.

ב

הנה לפי המבואר בשו״ע התענית היא בכ״ח כסלו. אולם עיי״ש במ״ב בס״ק י״ב דאיתא וז״ל בכ״ח בכסליו וכו׳ יש חלופי גרסאות בזה וע״כ אין כדאי להתענות בחנוכה עיין במ״א. עכ״ל. הרי מבואר שיש בזה חילופי גירסאות, אבל לא הזכיר מה הם החילופי גירסאות, אולם הוא כתב לעיין במג״א. ועיי״ש במג״א דאיתא וז״ל בכ״ח בכסלו במגילת תענית כתב בשבעה בכסליו ובה״ג כתב בשמונה ובכל בו כתב בחמשה וכתב בשל״ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה. עכ״ל. הרי דהמג״א הזכיר שיש בזה שלש חלופי גירסאות, ה׳ כסלו ז׳ כסלו וח׳ כסלו. וכן עיין באליה זוטא שם דאיתא וז״ל ובמקום עשרים ושמונה בכסליו כתב במגילת תענית בשבעה בכסלו ובבה״ג וצדה לדרך שמנה בכסליו ובכלבו חמשה בכסליו וצ״ע ובעל נפש יחמיר בכולם. עכ״ל. ועיין באליה רבא שם דאיתא קצת נוסח אחר וז״ל במקום כ״ח כסליו כתב במגילת תענית בשבעה, ובבה״ג וצדה לדרך בשמונה ובכלבו בחמשה, והמחמיר להתענות ובעל נפש יחמיר בכולן, חוץ מכ״ח כסליו שהוא חנוכה. עכ״ל. הרי גם הוא הזכיר הני שלש חלופי גירסאות. וכ״ה בפמ״ג שם במשב״ז וז״ל במקום כ״ח כסליו י״ג בשבעה וי״ג בחמישי וי״ג בשמונה, ע״כ אין להתענות בכ״ח כסליו חנוכה. עכ״ל. וכ״ה בערוך השלחן שם בסעיף ג׳ וז״ל בעשרים ושמונה בכסלו שרף יהויקים את המגילה שכתבו ברוך מפי ירמיהו, ויש אומרים בשבעה בכסלו, ויש אומרים בשמונה, ויש אומרים בחמישה, ולכן בעשרים ושמונה לא יתענה, שהוא חנוכה. עכ״ל.

נמצא שיש ארבע אפשריות מתי אירע האי צרה דיהויקים, וממילא יש ארבע אפשריות מתי ראוי להתענות מחמתה, ה׳ ז׳ ח׳ או כ״ח כסלו.

[**אולם** עיין בספר השל״ה הק׳ מסכת תענית פרק נר מצוה כ״ה דאיתא וז״ל כתב בטור בכ״ח בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך בן נריה, ובנוסח בעל הלכות גדולות שלנו איתא בשמונה בכסליו, ובכלבו איתא בחמשה בכסליו, ונראה לי דאף המתענה בהם ורוצה להחמיר

ולהתענות ככל הנוסחאות, לא יתענה בכ״ח שהוא בחנוכה מאחר שאין הנוסחא מוסכמת. עכ״ל. הרי דהשל״ה לא הזכיר ז׳ כסלו. ולכאורה יש בזה שינוי בין השל״ה לאידך אחרונים. אבל עיי״ש בכף החיים ס״ק י״ט דאיתא וז״ל בכ״ח בכסליו שרף וכו׳ במגלת תענית כתב בשבעה בכסליו, ובעל הלכות גדולות כתב בשמונה, ובכלבו כתב בחמשה, וכתב בשל״ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה, מגן אברהם ס״ק ה׳, אליה רבה שם. עכ״ל. ואפשר דמשמע דס״ל שאין שינוי בין המג״א והא״ר להשל״ה. עיין.]

הנה ראיתי הובא שיש בזה גם עוד גירסאות, אבל אותן גירסאות לא הובאו בפוסקים כלל, וכנראה שנקטינן שהן ט״ס. וצע״ע בזה.

ענף ג

יש סוברים דצרת יהויקים אירע בח׳ כסלו אבל בדברי האחרונים מבואר דלית בזה הכרעה בין כל הגריסאות הנ״ל

עיין בענף הקודם. הנה משמע מכל האחרונים הנ״ל דאין שום דרך להכריע בין הגירסאות, ויש להסתפק בכולם בשווה.

אבל יל״ע בזה, דהנה עיי״ש בסי׳ תק״פ בשו״ע דאיתא וז״ל אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם, **ואף על פי שמקצתם בראש חודש**, יש מי שאומר שיתענו בו, (וטוב שלא להשלים בראש חדש). עכ״ל. הרי דהמחבר והרמ״א התייחסו להדיא להא דמקצת

מהימים הם בראש חודש, וצ״ב, למה לא התייחסו להא דכ״ח כסלו הוא בחנוכה. ולכאורה משמע מזה דלאו דוקא בספרים אחרים יש גירסאות אחרות לגבי התאריך של התענית בכסלו, אלא אף בשו״ע צריך להיות בזה גירסא אחרת, והשו״ע לא כיוון כלל לומר שיש תענית בחנוכה, ולכן לא התייחס לזה. והנה ראיתי טוענים דהגירסא הנכונה צריך להיות בח׳ בכסלו ונתחלף ״ב״ ב״כ״. לפ״ז נמצא שיש אפשרות לומר דבאמת מבואר בשו״ע דהתענית היא בח׳ כסלו.

ועיין בספר בירור הלכה בסי׳ תק״פ דאיתא וז״ל הנה זכינו לסידור רב עמרם גאון דף לד ע״ב ומחזור ויטרי סימן רע״א וראבי״ה סימן תתפ״ט ובה״ג של אספמיא הנדמ״ח ברלין תרמ״ה תרנ״ב ובכולן כתוב כמו בבה״ג שלנו דיום התענית דשריפת המגילה הוא בשמונה בכסלו ונראה שזו הקבלה האמיתית וכו׳ טור כ״ח בכסלו הוא שיבוש ושיבוש עתיק הוא שנמצא גם בדפוסים העתיקים אישאר רמ״ה שונציני ר״נ לייריאה רנ״ה ולניציאה רפ״ב אויגשבורג ש״א ויניציאה ש״י שי״א עם הב״י ריווא די טרינטו ש״ך קראקה שצ״ט עם הב״ח ושאר דפו״י וגם בהרבה כתבי יד ואטי׳ רוסאנה כ״ט פריס תכ״ט אוקספורד בודלי ת״ש המבורג פ״ה ג׳ אוקספורד בודלי תש״ב אבל בכתבי יד קדומים מצאתי הגירסא בח׳ בכסלו פרמא ס״ד אוקספורד בודלי תרצ״ח, וגירסא זו היא גירסת אמת, ואין ריבוי הגירסאות מכריע בזה שבקל מתחלפים האותיות ב׳ כ׳ והוחלף למעתיקים מהאותיות בח׳ לאותיות כ״ח ויש שהוסיפו על הטעות והעתיקו בכ״ח ומתאמת הדבר בבה״ג שלנו ובבה״ג של אספמיא שבשניהם נמצא הגירסא בשמונה בכסלו שרף וכו׳ וכמו שהבאנו לעיל והרי הטור כתב בתחילת הסימן כתב בה״ג אלו הימים שמתענין בהם וכו׳ והרי אין גירסת הטור נידון בפני עצמו אלא הנידון הוא בגירסת הבה״ג ואין ספק דהשוואות הנוסחאות בבה״ג שלנו ובבה״ג של אספמיא ובכתבי יד של הטור יש בהם כדי להכריע את נוסח הבה״ג והטור שאין להם נוסח אחר מהמקובל בידינו, והגה גם בכתבי יד הקדומים של הבה״ג שלפנינו הנוסח בשמונה בכסלו

שרף וכו׳ ואטי׳ ש״ד מילאנו אמברוזיאנה י״ד ח׳, וגם בספר יריעות עזים הנוסח כן כסלו ח׳ בו שרף וכו׳, בסוף הספר כתב מוסקבה גינזבורג קפ״ב ז׳ שגת קנ״א, וגם במחזור רומניא הנוסח כן כסלו בח׳ בו שרף וכו׳, סדר תפלות למנהג קהלות רומניא דף ר״ל ויניציאה שנת ר״פ והעיקר שזה גם הנוסח ששמענו בספר חסידים לרבינו משה הכהן בן אחותו של הרא״ש בן דודו של הטור בכסלו ח׳ כתב יד אוקספורד בודלי ב׳ אלפים רפ״ז א׳ א׳ ודפוס ראשון וארשה תר״ך ומש״כ בדפוס ירושלים תר״ץ ועוד אות צ״ה בכסלו ה׳ הוא שיבוש, וזה גם הנוסח של הצדה לדרך הנ״ל תלמיד בן הרא״ש שהעתיקו מהטור כדרכו, וכל זה מחזק הכרעת נוסח הבה״ג והטור שאין להם נוסח אחר מהמקובל בידינו, ובכלל הכרעה זו נכלל נוסח השו״ע שאין בשולחן ערוך הנקרא ספר הקצר הוראה יתר על מה שביאר מרן המחבר בספר בית יוסף הארוך ושם אינו דן בחילופי הנוסחאות אלא אך בעיקר דין התעניתים שבטור ואין בספר הקצר דשו״ע אלא הוראה להתענות התעניתים שבטור ובכלל ההוראה להתענות בח׳ כסלו אחר שהוכרע כן הנוסח בטור ולא בחנוכה בכ״ח כסלו כפי שנדפס בכל דפוסי השו״ע, סוף דבר בחודש כסלו שרף יהויקים את המגילה וכמו שנתבאר בספר ירמיה והספר הקדום דמגילת תענית נשתבש בחסרון היום אך ודאי קיבלנו מחז״ל יום אחד מסוים ובשאר הימים לא קיבלנו שום מאורע להתענות בו אלא שנשתבשו בהם כמה ספרים דפוסים וקצת כתבי יד וכו׳ ויום כ״ח כסלו נשתבש בו ספר טור ושו״ע שלנו והוא יום טוב דחנוכה ואסור להתענות בו הן תענית ציבור והן תענית יחיד ואפילו חתן ביוה חופתו אסור בתענית ויום ח׳ בכסלו הוא היום שבו שרף יהויקים את המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו וראוי להתענות בו וכמו שנמצא בסידורים ובמחזורים הקדומים וכפי שמקובל בידינו קבלה גמורה מהראשונים שקיבלו יום זה מהגאונים ז״ל איש מפי איש עד לחז״ל הקדושים שתיקנוהו להיותו יום שראוי להתענות בו. עכ״ל.

ועפב"ז אפשר לומר דהתענית היא באמת בח' כסלו.

אבל ראינו שרבותינו האחרונים לא התייחסו לכל זה, ומשמע דסבירא להו דכל הגירסאות שוות, ויש בזה ספק גמור אם התענית היא בה' או ז' או ח'. [ועיין לקמן שיתבאר בעז"ה דמבואר בדברי האחרונים שגם יש בזה ספק גמור אם התענית היא בכ"ח כסלו.]

ענף ד

ז' כסלו יום טוב דמגילת תענית והאם זה שייך להנידון הנ"ל אירע צרת יהויקים

עיין במגילת תענית דכתיב "פרק תשיעי חודש כסלו וכו' בשבעה בה יום טב יום שמת הורדוס מפני שהיה הורדוס שונא את החכמים ששמחה היא לפני המקום כשהרשעים מסתלקין מן העולם שנא' וגם יד ה' היתה בם להמם וכתיב ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות מקרב העם וכתיב וידבר ה' אלי לאמר וכן הוא אומר איש טוב זה ואל בשורה טובה יבוא ואומר ויצו המלך את בניהו בן יהוידע ויפגע בו וימיתהו וגו' ובאותו היום שמת הורדוס עשאוהו יום טוב".

ואפשר שיש ללמוד מזה דצרת יהויקים לא אירע בז' כסלו, דא"כ יש סתירה אם ז' כסלו הוא יום טוב דמגילת תענית או תענית דמגילת תענית.

אבל פשוט דזה אינו, דלית בזה שום סתירה, דבזמן שלום הוא יום טוב דמגילת תענית ובזמן שאין שלום הוא תענית דמגילת תענית, וכן מוכח מדברי כל

האחרונים הנ״ל שלא הכריעו נגד הגירסא ז׳ כסלו.

ועכ״פ יש עוד ימים שהם על הרשימה דימים טובים דמגילת תענית וגם על הרשימה דתעניות כגון כ״ה סיון.

[אלא דכל זה צ״ב לפי התנאים ואמוראים שסוברים דלא בטלה מגילת תענית, דלדידהו גם בזמן החורבן הימים טובים נשארו ימים טובים, וא״כ הא מיהא בזמן החורבן יש סתירה אם הני ימים הם ימים טובים או תעניות. ואפשר שהם סוברים דלית בזה סתירה, דלמעשה שני דברים אירעו בהני ימים וא״כ יש סיבה ליו״ט ויש סיבה לתענית, ואפשר דהדין בזה יהא להיות מתענה ואינו משלים. וצע״ע בזה.]

פרק ב

זמן הראוי להתענות בפועל
משום ששרף יהויקים המגילה
שכתב ברוך מפי ירמיהו

פרק ב

זמן הראוי להתענות בפועל משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו

ענף ה

האם יש להחמיר ולהתענות בכל החילופי גירסאות הנ"ל משום צרת יהויקים

עיין בפרק הקודם. הנה יל"ע מתי להתענות האי תענית למעשה. והנה כיון דליכא חיוב להתענות הני תעניות לכאורה היינו אומרים דבודאי א"צ להחמיר במקום ספק ולהתענות בכל החילופי גירסאות.

אבל עיי"ש במ"ב (בס"ק ו') דאיתא לגבי התענית די"ח באב וז"ל בי"ח בו כבה וכו' יש גורסין בי"ז וראוי להחמיר בשניהם [א"ז]. עכ"ל. הרי חזינן שהמ"ב כתב להחמיר להתענות בשני הימים, וא"כ חזינן שכן יש להחמיר לגבי הני תעניות, וא"כ אפשר דהכא נמי לגבי צרת יהויקים שיש להחמיר בכל החילופי גירסאות.

ועיין במג"א שם דאיתא וז"ל בכ"ח בכסלו במגילת תענית כתב בשבעה בכסליו ובה"ג כתב בשמונה ובכל בו כתב בחמשה וכתב בשל"ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה. עכ"ל. הרי דהמג"א הזכיר שיש מידה להחמיר ולהתענות בכולן.

ועיין באליה זוטא שם דאיתא וז"ל ובמקום עשרים ושמונה בכסליו כתב במגילת תענית בשבעה בכסלו ובבה"ג וצדה לדרך שמנה בכסליו ובכלבו חמשה בכסליו וצ"ע ובעל נפש יחמיר בכולם. עכ"ל. ועיין באליה רבא שם דאיתא קצת נוסח אחר וז"ל במקום כ"ח כסליו כתב במגילת תענית בשבעה, ובבה"ג וצדה לדרך בשמונה ובכלבו בחמשה, והמחמיר להתענות ובעל נפש יחמיר בכולן, חוץ מכ"ח כסליו שהוא חנוכה. עכ"ל. הרי דהחמיר יותר מהמג"א, דלא רק הזכיר מידה להחמיר, אלא כתב שכך יש לבעל נפש לעשות.

[עיין בספר השל"ה הק' מסכת תענית פרק נר מצוה כ"ה דאיתא וז"ל כתב בטור בכ"ח בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך בן נריה, ובנוסח בעל הלכות גדולות שלנו איתא בשמונה בכסליו, ובכלבו איתא בחמשה בכסליו, ונראה לי דאף המתענה בהם ורוצה להחמיר ולהתענות ככל הנוסחאות, לא יתענה בכ"ח שהוא בחנוכה מאחר שאין הנוסחא מוסכמת. עכ"ל. ולפי הנ"ל לכאורה יש שינוי בין הא"ר והשל"ה, דרק הא"ר כתב שיש לבעל נפש להחמיר, והשל"ה רק הזכיר המידה. אבל עיי"ש בכף החיים ס"ק י"ט דאיתא וז"ל בכ"ח בכסליו שרף וכו' במגלת תענית כתב בשבעה בכסליו, ובעל הלכות גדולות כתב

בשמונה, ובכלבו כתב בחמשה, וכתב בשל״ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה, מגן אברהם ס״ק ה׳, אליה רבה שם. עכ״ל. ואפשר דמשמע דס״ל שאין שינוי בין הא״ר והשל״ה. וצע״ע בזה.]

ועי׳ במ״ב בס״ק י״ב דאיתא וז״ל בכ״ח בכסליו וכו׳ יש חלופי גרסאות בזה וע״כ אין כדאי להתענות בחנוכה עיין במ״א. עכ״ל. הרי שציין להמג״א, ולא ציין להא״ר, ולהנ״ל נמצא שרק הזכיר המידה להחמיר אבל לא כתב שיש לעשות כן למעשה. וצ״ב למה לגבי י״ז וי״ח אב הביא דברי הא״ז להחמיר, ולגבי התענית דכסלו לא הביא דברי הא״ז להחמיר.

ענף ו

מי שעכ״פ אינו מתענה בכל החילופי גירסאות האם ראוי להתענות באחת מהן

עיין בענף הקודם. הנה הא מיהא אם קשה לו להתענות הרבה פעמים, ועכ״פ לא יתענה בכל החילופי גירסאות, האם עדיין ראוי להתענות באחת מהן או דכיון דרק מקיים התענית מספק לא חשיב דראוי להתענות. [וכמובן אפשר דנפק״מ מיוחדת לגבי מי שתורתו אומנתו.]

ולכאורה יש להוכיח מדברי השל״ה והמג״א הנ״ל דבודאי עדיין הוי ראוי

להתענות, דהא כתבו דכיון שיש הרבה גירסאות לכן אין להתענות בכ״ח כסלו משום שהוא חנוכה, ומבואר דאין להתענות בכ״ח כסלו אבל שפיר יש להתענות בשאר הגירסאות, אף דרק הוי ספק אם מקיים התענית כיון שאינו מתענה בכ״ח כסלו.

ענף ז

מי שעכ״פ רק מתענה באחת מהגירסאות באיזה מהן יתענה

עיין בענף הקודם. והנה לגבי שעכ״פ רק מתענה באחת מהגירסאות, יל״ע האם עדיף להתענות בה׳ כסלו בז׳ כסלו או בח׳ כסלו.

והנה ע״פ הנתבאר בענף ג׳ אפשר די״ל שיתענה בח׳ כסלו, דאף דהאחרונים לא הכריעו כלל בין הגירסאות, אבל כיון דעכ״פ רק מתענה יום אחד, ואינו עושה כהמחמירים, ומחמיר יותר מהמקילים, אפשר דע״פ הנ״ל יבחור ח׳ בכסלו יותר משאר ימים.

וצע״ע למעשה.

ענף ח

האם יכול לקיים האי תענית בכל ימי החודש כיון שהפסוקים בירמי' רק הזכירו החודש ונפק"מ לכל הנ"ל

הנה ידוע היסוד של המנחת חינוך והגרי"ז דמדברי קבלה אפשר לקיים הד' תעניות באחד מימי החודש כיון שהפסוק בזכרי' רק הזכיר "צום הרביעי" וכו' ולא הזכיר תאריך מסויים. ויל"ע אם יש אפשרות לומר עד"ז לגבי תענית דצרת יהויקים, דהיות והפסוקים בירמי' רק הדגישו דהצרה היתה בחודש התשיעי, ולא הזכירו יום מסויים, לכך בעצם יכול להתענות על צרה זו בכל אחד מימי החודש, וא"כ יש ענין בעצם להתענות בהא מיהא אחד מימי החודש אף אם לא יתענה בכל החילופי גירסאות. [ופשוט דאין להקשות על זה מהא שיש סוברים דמתענים בא' ניסן וא' אב, דהתם הרי מבואר בתורה תאריך הצרות.] אבל צ"ע אם ניתן לומר כן.

ענף ט

האם מותר להתענות ולהשלים בה' כסלו או בח' כסלו כשחלים להיות בערב שבת

עיין בענפים הקודמים. עיין בשו"ע או"ח סי' רמ"ט ס"ג דאיתא וז"ל דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת. עכ"ל. הרי מבואר דמותר להתענות בערב שבת, ומדשתק הרמ"א מבואר דגם הוא סובר כן.

אבל יש חולקים בזה וס"ל דאסור להתענות בערב שבת, דעיי"ש בב"ח דאיתא וז"ל דרך אנשי מעשה להתענות בערב שבת כל היום וכו' מיהו ברוקח סימן ל"ו כתב דאין להתענות לכתחלה בערב שבת דאמרינן בשילהי מגילת תענית הנשבע להתענות בערב שבת הרי זה שבועת שוא שמקצת ערב שבת כשבת. עכ"ל. וכן עיי"ש במג"א בס"ק ז' דאיתא וז"ל להתענות בכל ערב שבת והב"ח כתב בשם הפוסקים והירושלמי דאסור להתענות בע"ש שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה וכ"כ סי' תרפ"ו וכ"ה במשנה פ"ד דתענית וכ"כ מט"מ בשם תנחומא פ' בראשית ומגילת תענית וכ"כ בהגמ"נ ה' פורים ובהגהות סמ"ק ובשאלתות פ' ויקהל וצ"ל דהא דר' אבין ציים כל ע"ש היינו משום שהיה איסטניס ואם היה אוכל ביום לא היה אוכל בלילה לתיאבון כמ"ש סי' ת"ע וכן עיקר. עכ"ל. והנה ברוקח איתא "אין להתענות לכתחלה בערבי שבתות", ולא הוזכר שיש בזה "איסור", וגם הב"ח הביא לשון הרוקח וגם כתב "לאו שפיר עבדי" אם מתענה בערב שבת, אבל המג"א כתב **דאסור** להתענות בערב שבת. ועיי"ש במ"ב ס"ק י"ח דאיתא וז"ל עיין בב"ח ומ"א וש"א שהסכימו דאין להתענות בע"ש כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה אם לא שהוא

איסטניס כ״כ שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בלילה לתאבון אז מנהג טוב הוא. עכ״ל.

אולם לפעמים יש היתר להתענות בערב שבת לכ״ע. דעיי״ש בשו״ע הרב או״ח בסעיף י״ב דאיתא וז״ל אין קובעים תענית לכתחלה בערב שבת אלא אם כן שיטעום מעט קודם קבלת שבת כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה וכו׳ במה דברים אמורים בתענית יחיד שאין קבוע לו זמן שאפשר לו להתענות אותו תענית ביום אחר אבל אם זמנו הוא בערב שבת כגון המתענה תעניות של ימי מיתת הצדיקים שיתבאר בסי׳ תק״פ וכן המתענה בערב ראש חודש אינו צריך לדחות התענית ליום אחר אם אירע בערב שבת וכו׳ ואע״פ שכל התעניות אלו שבערב שבת אינם חובה כלל אין צריך לדחותו מפני כבוד השבת וכו׳ לא חששו לו אלא שלא לקבוע בו התענית לכתחלה כשאפשר לקובעו ביום אחר אבל מי שאי אפשר לו לקובעו ביום אחר אין לו לדחות התענית לגמרי בשביל כך ורשאי להשלים התענית בערב שבת עד צאת הכוכבים. עכ״ל. וכן עיין בבן איש חי הלכות שנה שניה פרשת לך לך ס״ק י״ב דאיתא וז״ל ביום הששי יכוין להכין עצמו שיהיה ראוי ומוכן לקבל תוספת נשמה משבת הבאה, ומטעם זה לא היו אנשי משמר מתענים ביום ששי מפני כבוד השבת, פירוש כדי לקבל תוספת נשמת השבת, אך ביום ראשון שבשבוע יכוין שהוא מוכן להשארת בחינת תוספת נשמה משבת שעבר, כי ביום ראשון ישאר חלק מתוספת נשמה של שבת, ולכן אנשי משמר לא היו מתענים ביום ראשון, כי צריך להמשיך ביום ההוא קצת קדושת נשמה ומנוחה ועונג שבת. עכ״ל. הרי דס״ל שיש סיבה לא להתענות בערב שבת, וכנ״ל, ואפ״ה עיי״ש בס״ק כ״ג דאיתא וז״ל כל תענית יחיד שאין קבוע לו זמן, שיוכל להתענות באיזה יום שירצה, אין מתענה בערב שבת, אבל אם זמנו בערב שבת, כגון תענית יארצי״ט, או תענית שבעה באדר, או תענית ערב ראש חדש, מותר להתענות בערב שבת. עכ״ל. הרי דגם הוא סובר כהאי יסוד דאף תעניות שאינן חובה אם זמנן בערב שבת, מותר להתענות בערב שבת.

והנה ראינו דהמ״ב בסי׳ רמ״ט ס״ק י״ח סתם בזה דאין להתענות בערב שבת אם לא שהוא איסטניס, ולא הביא דברי השו״ע הרב דתענית שזמנו היא בערב שבת שאני, ואפשר דמבואר דהמ״ב אינו סובר כדברי השו״ע הרב, וסובר דבכל אופן אין להתענות בערב שבת.

אולם יש להוכיח מעוד מקומות דגם המ״ב סובר כהיסוד הנ״ל של השו״ע הרב. דהנה עיין בהמשך סי׳ רמ״ט דמבואר שיש חילוק בין תענית ציבור לתענית יחיד לגבי מה נקרא השלמת התענית בערב שבת, דבתענית ציבור צריך להשלים עד צה״כ, אבל בתענית יחיד סגי להשלים עד יציאה מביהכנ״ס. ועיי״ש במ״ב בס״ק כ״ב דאיתא וז״ל תענית יחיד נקרא מי שקיבל על עצמו להתענות בע״ש זה או שדרכו להתענות בכל ע״ש או ערב ר״ח שחל בע״ש, היינו אותם אנשים שאין אומרים יו״כ קטן ביום ה׳ שלפניו דאלו האומרים מתענין ג״כ ביום ה׳, א״ר בסי׳ תי״ח, או שמתענה יום שמת בו אביו ואמו או כ׳ סיון או שמתענה תעניתים המבוארים בסימן תק״פ. עכ״ל. ולכאורה משמע דמותר להתענות כל הני תעניות פרטיות שהזכיר, וא״כ מבואר דאף בערב שבת מותר להתענות תעניות בזמנן.

ועי׳ גם בסי׳ תי״ז ס״ק ד׳ דאיתא וז״ל יש שנוהגין להתענות ער״ח וכו׳ במקום שעושין ממנו ת״צ וקורין ויחל והוא נמנה עמהם בודאי צריך להשלים ואפילו אם חל בערב שבת וכו׳, ויש נוהגין לעשות למנחה סדר יוה״כ קטן וכו׳ אם חל ער״ח ביום שבת מקדימין להתענות ביום ה׳ ואם חל ביום ו׳ אותן שאומרין סליחות יתענו ביום ה׳ ואותן שאין אומרין סליחות יתענו ביום ו׳ ולענין השלמה עיין לעיל בסימן רמ״ט במ״ב סקכ״א וסק״ב. עכ״ל. הרי דמותר להתענות בערב שבת כשער״ח חל בערב שבת. ומבואר להדיא במשנה ברורה דכל דהוי זמנו של התענית מותר להתענות בערב שבת. וכן מבואר גם בסי׳ תקס״ו ס״ק י׳ דאיתא וז״ל אם חל כ׳ סיון בערב שבת שנוהגין שלא להשלים התענית רק עד שעה שיצאו מבהכ״נ צ״ע לענין ענינו איך יעשה וגם לענין קריאת

התורה בצבור במנחה. עכ״ל. הרי מפורש שכשכ׳ סיון חל בערב שבת דמתענים. ועיין בסי׳ ת״ע ס״ק ה׳ דאיתא וז״ל (הבכורות מתענין בערב פסח) אם חל בערב שבת יתענו באותו יום, אם חל ערב פסח בשבת וכו׳ מתענים ביום ה׳ ולא ביום וי״ו כיון שאינו זמנו טוב יותר לדחות על יום ה׳. עכ״ל. וכיון דמבואר בכל הני מקומות דהמ״ב סובר דמותר להתענות תענית בזמנו בערב שבת, מבואר דלעולם נכון לומר דהמ״ב סובר דמותר להתענות התעניות יחיד שהזכיר בערב שבת, וביניהם התעניות דסי׳ תק״פ.

הנה ז׳ כסלו אינו יכול לחול בערב שבת (דמבואר באו״ח סי׳ תכ״ח דראש חודש כסלו יכול לחול בכל ימי השבוע חוץ משבת), אבל ה׳ כסלו וח׳ כסלו יכולים לחול בערב שבת. **ויל״ע האם מותר להתענות ולהשלים** בה׳ כסלו או בח׳ כסלו כשחלים להיות בערב שבת, דאפשר דאסור להתענות ולהשלים בהו כיון דהוי רק ספק אם הוא יום הראוי לתענית, או אפשר דשפיר מותר להתענות בו, דמהא דכל התעניות דסי׳ תק״פ אינם חיוב ואפ״ה מותר להתענות אותן בערב שבת, חזינן דגם תענית הראוי להתענות מותר להתענות בערב שבת בזמנו, וא״כ אפשר דגם ה׳ כסלו וח׳ כסלו מותר להתענות בערב שבת כיון דלמעשה מבואר בהרבה אחרונים שיש מידה להעתנות בכל החלופי גירסאות.

והנה לפי דברי הבירור הלכה הנ״ל בענף ג׳ אפשר דבודאי אסור להתענות ולהשלים בה׳ כסלו שחל להיות בערב שבת, דאליבי׳ הפשטות היא דאינו יום הראוי להתענות בו, ומאידך גיסא לפי דבריו אפשר דבודאי מותר להתענות ולהשלים בח׳ כסלו שחל להיות בערב שבת, דאליבי׳ הפשטות היא דהוא יום הראוי להתענות בו והוי תענית בזמנו.

והנה לגבי מי שנוהג להתענות בכל שנה רק בז׳ או בח׳ כסלו אז לכאורה פשוט דלית לו היתר להתענות בה׳ כסלו שחל להיות בערב שבת (אף אם רוצה לעשות כן משום דתענית בערב שבת גורם ל״פחות ביטול תורה״) וכן לגבי מי שנוהג להתענות בכל שנה רק בה׳ או בז׳ כסלו אז לכאורה פשוט דלית לו היתר

להתענות בח׳ כסלו שחל להיות בערב שבת (דאין לומר דח׳ כסלו שאני בזה מאידך ימים), אבל יש להסתפק בכל זה בשני אופנים, חדא, אם הוא נוהג להתענות בכל שנה רק בהיום שחל בהאי שתא בערב שבת, דאפשר דהצדדים להתענות באידך ימים אוסרו להתענות בערב שבת, ושנית, אם הוא נוהג להתענות בכל שנה בכל החילופי גירסאות, דאפשר דכיון שנוהג בזה ספיקא לאו כל כמיני׳ להתענות בערב שבת. **וצע״ע בכ״ז למעשה.**

ענף י

הרוצה לעשות יום טוב דמגילת תענית בז׳ כסלו וגם רוצה להתענות בו איך ינהג למעשה

עיין בענף ד׳ שראינו דז׳ כסלו הוא יום טוב דמגילת תענית משום שמת הורדוס.

והנה קיי״ל דבטלה מגילת תענית, וא״כ לכאורה תו אין מתייחסים להאי יום בתורת יום טוב כלל.

אבל עיין במס׳ תענית דף יב ע״א דאיתא אמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מיתיבי אנשי משמר מתענין ולא משלימין התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע דאמר רבי אליעזר ברבי צדוק אני מבני בניו של סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו הוא התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא, ועיי״ש בתוס׳ ד״ה התם דאיתא וז״ל התם לצעורי נפשיה בעלמא ואע״ג דאמרינן משחרב בית

המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאחר חורבן דאי קודם החורבן אמרינן כיון שיש שלום אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא בטלה. עכ״ל. ועיין בט״ז באו״ח סי׳ תקס״ב ס״ק ג׳ שכתב ליישב קושיית התוס׳ באופ״א וז״ל דתענית שהוא בתורת תענית בטל האיסור מה שגזרו במגילת תענית דלא להתענות ביו״ט אבל קבלת צער בעלמא לא היה נאסר מעולם וע״כ לא היה בכלל הביטול כנלע״ד. עכ״ל. ועיי״ש ביד אפרים שביאר דברי הט״ז וז״ל עד כאן לא אמרו שביטלו אלא שחזר והותר מה שהיה אסור עד עתה כגון תענית שהיה אסור להתענות ביום טוב הכתוב במגילת תענית ושוב חזר והותר אבל מכל מקום **לא ביטלו היום טוב עצמו** והלכך לענין קבלת צער כגון תשעה באב שנדחה זה אינו בכלל תענית ולא נכנס בכלל איסור הכתוב שם עד שיוצדק לומר שביטלו אותו ולפי זה היינו צריכין לומר שהיום טוב עצמו בטלו ובאמת זה אינו דלא קאי רק על איסור תענית אבל קבלת צער מעיקרא לא נאסר ואם כן אף שבטלו האיסור מכל מקום **מי שרוצה להקל בענין קבלת צער מחמת יום טוב שלו שפיר יש להקל שהיום טוב עצמו לא בטל** לגמרי ולכך לא השלים מחמת היום טוב שלו. עכ״ל.

הרי מבואר יסוד דהימים טובים דמגילת תענית לא נתבטלו בעצמותם, ורק שאין חיוב להשתייך להני ימים טובים, ולכן לית בהו איסור תענית, אבל מי שמשתייך להימים טובים שפיר משתייך לימים טובים שעדיין קיימים.

ועיין בספר דרך ה׳ ח״ד פ״ז בעבודה הזמניית דאיתא וז״ל ושרש כלם הוא סדר שסדרה החכמה העליונה, שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר אור מעין האור הראשון, ותחודש תולדת התיקון ההוא במי שקבלו, והנה על פי זה נצטוינו בחג בכל הענינים שנצטוינו לזכר יציאת מצרים, כי בהיות התיקון ההוא תיקון גדול מאד שנתקנו בו וכמש״ל, הוקבע שבשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור שהאיר אז, ותחודש בנו תולדת אותו התיקון, ועל כן נתחייב באותם הענינים

כלם, ועל דרך זה חג השבועות למתן התורה, וחג הסוכות לענין ענני הכבוד, אע״פ שאינו אותו הזמן בפרט, אלא שקבעה התורה חג זה לזכרון ענין זה, וכמ״ש כי בסוכות הושבתי וכו׳, וכן חנוכה וכן פורים, ועל דרך זה היו כל ימי מגילת תענית, אלא שנתבטלו מפני שלא היו ישראל יכולים לעמוד בהם, ונפטרו מהיות עושים זכר להם והתעוררות לאור המאיר. עכ״ל. הנה לכאורה משמע ברמח״ל כנ״ל, שעדיין יש ״אור המאיר״ בהימים הכתובים במגילת תענית, אלא שנפטרו מהיות עושים זכר להאי אור המאיר, אבל אם עושים זכר והתעוררות לאור המאיר שפיר חשיב שעשה זכר לאותו נס.

והנה אם הוא מאלו שרוצים לעשות זכר לאותו נס, יל״ע האם זהו סיבה שלא יתענה בז׳ כסלו תענית דצרת יהויקים, או האם זהו סיבה שיתענה בז׳ כסלו ולא ישלים (דומיא דבעל ברית בי׳ באב שמתענה ואינו משלים ודומיא דראש חודש ניסן לפי המבואר ברמ״א בריש סי׳ תק״פ דמתענה ואינו משלים). וצע״ע בזה.

פרק ג

המגילה ששרף יהויקים
היינו מגילת איכה

פרק ג

המגילה ששרף יהויקים היינו מגילת איכה

ענף יא

מקורות שהמגילה ששרף יהויקים היינו מגילת איכה

יש לעיין מה היה כתוב ב"המגילה" ששרף יהויקים. והנה בפסוקים הנ"ל בירמי' כתיב בתוה"ד "קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה וגו', מדוע כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת והשבית ממנה אדם ובהמה", הרי מבואר דבמגילה היה כתוב כל הני דברים, וא"כ לכאורה היינו

אומרים דהאי מגילה לא היתה מגילת איכה, דבמגילת איכה לא כתוב כל זה כלל.

ועי' באבן עזרא בריש איכה דאיתא וז"ל אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים, ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים, כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חקוקים, וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים ועוד כתוב מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל ותשחית את הארץ הזאת ואין במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה. עכ"ל.

אבל עיין במס' מו"ק דף כו ע"א דאיתא תנו רבנן ואלו קרעין וכו' ספר תורה שנשרף מנלן דכתיב ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה ויקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח וגו' מאי שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מה כתיב ביה איכה ישבה בדד אמר להו אנא מלכא אמרו ליה בכו תבכה בלילה אנא מלכא גלתה יהודה מעוני אנא מלכא דרכי ציון אבלות אנא מלכא היו צריה לראש אמר להו מאן אמרה כי ה' הוגה על רוב פשעיה מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש והיינו דכתיב ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם מכלל דבעו למיקרע אמר ליה רב פפא לאביי אימר משום שמועות הרעות אמר ליה שמועות רעות בההיא שעתא מי הוו אמר רבי חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר אחרי שרוף המלך את המגלה ואת הדברים רבי אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבי קמיה דרבי אבא בעא לאפנויי שקליה לטוטפתיה אחתיה אבי סדיא אתאי בת נעמיתא בעא למיבלעיה אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות אמר ליה מנא לך הא והא בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב מתנה ולא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר שמואל לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה. הרי מבואר להדיא בגמ' דהאי מגילה כן היתה מגילת איכה.

וכ"ה במדרש רבה איכה הקדמה פסקה כ"ח רבי חמא בר חנינא פתח וירמיהו לקח מגלה אחרת וגו' רבי חמא בר חנינא ורבנן ר' חמא אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה אני הגבר כהמה זכור ה' ורבנן אמרי ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה זכור ה' כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא פסוקי באלפא ביתא. וכ"ה ברש"י בירמיה שם בפסוק ל"ב וז"ל דברים רבים כהמה מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה. עכ"ל. וכ"ה ברש"י בריש איכה וז"ל איכה ישבה בדד ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו בה שלש אל"ף ביתו"ת איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף בית"ות שנ' ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש. עכ"ל.

[עיין במהרש"א למס' בבא קמא דף נה ע"א דאיתא וז"ל בס' קינות יש דברים בגו ששרף יהויקים אותם והיו ג' א"ב איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם הוסיף עליהם ירמיה אני הגבר ג' א"ב כנגד ג' א"ב וא"כ מפני מה הקדים אני הגבר לאיכה יועם והפסיק בין ג' הראשונות והוא מבואר כי בעונינו נחרב הבית פעמים ביום ט' באב וניטל מאתנו הטוב הגמור שנקרא ע"ש ההר הטוב הזה ונשתנה הט' אשר הוא רמז לטוב האמיתי כמ"ש לעיל מטובה לרעה בב' איכה הראשונים שהתחיל בראשונה טומאתה וגו' ובשניה טבעו וגו' יורו על ב' חורבנות שהיו ביום ט' באב דמיון ב' לוחות שנשתברו ושמא תאמר פסקה ח"ו טובה מישראל ע"כ הזכיר באיכה השלישי הט' בלשון טוב טובים היו וגו' כי שם מסיים בגאולה תם עונך וגו' יורה כי אחר שני החורבנות לא תשתנה הט' עוד כי אם לטוב לנו כל הימים ויום ט' באב יהפוך לנו לששון ולשמחה לבנין ההר הטוב ולזה כששרף יהויקים הג' איכה ח"ו פסקה טובה מישראל הנרמז באיכה יועם ע"כ הוסיף ירמיה למלאות זה והתחיל באני הגבר בכל הג' טיתי"ן בלשון טוב ע"ש

שיהיו ישראל טוב לשמים ולבריות ולעצמם והפסיק בו ובין שנים הראשונים המורים בו על ב׳ החורבנות ובין האחרונות המורה אשר לא ישתנה הטוב ולא יבא רעה. עכ״ל.]

וצ״ב איך כל זה מתאים עם משמעות הפסוקים הנ״ל דהאי מגילה לא היתה מגילת איכה.

ועיין בחת״ס על דברים פ״ד פ״ל דאיתא וז״ל בצר לך כתיב היו צריה לראש, ראיתי בהקדמת הרא״ע לאיכה דוחה דברי חז״ל שאמרו שזו המגלה ששרף יהויקים דליתא, דהא לא נזכר בה מלך בבל ולא מפלת גוים ע״ש, והנה מפלת אדום כתיב בת אדום יושבת בארץ עוץ, וכתיב תם עונך בת ציון פקד עונך בת אדום, גם מ״ש שלא נזכר בבל, נ״ל עפ״י מ״ש הרא״ע בדניאל א׳:ז׳ בשם ר׳ סעדיה גאון דשם צר הי׳ רגיל בכשדים ובבל נבוכדנצ״ר בלשצ״ר וקרא דניאל בלטשאצר, והמלצ״ר ע״ש, ע״כ נ״ל רמז כאן בפ׳ בצ״ר לך, וכתיב באיכה הי׳ צרי״ה לראש היינו הכשדים שהם צרים. עכ״ל.

ענף יב

ע״פ הנ״ל האם יש ענין ללמוד מגילת איכה בהתענית דצרת יהויקים

עיין בענף הקודם. הנה לפי הנתבאר דהמגילה היתה מגילת איכה יל״ע האם יש ענין מיוחד ללמוד מגילת איכה (ולקבל מוסר ממנה) בהאי תענית בחודש כסלו. **וצע״ע למעשה.**

שו"ר הא דאיתא בספר לוח דבר בעתו לגבי האי תענית וז"ל דבר בעתו מה טוב לקרוא היום בירמיה פרק ל"ו ומגילת איכה (פרט לפרק ג' שנכתב אח"כ). עכ"ל.

ענף יג

צורת כתיבה המיוחדת דמגילת איכה נפק"מ לדינא מהמקורות הנ"ל

הנה בסוגיא במו"ק הנ"ל מבואר דהפסוקים באיכה נקראים "דלתות", והדברים נראים מאד תמוהים לכאורה, למה הפסוקים נקראים "דלתות".

עיי"ש ברש"י (דהיינו רש"י כת"י וברש"י הנמצא בעין יעקב) שעמד בזה, ופירש וז"ל ויהי כקרא יהודי שלש דלתות, שכל פסוק ופסוק של ספר קינות צריך הפרש בין זה לזה ריוח. עכ"ל.

הרי מבואר שיש צורה מיוחדת איך כותבים מגילת איכה, שיש ריוח בין כל פסוק ופסוק.

הנה ראיתי במגילות איכה הנכתבים על קלף שני אופנים כלליים דאית בהו "הפסקי פרשה". שיש מקומות שבהמגילת איכה שלהם רק יש "הפסק פרשה" בין כל פרק ופרק ובאמצע פרק ה' ותו לא, ויש מקומות שבהמגילת איכה שלהם יש "הפסק פרשה סתומה" בין כל פסוק ופסוק ברוב הפרקים, ו"הפסק פרשה פתוחה" בין כל פרק ופרק, ועוד "הפסק פרשה פתוחה" בפרק ה'.

[**הנה** תמוה מאד שיש בזה שינוי כל כך גדול בין אופני הכתיבה, דאף שיש הרבה מקומות

בנ״ך שיש איזה ספק לגבי הפסקי הפרשה, אבל הכא הוי שינוי לגמרי בכל צורת הספר. עיין בספר הלבוש על או״ח סימן תקנ״ט ס״א דאיתא וז״ל מדוע לא נהגו באיכה כמו במגילה לכתוב אותה על קלף וספר בפני עצמו וכו׳, ואפשר שנהגו כן מפני שלא היה מצוי להם מפני שהסופרים לא נהגו לכותבם, משום שאנו מחכים ומצפים בכל יום שיהפך לנו יום זה לששון ולשמחה ולמועד, ואם היו כותבין מגילת איכה היה נראה כמייאשין מן הגאולה ח״ו, משא״כ במגילת פורים כי ימי הפורים לא יהיו בטלים. עכ״ל. הרי מבואר להדיא דהיתה תקופה ארוכה שלא כתבו ספרי איכה, ואפשר דזה גרם לאיזה הפסד בהמסורה המדוייקת לגבי ההפסקי פרשה.]

ולכאורה פשוט דהני הפסקי פרשה שבין כל פסוק ופסוק באופן השני הם ה״ריוח״ שעליו דיבר רש״י. וא״כ יש מקור מרש״י לכתוב מגילת איכה כהאופן השני.

והרבה סוברים שיש לזה עוד מקור, דעיין ברמב״ם בהל׳ ספר תורה פ״ח ה״ד דאיתא וז״ל ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות וצורת השירות כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל ארבעה ועשרים ספרים שהיה בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו. עכ״ל. והנה ראיתי הרבה כותבים דבספר בן אשר ההפסקי פרשה הם כהאופן השני הנ״ל שיש הפסקי פרשה בין כל פסוק ופסוק. ועיין בקובץ אור ישראל קובץ כ״ח עמ׳ ק״ח דאיתא לגבי זה וז״ל והנה באיכה בכתב יד בן אשר בכל פסוק יש פרשה וכו׳ עצם כתב היד חסר לפנינו, אך כן העיד בתנ״ך רבי שלו׳ שכנא ילין אביו של בעל

יפה עינים, עדותו נדפסה בספר היובל לרב מרדכי ברויאר. עכ״ל.

ועע״ש בקובץ הנ״ל דאיתא וז״ל בכל פסוק יש פרשה כאשר הוא בדפוסים העתיקים וכל כתבי יד המדוייקים וכבר העיד כן רש״י האמיתי במו״ק כו ע״א וכו׳ המדפיסים המאוחרים נתעצלו להדפיס הפרשיות תכופות ובעקבותם התיקונים, והרי הם ספרים מוטעים שלא על פי שום מסורת וכו׳, ואע״פ שבימינו נמצאים הרבה ספרים כן, מה בכך, ריבוי העתקות מוטעות אינו מייצר מסורת. עכ״ל.

ועיין בקונטרס ״ליקוטי הערות״ לאחד מגדולי הפוסקים בירושלים שליט״א בענין מגילת איכה דאיתא וז״ל הנה בדפוסים הקדמונים וכן בדפוס אמשטרדאם הידוע (שנת תפ״ז) יש הפסק פרשה סתומה בפרקים א׳ ב׳ ד׳ בין כל פסוק ופסוק, וכ״ה בכל הכת״י (היינו אותם כת״י שדקדקו בכל ספרי התנ״ך להשאיר רווחי הפרשיות,) וכבר מפורש כן בפ׳ רש״י הנדפס בעין יעקב מו״ק כו ע״א, והוא מרש״י כת״י וז״ל שכל פסוק ופסוק של ספר קינות פרשה לעצה וצריך ליתן ריוח בין זה לזה, ע״כ, עיי״ש שהוכיח כן מלשון הגמ׳, ובין כל פרק יש פרשה פתוחה, וכן בפרק ה׳ קודם פסוק י״ח, ואילו במגילות שנכתבו בדורות המאוחרים אין בכל המגילה שום הפסק פרשה כלל באמצע הפרקים וקודם פרק ה׳ יש פרשה סתומה במקום פרשה פתוחה שבדפוסים הקדמונים והכת״י, וטעם הדבר הוא משום שבכמה דפוסים המאוחרים השמיטו את רווחי הפרשיות כדי לחסוך בהוצאות הדפוס או מאיזו סיבה אחרת, ובמשך הדורות הרי לא נהגו לכתוב איכה על קלף וכמש״כ בלבוש הנז״ל, ולכן כשהתחילו תלמידי הגר״א לכתבה על קלף כשהגיעו לארץ ישראל לא היו בידן מגילות מן הדורות שלפניהם וכתבו אותה רק ע״פ ספרי נ״ך שבדפוס, וכמדומה שלא נודע בבירור מי שינה הדבר בדפוסים המאוחרים ומבמגילות שנכתבו בעקבותיהם. עכ״ל.

[**יש** להעיר דגם יש לאיכה צורה מיוחדת בקריאתה. דעי׳ במג״א בריש סי׳ תקנ״ט דאיתא וז״ל ויפסיק בין כל פסוק מעט

ובין כל איכה יותר מעט, עכ״ל, וכ״ה בכל הבאים אחריו והמקור מהמהרי״ל. ועי׳ באליהו רבה ובבאר היטב דאיתא וז״ל מהרי״ל היה נותן ריוח בין כל פסוק ופסוק מעט ובין כל איכה יותר מעט. עכ״ל. הרי מבואר שכשקוראים איכה מפסיקים בין כל פסוק ופסוק יותר מן הרגיל. נמצא דצורת הכתיבה וצורת הקריאה הן דומות להדדי, שיש בשניהן ענין מיוחד ד״הפסקות״. עוד יש להעיר דבמגילת אסתר הוא ממש להיפך, דבין בצורת הכתיבה ובין בצורת הקריאה יש ענין מיוחד לחבר הכל להדדי. דלגבי צורת הכתיבה, עי׳ ברמ״א בסי׳ תרצ״א ס״ב דאיתא וז״ל ועושין כל פרשיותיה סתומות ואם עשאן פתוחות פסולה, עכ״ל, ולגבי צורת הקריאה, עי׳ במ״ב בסי׳ תר״צ ס״ק נ״ב דאיתא וז״ל בין פסוק לפסוק יפסיק רק כדי נשימה מפני שצריך לקרותה כאגרת. עכ״ל. (ויש להוסיף דמגילת אסתר הוא הפעם היחיד בשנה דצריך לקרוא הרבה מילים בנשימה אחת, דהיינו בקריאת עשרת בני המן.) הנה מהא דמגילת אסתר במיוחד היא דוקא להיפך בשני עניינים אלו ממגילת איכה, לכאורה יש ללמוד הבנת הדברים שיש באיכה הרבה הפסקות, דהיא ענין הפכי מאסתר, דאסתר ואיכה הם ״שני קיצונים״, דאסתר הוא ספר על ישועה בגלות וסופה, ואיכה הוא ספר על כניסה לגלות. וא״כ משמע שיש איזה קשר בין ישועה מגלות ל״חיבור הפסוקים״ ויש איזה קשר בין כניסה לגלות ל״הפרדת הפסוקים״. ולכאורה ביאור הדברים הוא דאם מסתכלים על כל מהלך הדברים ביחד אז רואים ישועת ד׳ ופורים, אבל אם מסתכלים על כל פרט בפני עצמו לפעמים יש פורענות ח״ו.]

הנה כל זה הוא נפק״מ לדינא מהא דהמגילה בירמי׳ שם היתה מגילת איכה, דאם היתה איזה מגילה אחרת לא היינו רואים שפסקי מגילת איכה צריכים להיות דלתות.

פרק ד

התענית משום ששרף יהויקים
המגילה שכתב ברוך
מפי ירמיהו בחודש כסלו

פרק ד

התענית משום ששרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו בחודש כסלו

ענף יד

מבואר בפסוקים בירמי' שיש קשר בין שריפת המגילה על ידי יהויקים לחודש כסלו

הנה חזינן שהפסוקים בירמי' הדגישו דהאי מאורע דשריפת המגילה על ידי יהויקים היתה בחודש התשיעי, דהיינו חודש כסלו. ולכאורה מבואר מזה שיש קשר מיוחד בין שריפת המגילה על ידי יהויקים לחודש כסלו. וצע"ע במהות הקשר, ע"ע לקמן.

ענף טו

בענין ה"זוג" דתענית דצדקיהו במרחשון ותענית דיהויקים בכסלו

א

הנה עיי"ש בסי' תק"פ שיש גם יום אחד על הרשימה דתעניות שהוא בחודש מרחשון, שהוא יום שראוי להתענות בו משום שעוורו עיני צדקיהו ושחטו בניו לעיניו.

הנה הצרה דעיוורו עיני צדקיהו, אינה רק צרה פרטית שאירע לצדקיהו, אלא היא צרה למלכות בית דוד בכללותה, דעיין במדרש רבה שמות פט"ו פכ"ו דאיתא החדש הזה לכם הה"ד יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח עד שלא הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים ברמז הודיע להם שאין המלכות בא להם עד שלשים דור שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים החדש שלשים יום ומלכות שלכם שלשים דור הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט"ו ימים ודסקוס שלה מתמלא ומט"ו עד שלשים אור שלה חסר בל' אינה נראית כך ישראל ט"ו דור מן אברהם ועד שלמה אברהם התחיל להאיר שנאמר (ישעיה מ"א) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו בא יצחק אף הוא האיר שנאמר (תהלים צ"ז) אור זרוע לצדיק בא יעקב והוסיף אור שנא' (ישעיה י') והיה אור ישראל לאש ואח"כ יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה שנאמר (דה"א כ"ט) וישב שלמה על כסא ה' למלך וכו' הקב"ה עשה ששה רקיעים ובשביעי יושב ובכסאו של שלמה כתיב (שם י') שש מעלות לכסא ויושב במעלה השביעית הרי נתמלא דיסקוס של לבנה ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין

ובן שלמה רחבעם ובן רחבעם אביה ובנו אסא יהושפט יהורם אחזיהו יואש אמציהו עזיה יותם אחז יחזקיה מנשה אמון יאשיהו יהויקים **כיון שבא צדקיהו דכתיב ואת עיני צדקיהו עור חסר אורה של לבנה** וכל אותן השנים אע״פ שהיו ישראל חוטאין היו האבות מתפללין עליהן ועושין שלום בין ישראל למקום שנאמר (תהלים ע״ב) ישאו הרים שלום לעם ואין הרים אלא אבות שנאמר (מיכה ו׳) שמעו הרים את ריב ה׳ ועד מתי היו האבות מתפללין עליהן **עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב בית המקדש** שנאמר (תהלים ע״ב) ורב שלום עד בלי ירח עד ל׳ דור שהיה לישראל מן המלכות מן אותה שעה, ועד עתה מי עושה שלום לישראל ה׳ שנאמר (במדבר ו׳) ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום. וכ״ה בפסיקתא רבתי פט״ו החודש הזה וגו׳ א״ר ברכיה החודש הזה לכם כירח יכון לעולם (תהלים פ״ט:ל״ח) כהדין סיהרא אם זכיתם אתם מונין למליאתו ואם לאו אתם מונין לפגמו זכיתם הרי אתם מונין למליאתו אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה וישב שלמה על כסא ה׳ למלך הא סיהרא על מליאתה לא זכיתם אתם מונין לפגמו רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחזיה יואש אמציה עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מנשה אמון יאשיהו צדקיהו **ואת עיני צדקיהו עור הא סיהרא על פיגמה.** ועיין בזוה״ק ח״ב דף פה ע״א דאיתא תאנא כתיב (דה״א כ״ט:כ״ג) וישב שלמה על כסא ד׳ למלך, כמה דכתיב (מ״א י׳:י״ט) שש מעלות לכסא, רבי אבא אמר דקיימא סיהרא באשלמותא, דתנינן ביומוי דשלמה קיימא סיהרא באשלמותא, אימתי באשלמותא דקיימא בחמשה עשר, כמה דתנינן, אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, כד אתא שלמה קיימא סיהרא באשלמותא, הדא הוא דכתיב וישב שלמה על כסא ד׳ למלך, וכתיב שש מעלות לכסא, כלא כגוונא דלעילא, ביומוי דצדקיה קיימא סיהרא בפגימותא ואתפגים, כמה דאת אמר וירח לא יגיה אורו, דתנינן ביומוי דצדקיה אתפגים סיהרא, ואתחשכו

אנפייהו דישראל, פוק וחשוב, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, יואש, אמציהו, עוזיה, יותם, אחז, יחזקיהו, מנשה, אמון, יאשיהו, צדקיהו, **וכד אתא צדקיהו אתפגים סיהרא וקיימא על פגימותא דכתיב ואת עיני צדקיהו עור.**

וא"כ האי תענית אינה רק תענית על צרה פרטית שאירע לצדקיהו, אלא היא תענית מחמת צרה למלכות בית דוד בכללותה.

הנה לכאורה דברי הפסיקתא והזוה"ק נראים תמוהים מאד, דבשניהם, כשנתמנו המלכים שהיו אחרי שלמה, דהיינו המלכים המורים על מיעוט הלבנה, הוזכרו יותר מט"ו מלכים, ומהו הפירוש בזה, הרי יש רק ט"ו ימים בחודש אחרי מילוי הלבנה ביום ט"ו, ואין ט"ז ימים.

ועיין בפירוש הגר"א על ספר יצירה פ"ד מט"ו שעמד בזה וז"ל כן קחשיב הזהר ט"ו דורות מאברהם עד שלמה שהיה סיהרא במילואה שדוד הוא דור י"ד גי' דוד שהן י"ד פרקין דיד ימין שלכן נקרא השכינה י"ד וחסרונה י"ד פרקין דיד שמאל שהן כ"ח עתים כ"ח מחנות שכינה ויד הוא הט"ו הכוללם ובימי שלמה נתמלאה ותרב כו' כידוע **ומרחבעם התחיל לחסור עד יאשיהו שהוא הט"ו לרחבעם והמתין לו בשביל תפלתו עד בנו צדקיהו כמ"ש ונאספת אל עמך כו' שלא ראה חורבן בית המקדש בימיו.** עכ"ל. הרי עכ"פ מבואר שיאשיהו היה הדור הט"ו, ופגימת הלבנה היתה בדור אחריו.

והנה באמת היו עוד מלכים בין יאשיהו לצדקיהו, אבל זה עכ"פ לא קשה, דעיין בפירוש הרמ"ז על הזוה"ק שם דאיתא וז"ל אינו מונה כי אם הדורות דהיינו רחבעם דור אחד אביה שני וכו', אבל יהואחז ויהויקים ויהויכין וצדקיה כולם דור אחד הם שארבעתם אחים בני יאשיהו, ומנה את צדקיהו שהוא האחרון ושבו נודעה פגימת הלבנה בחורבן הבית. עכ"ל. נמצא דלאו דוקא מלכות צדקיהו מורה על פגימת הלבנה אלא צדקיהו וכל דורו.

הנה ראינו ברשימה הנ"ל דתעניות שיש בדיוק עוד צרה אחת הנוגע לדורו של צדקיהו, והיינו

התענית דכסליו שבו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו.

והנה לפי הנ"ל שתי צרות אלו קשורים להדדי בקשר אמיץ, דשניהם הוו בדור מיוחד, דור שהוא כנגד פגימת הלבנה בסוף מלכות בית דוד (עד שיבוא משיח בב"א).

ב

הנה כיון דשתי צרות אלו הם כנגד פגימת הלבנה, מבואר דשתי צרות אלו הם כנגד "חשכות האור".

והנה כיון דהני שתי צרות הן הצרות היחידות דהאי תקופה דמרחשון וכסלו, מבואר דהאי תקופה דמרחשון וכסלו היא תקופת "חשכות האור".

הנה ראינו דלפי רוב הגירסאות האי תענית דכסלו היא באמת לפני חנוכה, וע"פ הנ"ל א"ש לומר כן, דהתענית היא בזמן המורה על חשכות האור, ולכאורה היינו בזמן שלפני חנוכה, משא"כ חנוכה עצמה מורה על אור אפילו בתוך החושך (כמבואר בכ"מ, כגון מהא דמדליקים נר חנוכה למטה מעשרה להביא אור אפילו למקומות החשוכות, ואכמ"ל).

וי"ל דהני שתי צרות הן הצרות דהאי תקופה המורה על חשכת האור, ואח"כ יש היו"ט דחנוכה המורה על אור אפילו בתוך החושך.

ג

עיין ברמב"ם בהל' קידוש החודש פ"ח דאיתא וז"ל חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה ותשצ"ג חלקים כמו שביארנו ואי אפשר לומר שראש החדש יהיה במקצת היום עד שיהיה מקצת היום מחדש שעבר ומקצתו מהבא שנאמר עד חדש ימים מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחדש ואי אתה מחשב שעות, לפיכך עושין חדשי הלבנה מהן חדש חסר ומהם חדש מלא חדש חסר תשעה ועשרים יום בלבד ואע"פ שחדשה של לבנה יתר על זה בשעות וחדש מלא משלשים יום ואף על פי שחדשה של לבנה פחות מזה בשעות כדי שלא לחשב שעות בחדש אלא ימים שלמים, אילו היה חדשה של לבנה תשעה ועשרים יום ומחצה בלבד היו כל

השנים חדש מלא וחדש חסר והיו ימי שנת הלבנה שלש מאות ארבעה וחמשים ששה חדשים חסרים וששה חדשים מלאים אבל מפני החלקים שיש בכל חדש וחדש יתר על חצי היום יתקבץ מהן שעות וימים עד שיהיו מקצת השנים חדשים חסרים יתר על המלאים ובמקצת השנים חדשים מלאים יתר על החסרים וכו', סדר החדשים המלאים והחסרים לפי חשבון זה כך הוא תשרי לעולם מלא וחדש טבת לעולם חסר ומטבת ואילך אחד מלא ואחד חסר על הסדר כיצד טבת חסר שבט מלא אדר חסר ניסן מלא אייר חסר סיון מלא תמוז חסר אב מלא אלול חסר ובשנה המעוברת אדר ראשון מלא ואדר שני חסר, נשארו שני החדשים שהן מרחשון וכסלו פעמים יהיו שניהם מלאים ופעמים יהיו שניהם חסרים ופעמים יהיה מרחשון חסר וכסלו מלא ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו מלאים היא שנקראו חדשיה שלמים ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו חסרים נקראו חדשיה חסרין ושנה שיהיו בה מרחשון חסר וכסלו מלא נקראו חדשיה כסדרן. עכ"ל.

הרי מבואר דסוף חודש מרחשון וסוף חודש כסלו הם מהדברים שאינם קבועים בכל שנה, דיש שנים שיש בהני חדשים כ"ט ימים ויש שנים שיש בהם ל' ימים.

והנה פשיטא דצ"ב, למה בחרו דוקא במרחשון וכסלו במיוחד לעשותם פעמים חסרים ופעמים מלאים.

עיין בשט"מ במס' ערכין דף ט ע"ב בהשמטות שהביא שהרא"ש עמד בזה וז"ל מרחשון וכסלו וכו' פעמים וכו' מפני שהן רחוקים מן המועדות וישמעו תיקון החדשים ולא יבאו לידי קלקול המועדות וא"ת ויעשו כן מתשרי ומרחשון כמו שהיו עושין מניסן ואייר כדי שיהא רחוק יותר מן המועדות וי"ל מפני שאלת הגשמים דפליגי במס' תענית איכא מ"ד בג' מרחשון שואלין ואיכא מ"ד בשבעה בו ואתי למטעי ביה שלא ידעו אם היה תשרי מלא או חסר. עכ"ל. ועיין במפרש על הלכות קדוה"ח שם דאיתא וז"ל ואם תשאל מפני מה היה זה השינוי באלו השני חדשים ולא בזולתם והתשובה שמוטב לתקן

השנה מתחלתה כדי לידע סידורה ותחלת חדשי השנה אחר תשרי הם אלו השני חדשים, ולא יתכן להוסיף בתשרי ולא לגרוע ממנו לפי שיש בו צומות ומועדים וא״א לשנות בתוספת או בגרעון. עכ״ל. ועיין בלבוש באו״ח סי׳ תכ״ח דאיתא וז״ל והטעם שאנו מחסרין או ממלאים אלו השני חדשים מרחשון וכסליו ולא שנים אחרים מפני שכוונתינו לחסר או למלאות החדש הראשון שנוכל בשנה כדי שלא ישתכח הדבר אם נניחנו עד סוף השנה ונצטרך למלאות אדר או לחסרו ולא יהיה רק כ״ח יום דבלאו הכי אינו אלא כ״ט כמו שנתבאר ומניסן עד אלו החדשים שהם אחר תשרי לא נוכל לא לחסר ולא למלאות חדש אחר שהרי מפסח עד העצרת שהוא צריך להיות ששה בסיון שהוא יום מתן תורה אנו צריכין לספור נ׳ יום א״כ אין אנו יכולים למלאות אייר או לחסר ניסן שא״כ יהיה עצרת ז׳ בסיון או ה׳ בסיון ומעצרת עד יום כיפור לא נוכל למלאות או לחסר חדש אחד כדי שיהיה ג׳ פעמים ארבעים יום מעצרת עד יום כיפור כנגד ג׳ פעמים ארבעים יום שעמד משה בהר וירד ביוה״כ עם הלוחות שנתכפר להם מעשה העגל וקבע אותו הש״י ליום סליחה ומחילה לדורות ותשרי אי אפשר לחסרו מפני שהוא מלך ויש בו המועדים ונקרא חדש האתנים לפיכך אי אפשר למלאות או לחסר חדש אחר אלא אחד מאלו השנים שהם הראשונים. עכ״ל. ועי׳ בספר שקל הקודש על הלכות קדוה״ח שם שהביא עוד טעם בשם כמה מפרשים וז״ל מרחשון וכסלו וכו׳ שאם יעשו מרחשון וכסלו א׳ מלא וא׳ חסר א״כ אם ר״ה יהי׳ בשבת יחול עשרה בטבת בשבת ויצטרכו להתענות בשבת דכתיב ביה בעצם היום הזה וא״א לדחותו כמש״כ הב״י באו״ח סי׳ תק״נ בשם האבודרהם ולכן השאירו מרחשון וכסלו שיוכלו לשנותם. עכ״ל.

הנה נראה שיש להוסיף עוד ביאורים בהא דבחרו דוקא במרחשון ובכסלו לעשותם פעמים חסרים ופעמים מלאים ע״פ הנ״ל דמרחשון וכסלו הם תקופה אחת (וכדמוכח מהא שיש בהו הני שתי צרות שמקושרים להדדי).

דהנה עיין במעשה רוקח על הרמב״ם פ״ג מהל׳ חנוכה

שהביא בשם מדרש דגזירת היונים היתה על ג׳ דברים, שבת מילה וראש חודש. ועיין גם במגילת אנטיוכוס דאיתא ״אנטיוכוס אמר עתה בואו ונעלה עליהם ונבטל מהם את הברית אשר כרת להם שבת וראש חודש ומילה״, וכן בהמשך איתא ״(דאנטיוכוס אמר לבגריס הרשע) באו ונעלה עליהם ונבטל מהם הברית אשר כרת להם אלהיהם שבת וראש חודש ומילה, אז בגריס הרשע וכל מחנותיו באו לירושלים ויהרוג בהם הרג רב ויגזור בה גזרה גמורה על שבת ראש חודש ומילה, בהיות זה כאשר היה דבר המלך נחפז מצאו איש אשר מל בנו ויביאו האיש ואשתו ויתלו אותם כנגד הילד, וגם אשה אשר ילדה בן אחרי מות בעלה ותמל אותו לשמונה ימים ותעל על חומת ירושלים ובנה מהול בידה, ותען ותאמר לך אומרים בגריס הרשע אתם חושבים לבטל מאתנו הברית אשר כרת עמנו ברית אבתנו לא נבטל ממנו שבת ראש חודש ומילה מבני בנינו לא יוסר״, וכן בהמשך איתא ״ויען בגריס ויאמר לאנטיוכוס המלך אתה המלך שמת ציווי לבטל מן היהודים שבת ראש חודש ומילה מרמה גדולה ומרד בתוכה״. הרי מבואר כמה פעמים כנ״ל דגזירת אנטיוכוס היתה על שבת ראש חודש ומילה. וכן עי׳ בספר פרי צדיק פרשת מקץ אות י׳ דאיתא וז״ל איתא בכתבי האריז״ל דהיונים רצו לבטל מישראל חודש שבת ומילה ומרומז בראשי תיבות חש״מ. עכ״ל.

הרי מבואר דהענין דקידוש החודש הוא אחד מהדברים העיקריים שעליו נלחמו יון עם כלל ישראל. וא״כ יש לומר דבחרו בהני ב׳ חדשים שקובעים הזמן דחנוכה להניחם כעין קידוש ע״פ הראי׳, דפעמים מלא ופעמים חסר, דקידוש ע״פ הראי׳ הוא הקידוש החודש העיקרי.

עוד י״ל בזה, דהנה עיין באור תורה להגריא״ח (אות ע״ח) דאיתא וז״ל ידוע שכלל ישראל הם כגוף אחד בעל אברים רבים, וכלם מחברים זה לזה, ולכן כל ישראל ערבים זה בזה, כמו באדם אם כואב לו אבר אחד מרגיש הכאב בכל גופו, על ידי רוח החיים שבלב, בשולח חיים דרך גידים ודופקים שבו, וחוזרים בכל פעם כלם ללב, ועיני ישראל הם

הסנהדרין וזקנים המתמנים עליהם, להשגיח בכל פרטיהם ולהנהיג כל הגוף לשומרם מידי הזק ולקרב להם התועלת, ולכן כתיב והיה אם מעיני העדה וכו׳ והם נמשלים לבריכות מים המשקים את השדה, כך הם משפיעים תורה לכל ישראל להורות להם דרך חיים, מה הבריכות אין אדם יודע מה שבתוכם וכו׳, כי באמת חכמת התורה עמוק עמוק, והוא למעלה מגדר שכל האנושי, וכל חכמות חיצוניות זולתם כאין נגדה, וכמו שנאמר כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, רצה לומר לנגד עיני שאר אמות, היינו החכמים היותר גדולים שבהם, שמכונים בשם עינים מטעם שנתבאר, והוא כמו שאמרו רז״ל איזהו חכמה שהיא לעיני העמים, זו חשבון תקופות וכו׳, וכמו שהאריכו בזה המחברים, שכל חכמי האמות הודו בזה לחשבון העבור המסור בידינו, ״מאי״ב תשצ״ג״, **שאי אפשר לידע דבר זה רק על פי נבואה ורוח הקדש**, ובזה יודע שאי אפשר לעמוד על דעתם של חכמים, שחכמת התורה היא חכמה שאין לה סוף ולא תכלית כלל, וזה שאמרו וכו׳ שנגמרים בעצה וכו׳, כמו שאמרו בפרק אין דורשין, יועץ, זה שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים. עכ״ל. וכן עיין בהקדמה לס׳ ערוה״ש חלק חו״מ דאיתא וז״ל כבר אמר אחד מגדולי חכמי יון שחישוב המולד לישראל הוא אות ומופת על הנבואה בישראל. עכ״ל.

הנה לפ״ז נמצא דקידוש החודש מביא לידי ביטוי הא דחכמת התורה היא חכמה מיוחדת למעלה מחכמת האומות, וא״כ מבואר דקידוש החודש מביא לידי ביטוי הא דחכמת התורה היא למעלה ממערכת הטבע.

[**הנה** חוץ מעצם החכמה דקידוש החודש דהיא למעלה מן הטבע יש עוד נקודה בחכמת קידוש החודש דהיא למעלה מן הטבע, והיינו זה דחכמת קידוש החודש מוכיח דכלל ישראל הם בפועל למעלה מן הטבע, וד׳ נתן להם הכח לשלוט על הבריאה, וכמו שמביאים המפרשים מהירושלמי בכתובות בביאור הפסוק בתהלים נ״ז:ג׳ ״אקרא לאלוקים עליון לקל גומר עלי״ שדרשו בתולה בת ג׳ שנים ויום א׳ אין בתוליה חוזרים נמלכו

ב״ד לעבר השנה בתוליה חוזרים, שבזה בא לידי ביטוי שליטת ישראל על הטבע בכח התורה. ועיין בספר ימי חנוכה מאמר כ״ג דאיתא וזת״ד בטור בסי׳ תי״ז מבואר דהי״ב ראש חדשים הם כנגד י״ב שבטים, ונראה בביאור הדברים דהנה יעו׳ בילקוט שמעוני פ׳ וישב רמז קמ״ג דאיתא אמר יעקב הרי נפרצה ברית השבטים כמה יגעתי להעמיד י״ב כל מעשיו של הקב״ה כנגד י״ב שבטים י״ב מזלות י״ב שעות ביום י״ב שעות בלילה י״ב חודשים י״ב אבנים באפוד הרי נפרצה ברית השבטים, ועי׳ בשיח יצחק להגריא״ח ז״ל בדרוש לפ׳ זכור דאיתא ודע ענין גדול שהוא ית׳ ברא כל עולמו עליונים ותחתונים הכל בסדר א׳ שכמו שברא י״ב מזלות להנהיג העולם התחתון בסידור טבעי ושמש וירח הם הכוללים כל הי״ב מזלות והם בבחינת מלכים ומשרתים כמו כן הוא בכל עולם ועולם לפי ערכו ומעלתו וכן בשורש השורשים י״ב צירופי שם הוי״ה וכו׳, ומבואר די״ב מזלות הם שורש הנהגת העולם התחתון בסדור הטבעי ושורשם בי״ב צירופי שם הוי״ה, ועיי״ש בדרשה לשבת בשלח דאיתא וכו׳ כי י״ב הוא כלל הנבראים בגבול ומדה, שהם שש קצוות, והם מתחלקים לי״ב גבולי אלכסון, ולכן הם בכסא ע״ב מלאכים, י״ב ע״ג השרשים כידוע, וששים הם תחתיהם, וכולם ממונים להנהיג העולם בהנהגה טבעיית, ולכן מהם מתחלקים למטה ע״ב אומות, שבעים אומות, ועשו וישמעאל על גבם שהם כוללים כולם ותופסים כל הישוב, וכמו כן תמצא באותיות התורה שבהם נברא כל העולם, ובהם תלוי הנהגתם, הם י״ב ושישים, כי ה׳ אותיות מנצפ״ך במלואם, מ״ם, נו״ן, צד״י, פ״א, כ״ף, הם י״ב אותיות, כי ה׳ אותיות אלו הם השרשים לכל האותיות כידוע, ושאר כ״ב אותיות במלואם, הם שישים אותיות, ולכן לנגד זה נמצא בישראל ע׳ נפש עם יעקב, ועם אברהם ויצחק הם ע״ב, כמ״ש רבינו בכ״מ, וי״ב שבטים הם הכללים, וכמ״ש ״יצב גבולות עמים למספר בני ישראל״, ועי׳ גם בדבריו בהגדה של פסח בביאור שנים עשר מי יודע הם י״ב מזלות בעולם וי״ב איברים פנימיים שבנפש שהוא נגד י״ב

חדשי השנה שהוא ית״ש ברא עולמו ע״י אותיות התורה והם מתחלקים לג׳ וז׳ וי״ב וכמ״ש בספר יצירה ג׳ אמ״ש נכד ג׳ יסודות אר״מ וז׳ כפולות בג״ד נגד ז׳ כוכבי לכת וי״ב פשוטים כנגד י״ב מזלות, ולכך ע״י התורה יכולין לשנות כל הנבראים כרצונם שכולם תלויים בה ונגד זה הם י״ב שבטים בישראל כמ״ש יצב גבולות עמים למספר בני ישראל שהם כלל כל העולם ומתחלקים ג״כ לג׳ ז׳ וי״ב ג׳ אבות ז׳ רועים י״ב שבטים שהם עמודים שהעולם עומד עליהם ונגד זה יש י״ב צירופים של שם הוי״ה שכל חודש וכל מזל וכל שבט וכל אבר בנפש יש בו צירוף אחר שמו ית׳ נקרא על ישראל והוא קיום העולם וכן הם שעות ביום כל א׳ יש בו צירוף אחר וכן י״ב אבנים שבחושן ונשא אהרן את שמות בנ״י על לבו לפני ד׳ לזכרון שע״י השכינה שורה בישראל והם עולים למעלה מהמזל והוא ענין אורים ותומים שבו היו נשאלין ומתיעצין ומתנהגין כל דבר ע״פ מעשיהן והם י״ב עמודים שהעולם עומד עליהם כמ״ש בפ׳ אין דורשין וכו׳, הרי מבואר מכל דברי הגריא״ח דכל סידורו של העולם התחתון בסידורו הטבעי הוא במספר י״ב שעל זה מורה י״ב מזלות י״ב שעות ביום י״ב שעות בלילה י״ב חדשים י״ב גבולי אלכסון וכנגדם באו י״ב שבטים במנין י״ב לומר שכל סידור העולם נמסר לישראל שהם י״ב שבטים שבכח התורה שניתן להם נמסר להם כל סידור העולם הטבעי, וזהו שורש הענין שר״ח בא כנגד י״ב שבטים שכל ענין החדשים שהוא י״ב הוא במהלך הכללי שכל עניני עוה״ז סידורו והנהגתו הוא במהלך של י״ב וכנגדו עמדו י״ב שבטים שנמסר להם כל סידור העולם והנהגתו ולכן י״ב שבטים הם כנגד י״ב חדשים שהם הפועלים סידור העולם והנהגתו שהוא בי״ב, ולכן מועד של ר״ח שבא על סדר ההתחדשות הנהגת העולם בכל חודש וחודש במהלך של י״ב חדשים הוא מכח י״ב שבטים שהם היסוד ושורש לסדר ההנהגה הטבעית של העולם שהוא במהלך של י״ב חודשים, די״ב חודשים שהם עיקר ההנהגה הטבעית של העולם נמסרו לי״ב שבטים, ועיין בפ׳ בראשית (א׳:י״ד) דכתיב

"ויאמר אלקים יהי מארות ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים" ופרש"י וז"ל "ושנים" לסוף שס"ה ימים יגמרו מהלכתן בי"ב מזלות המשרתים אותם והיא שנה, וכתב שם הגור ארי' וז"ל אף על גב שמהלך החמה דוקא הוא שס"ה יום, והירח אין מהלכה שס"ה, רק בכל חדש הירח מסבב י"ב מזלות מה שהחמה מסבבת בשס"ה יום, נקט כאן שס"ה יום מפני החמה שמהלכה יותר מאוחר, והיא שגומרת מהלך שלה לסוף שס"ה יום, ומבואר דהשמש והירח שהם השולטים בעולם (כדכתיב בהלל הגדול וכמו שביאר המהר"ל בחידושי אגדות בסנהדרין דף ק"ו ובגור ארי' פ' פנחס כ"ט:ט"ו) מסובבים י"ב מזלות והחמה מסובבת בכל שנה י"ב מזלות והירח מסובב בכל חודש י"ב מזלות, והנה לפי כל הנתבאר נמצא דסיבוב הלבנה שבכל חודש מסביב לי"ב מזלות המשרתים אותה הוא היסוד לכל הנהגת העולם בסידורו הטבעי שהרי החמה והלבנה הם השולטים והמושלים בעולם והמזלות הם המשרתים להנהגתם וכן הבאנו גם לשון הגריא"ח שברא י"ב מזלות להנהיג עולם התחתון בסידור טבעי ושמש וירח הם הכוללים כל הי"ב מזלות והם בבחינת מלכים ומשרתים ונמצא דסיבוב החמה והלבנה מסביב למזלות הוא היסוד לכל הנהגת העולם בסידורו הטבעי. עכת"ד.]

והנה למה גזרו יון דוקא על הג' דברים הנ"ל חודש שבת ומילה. ויש ללמוד הייחוד של הני ג' דברים מלשון המגילת אנטיוכוס הנ"ל "נבטל מהם הברית אשר כרת להם אלהיהם שבת וראש חודש ומילה". הרי דהני ג' דברים הם "הברית אשר כרת להם אלהיהם". והנה בשלמא במילה ובשבת הענין ד"ברית" הוא מפורש בתורה, במילה כתיב (בראשית י"ז:י"א) ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם, ובשבת כתיב (שמות ל"א:ט"ז) ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם (ואין מצוות אחרות שנקראו ברית, ואף דמלח בקרבנות ומעשה שתי הלחם נקראו ברית, אבל הני מוטלות רק על הכהנים),

אבל איפה מצינו דראש חודש נקרא ברית. וראיתי בספר ימי חנוכה (שם) שהסביר הענין ד"ברית ראש חודש" ע"פ הנתבאר, די"ל שיש בראש חודש בחינת "ברית" משום דהרצון של יון לבטל ראש חודש הוא רצון לבטל תורה מישראל ותורה בודאי נקראת ברית כמו שנא' בירמי' (ל"ג:כ"ה) אם לא בריתי יומם ולילה חוקת שמים וארץ לא שמתי, והאי קרא קאי אתורה כמבואר בגמ' נדרים דף לב ע"א. ויש להוסיף דהנה עיקר ההתנגדות של יון היתה נגד תורה שבע"פ כדמבואר בכ"מ, ולפ"ז מובן למה התנגדו דוקא לקידוש החודש, שהרי כח התורה שמתגלה בקידוש החודש הוא כח התורה דתורה שבע"פ, שהרי הכח לקדש חדשים הוא הכח שנמסר לב"ד הגדול שבירושלים, וכבר כתב הרמב"ם בריש הל' ממרים ב"ד הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבע"פ, והרי שכח התורה של ישראל לקדש חדשים הוא כח התורה דתורה שבע"פ, ובמה שבאו יון לבטל מהם קידוש החודש באו לבטל את כח התורה דתורה שבע"פ שמתגלה ע"י קידוש החודש.

הנה מבואר בדברי הרמב"ם הנ"ל דמוסיפים וגורעים מימי מרחשון וכסלו מחמת התשצ"ג חלקים שיש בכל חודש, מלבד הכ"ט ומחצה ימים. והנה מבואר בדברי הגריא"ח הנ"ל (בפ' אור תורה) דהתשצ"ג חלקים הם מעיקרי המופתים דקידוש החודש בכלל ישראל, שלזה התנגדו יון. וא"כ א"ש שבהני שני חדשים, הקובעים הזמן דחנוכה והמלחמה נגד יון, שמוסיפים וגורעים מהחדשים כדי להתייחס להני תשצ"ג חלקים. והוא נפלא.

והנה יש בכל זה חילוק גדול בין סוף חודש מרחשון לסוף חודש כסלו, דבעצם מרחשון צריך להיות כ"ט ימים, ולפעמים מוסיפים יום ל', וכסלו הוא להיפך, דבעצם צריך להיות ל' ימים, ולפעמים מגרעים והוי רק כ"ט ימים. וי"ל דהיינו כנגד מהות התקופות הנ"ל. דסוף חודש מרחשון הוא בזמן המקשר צרת צדקיהו וצרת יהויקים, ומבואר בדברי הגר"א הנ"ל דהני צרות הם בדור שנמשך פגימת הלבנה לעוד דור, וא"כ כנגד זה לפעמים עושים מיום שהיה צריך להיות

יום א׳ של החודש הבא, יום שכבר מתחיל להגיע לשלימות הלבנה, יום שעדיין שייך לחודש שעבר, ומעכבים יום ראשון דכסלו לעוד יום. וסוף חודש כסלו הוא בימי חנוכה, זמן הארת החושך, וא״כ כנגד זה לפעמים עושים יום שהיה עדיין צריך להיות חלק מחודש שעבר ליום שהוא כבר יום ראשון של החודש הבא, יום שכבר מתחיל להגיע לשלימות הלבנה, ויש בחינת יותר אור בתוך החושך. לפ״ז מובן היטב למה בחרו בהני שני חדשים, דבהני חדשים יש האי לימוד דצרת צדקיהו וצרת יהויקים וההיפך מהם בחנוכה.

הנה תשרי שבט ניסן סיון ואב הם חדשים מלאים ויש בהו ״מועדים״ (דעי׳ בשו״ע או״ח סי׳ קל״א ס״ו וס״ז ובכתבי הרמ״ע דמבואר דחנוכה וט״ו בשבט וט״ו באב הם חלק מסדר המועדים), וטבת אייר תמוז ואלול הם חדשים חסרים ולית בהו מועדים (דעיי״ש דפסח שני ול״ג בעומר לא הוזכרו בסדר המועדים) ואף דחודש אדר הוא חודש חסר ויש בו המועד דפורים י״ל דהיינו משום שיש בו בחינת ״ונהפוך הוא״. וא״כ חזינן שיש ״מעלה״ להיות חודש מלא, ויש ״חסרון״ להיות חודש חסר. ובאמת גם חדשי מרחשון וכסלו היו צריכים כך להיות, דמרחשון היה צריך להיות חסר ולית בו מועד וכסלו היה צריך להיות מלא ויש בו מועד דחנוכה. וא״כ לכאורה הוי ״מעלה״ כשמוסיפים יום שלשים לחודש מרחשון, ודלא כההגדרה הנ״ל. וי״ל דאה״נ על ידי תוספת יום שלשים נעשה לחודש מלא, אבל הוי חודש מלא דלית בו מועד. וכן בכסלו אה״נ על ידי גרעון יום אחד נעשה חודש חסר אבל הוי חודש חסר עם מועד, וא״כ שפיר י״ל כההגדרות הנ״ל. ובדרך כלל אחרי חודש חסר דלית בו מועד יש חיזוק, דמגיעים לט״ו בחודש הבא ״יותר מהר״, והכא אחרי האי חודש חסר דלית בו מועד זה לוקח עוד יום להגיע לט״ו בחודש. וא״כ שפיר י״ל כההגדרות הנ״ל.

ד

הנה לפי הנ״ל נמצא דאף דצרת צדקיהו וצרת יהויקים הן בשתי חדשים נפרדים, אפ״ה הן ״זוג״. וא״כ חזינן דצדקיהו

ויהויקים הן איזה סוג זוג. וא״ש לומר כן, דעי׳ במסכת מגילה דף יא ע״ב דאיתא גלו בשבע גלו בשמונה גלו בשמונה עשרה גלו בתשע עשרה גלו בשבע לכיבוש יהויקים גלות יהויכין שהיא שמונה לנבוכדנצר גלו בשמונה עשרה לכיבוש יהויקים גלות צדקיהו שהיא תשע עשרה לנבוכדנצר דאמר מר שנה ראשונה כיבש נינוה שניה כיבש יהויקים. הרי מבואר דיהויקים וצדקיהו הם ״זוג״, דבהאי דור של חורבן, תחילת ״חורבן נבוכדנצר״ היה ביהויקים וסופו היה בצדקיהו.

[ואפשר דמשמע שיהויקים וצדקיהו הם איזה סוג ״זוג״ מהא שיש בשם של שניהם אותיות ״יהו״. ועוד הרי בשם יהויקים האותיות ״יהו״ הם בתחילת המילה ובשם צדקיהו האותיות ״יהו״ הם בסוף המילה, ואפשר שזה מורה על הסדר הנ״ל, קודם יהויקים ואח״כ צדקיהו. אלא דצ״ב למה אותיות יה״ו בשמם מורה על חורבן. ולכאורה י״ל דהרי יש בשם שניהם ״יהו״ בלי ״ה״ אחרונה, ויש בזה איזה פגם בהקשר בין עליונים למלכות, והיינו דורו של יהויקים וצדקיהו דנעשה פגם במלכות ישראל. וצע״ע בבירור נוסח הדברים.]

ועיין במסכת סנהדרין דף קג ע״א דאיתא ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו וכתיב בראשית ממלכת צדקיה וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו, ועד״ז עיין במסכת ערכין דף יז ע״א דאיתא פליגי בה רבי יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא אילימא למעליותא דמר סבר אי מעלי דרא מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא הא איכא צדקיה דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי והא יהויקים דלא הוה מעלי ודריה הוה מעלי דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב בראשית ממלכות

יהויקים מלך יהודה ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישבה דעתו ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן. הרי מבואר דיהויקים וצדקיהו הם "זוג", שלגבם הקב"ה רצה להחזיר העולם לתוהו ובהו ואח"כ נתיישבה דעתו.

וע"ע במס' חולין דף ד ע"ב דאיתא ודלמא גברי דאחאב הוו מעלו לא ס"ד דכתיב מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ודלמא גברי דיהושפט נמי לא הוו מעלו זבוח גברי דאחאב אכול גברי דיהושפט זבוח עובדיה אכל יהושפט לא סלקא דעתך מדמושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים הא לדבר אמת משרתיו צדיקים, ועיי"ש בגליון הש"ס דאיתא וז"ל אין למדין מן הכללות צא ולמד מדורו של יהויקים ודורו של צדקיה כדאיתא בסנהדרין דף קג ועיין מאמר חיקור הדין ח"א פ"ב.

עכ"ל. הרי מבואר דיהויקים וצדקיהו הם "זוג", שהיו יוצאים מן הכלל, דהיה חילוק מהותי בינם לדורם.

וכל זה מסייע להנ"ל שיש קשר אמיץ בין צרת יהויקים וצרת צדקיהו.

ה

והנה איך מבואר בכל המקורות הנ"ל שהיה חילוק בין "דורו של יהויקים" שהיו צקידים ל"דורו של צדקיהו" שהיו רשעים, הרי שניהם היו באותו דור.

וי"ל דעי' ברש"י בסנהדרין שם דאיתא וז"ל כיון שנסתכל בדורו של יהויקים שהיו צדיקים, שעדיין לא גלו החרש והמסגר, דורו של צדקיהו היו רשעים שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין. עכ"ל. הרי מבואר דלא היו בדורות חלוקות, אלא זה מיירי לפני גלות התלמידי חכמים וזה מיירי לאחריה.

הנה אם יהויקים ודורו וצדקיהו ודורו לא היו יוצאים מן הכלל איזה מלך ודור היו קודם ואיזה היו מאוחר, האם צדקיהו

עם דור כשר היו קודם או יהויקים עם דור רשע היה קודם. והנה אם היו שתי דורות חלוקות אפשר דלא היה אופן לידע, אבל לפי המבואר ברש״י זהו פשוט דהדור כשר היה קודם, דהדור כשר היה לפני האי גלות, ובע״כ דצדקיהו ודורו היו קודם ואחריו היה בא יהויקים ודורו.

והנה עע״ש במסכת סנהדרין דף קג ע״ב דאיתא כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי כלום אנו צריכין אלא לאורו יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו יטול אורו אמרו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב נאם ה׳ צבאות אמר להם כבר נתנו לנו שנאמר השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני האדם אמר ליה רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר שחקק שם עבודת כוכבים על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו וכו׳ ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דרבי חייא ברב בר׳ אבויה ברבי אבויה דאמר רבי חייא ברב בר׳ אבויה כתיב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו דרבי פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים וכתיב בה זאת ועוד אחרת קברה ולא איקברא קברה ולא איקברא אמר גולגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו׳ אמר מלכא הוא ולא איכשר לזלזולי ביה כרכה בשיראי ואותבה בסיפתא חזיתא דביתהו סברא הא דאיתתא קמייתא הוה דהא לא קא מנשי לה שגרא תנורא וקלתה היינו דכתיב זאת ועוד אחרת. הרי מבואר דדוקא ביהויקים מצינו ענין דלא נקבר. והנה מבואר בענייני ט״ו באב דקבורה היינו נחמה בתוך הצרה, דאף שיש עכשו מיתה אבל יש שמירה לאחר מכאן שיהא תחי׳. וא״כ מבואר דדוקא ביהויקים דאין תקוה לעתיד. וי״ל דזה מרומז גם בהא שחקק על אמתו, דאמתו דהוא מה שמביא עתידות היה פגום לגמרי. וכן חזינן דביהויקים היה קיים מצב דחשכות לגמרי דדוקא הוא אמר ״כלום אנו צריכין אלא לאורו וכו׳ יטול אורו״. וכן חזינן

דביהויקים היה קיים בחינת "שלימות הרע", דהוא אמר כלפי כל העניינים הרעים משלפניו "קמאי לא ידעי לארגוזי".

ועפב"ז י"ל דאה"נ בעצם יהויקים היה צריך להיות בהדי דור הרשעים, והוא היה צריך להיות המלך האחרון, בחינת חושך לגמרי, אבל אז לא היה שום עתידות, וי"ל דזה היה חסד מיוחד מאת ד' דצדקיהו מלך באחרונה, ולכך אף דהוא היה המלך האחרון, מלך בזמן חשכות, אפ"ה שייך שיהא קימה עוד פעם בעתיד.

ועיין במסכת הוריות דף יא ע"ב דאיתא ואין מושחים מלך בן מלך (בשמן המשחה) ואם תאמר מפני מה משחו את שלמה מפני מחלוקתו של אדוניה ואת יואש מפני עתליה ואת יהואחז מפני יהויקים שהיה גדול ממנו שתי שנים וכו' ומי קשיש מיניה והכתיב ובני יאשיהו הבכור יוחנן השני יהויקים השלישי צדקיהו הרביעי שלום ואמר רבי יוחנן הוא שלום הוא צדקיהו הוא יוחנן הוא יהואחז לעולם יהויקים קשיש ומאי בכור בכור למלכות ומי מלכי זוטרי מקמי קשישי והא כתיב ואת הממלכה נתן ליהורם כי הוא הבכור יהורם ממלא מקום אבותיו הוה יהויקים לאו ממלא מקום אבותיו הוה אמר מר הוא שלום הוא צדקיהו הוא יוחנן הוא יהואחז והא חד חד קא חשיב דכתי' השלישי הרביעי מאי שלישי שלישי לבנים ומאי רביעי רביעי למלכות דמעיקרא מלך יהואחז ולבסוף יהויקים ולבסוף יכניה ולבסוף צדקיהו תנו רבנן הוא שלום הוא צדקיהו ולמה נקרא שמו שלום שהיה משולם במעשיו איכא דאמרי שלום ששלמה מלכות בית דוד בימיו ומה שמו מתניה שמו. הרי מבואר דיהויקים לא מלך בזמן שהיה צריך למלוך אלא נתאחר, וא"כ י"ל דבעצם היה צריך להתאחר עד לבסוף, אלא שהיה בזה חסד מיוחד מד' שצדקיהו מלך לבסוף. ומבואר בגמ' שהשם "שלום" מורה על ששלמה מלכות בית דוד בימיו, וקשה לכאורה, הרי ששלמה מלכות בית דוד הוא דבר גרוע מאד, ולמה יש בזה השם שלום. ולהנ"ל י"ל דדוקא על ידי ששלמה מלכות בית דוד בימיו הוא שיש בזה בחינת שלום, ולא בחינת חזרה לתהו ובוהו.

הנה לפכ״ז יש להסביר למה אף דסדר המלכים היה יהויקים ואח״כ צדקיהו אפ״ה סדר הזוג דתעניות בהאי תקופה הוא תענית דצדקיהו ואח״כ תענית דיהויקים, דלגבי הצרות הסדר הוא צדקיהו ואח״כ יהויקים, דעל ידי יהויקים נעשה חשוך לגמרי, ואפ״ה הסדר למעשה דמלכים היה יהויקים ואח״כ צדקיהו דזה היה חסד מיוחד מד׳, דעי״ז יש אפשרות לבנות העתיד.

ויש מכל זה הרבה תוספת ביאור במהות הצרה דשרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו, ויש להתבונן בו ביום התענית ולהשתדל להוסיף אור ד׳.

פרק ה

גירסת הטוש"ע
דהתענית משום ששרף יהויקים המגילה
שכתב ברוך מפי ירמיהו בכ"ח כסלו
שהוא חנוכה

פרק ה

גירסת הטוש"ע
דהתענית משום ששרף יהויקים המגילה
שכתב ברוך מפי ירמיהו בכ"ח כסלו
שהוא חנוכה

ענף טז

איך מבואר בטשו"ע דראוי להתענות בכ"ח כסלו
הרי אסור להתענות בחנוכה

הנה מבואר בסוגיות דמס׳ ראש השנה ומס׳ תענית ובשו"ע שיש איסור גמור להתענות בחנוכה, וא"כ לכאורה פשוט מאד

דגם ביום רביעי דחנוכה, כ״ח כסלו, יש איסור גמור להתענות.

וידוע דלפ״ז קשה מאד הא דאיתא בשו״ע או״ח סימן תק״פ דכ״ח כסלו הוא יום שראוי להתענות בו, דאיך זה מתאים עם הא דימי חנוכה הם ימים שאסורים להתענות בהם.

ואף שיש בזה חילופי גירסאות ככל הנ״ל, למעשה הגירסא שלפנינו בטור ובשו״ע הוא כ״ח כסלו, וא״כ נראה שלמעשה צריכים ליישב גירסא זו.

[עיין בב״ח שם בסימן תק״פ דאיתא וז״ל איכא למידק במאי דגזרו להתענות בראש חודש ובחנוכה הלא משנה שלמה היא דאין גוזרין תענית על הציבור בראשי חדשים בחנוכה ובפורים וכדלעיל בסימן תי״ח וי״ל דאין זה אלא כשגוזרין על כל צרה שלא תבוא דאפשר להתענות לאחר ראש חודש אבל בתענית שקבעו על הצרות שעברו בימים אלו שהוא יום מר אי אפשר לדחותם כיון שהתענית צריך להיות קבוע ביום זה שהיינו בו בצרה וזה היה דעת הרוקח בסימן רי״ב שכתב דבוורמ״ש מתענין על גזירה שהיה בראש חודש סיון וכו׳. עכ״ל. אבל עיי״ש במ״ב בס״ק א׳ דאיתא וז״ל וראוי להתענות עיין בב״י שיש מהראשונים שמפקפקין ע״ז ולדעתם יש ליזהר שלא להתענות כשאירע איזה מהם בר״ח, עכ״ל, ועיי״ש בס״ק ג׳ דאיתא וז״ל וטוב שלא להשלים בר״ח משום דכתיב בספר תניא דאין להתענות בר״ח. עכ״ל. ובע״כ דהני מפרשים אינם סוברים כסברת הב״ח, ואפילו הכי מדוייק בהשל״ה ובכל האחרונים בסי׳ תק״פ ובמשנה ברורה שם דרק אין מתענים בכ״ח כסלו מחמת החילופי גירסאות, ומבואר דאם לא היו חילופי גירסאות היו מתענים בכ״ח כסלו אף שהוא חנוכה, ולכאורה מבואר דשאני חנוכה מראש חודש ויש טעם אחר דראוי להתענות בהני ימים אף אם חלים בחנוכה.]

ואפשר די״ל בזה, דהנה עיין בטור שם שהזכיר הני תעניות בשם הבה״ג, ועי׳ במג״א שם דאיתא וז״ל כתב התניא נשאלו הגאונים על התעניות אלו והשיבו לא ידענו מי תקנם ולכן אין להתענות בר״ח וכ״כ הש״ל וב״י

כתב לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם ע״כ אבל אני ראיתי שכתובים בספר מגילת תענית א״כ נתקנה בימי חכמי התלמוד וגם בה״ג כתבם שכל דבריו דברי קבלה לכן כל בעל נפש יחמיר לעצמו אם אפשר לו. עכ״ל. הרי דס״ל שיש להני תעניות מקור במגילת תענית, וכן נראה שם בביאור הגר״א דאיתא וז״ל אלו הימים וכו׳ במגילת תענית. עכ״ל. ועיין בכל בו שקרא להני תעניות בשם ״סדר מגילת תענית״.

והנה לפ״ז לא קשה איך מתענים בכ״ח כסלו אף דאסור להתענות בחנוכה, דהרי האיסור תענית דחנוכה לא קדם להדין תענית בכ״ח כסלו, דהרי שניהם מדין מגילת תענית.

אבל עדיין קשה לכאורה, דאיך תיקנו כ״ח כסלו להיות יום האסור בתענית ויום תענית, הרי הוו שתי תקנות הסותרות זא״ז.

וי״ל דעיין בשו״ע שם בסימן תק״פ דאיתא וז״ל יש מי שאומר שגזרו שיהיו מתענין בכל שני וחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חלול השם ולעתיד לבוא יהפכם ה׳ לששון ולשמחה. עכ״ל. ומהו המקור דלע״ל יהפכם ד׳ לששון ולשמחה. ועיי״ש בביאור הגר״א שביאר וז״ל כמ״ש צום הרביעי כו׳ יהיה לששון ולשמחה וכמ״ש קרי ליה צום וקרי ליה ששון כו׳ וכן אמרו באותן יו״ט הכתובין במגילת תענית והני נמי כו׳ וקי״ל כותיה וכמ״ש והפכתי אבלם לששון. עכ״ל. הרי משמע מדברי הגר״א דהא דאיתא בסוגיא במס׳ ר״ה דף יח ע״ב לגבי הד׳ צומות שלפעמים הם בגדר ״צום״ ולפעמים הם בגדר ״ששון ושמחה״, אין זה דוקא לענין הד׳ צומות אלא זה נוגע גם לימים הכתובים במגילת תענית.

ולכאורה תמוה הא לא מצינו בשום מקום דאחרי שנתבטל מגילת תענית שהימים הכתובים בהם הם ״צום״. ולכאו׳ מוכח מזה דהגר״א אזיל לטעמי׳, דראינו דהגר״א סובר דהמקור להתעניות שהוזכרו בסימן תק״פ הוא ממגילת תענית. וא״כ מבואר שיש ב׳ מיני ימים במגילת תענית, יש ימים שאירעו בהם ניסים

לישראל ויש ימים שאירעו בהם צרות לישראל.

וא"כ י"ל דלענין הד' צומות ה"צום" וה"ששון ושמחה" הם באותם ימים כדמפורש בפסוק בזכרי', ולענין ימים הכתובים במגילת תענית ג"כ יש האי מהלך, ד"צום" ו"ששון ושמחה", אלא שאינם באותם ימים, דבזמן שיש שלום הימים טובים שאירעו בהם ניסים הם לששון ולשמחה (דהיינו איסור הספד ותענית כדאיתא ברש"י במס' ר"ה דף יח ע"ב, וזהו מוכח לדרכו של הגר"א דהא מבואר להדיא במגילת תענית שהימים טובים אסורים בהספד ותענית,) ובזמן שאין שלום הימים שהוזכרו בסימן תק"פ הם "צום".

[**הנה** עיי"ש בבית יוסף שהעיר וז"ל לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם. עכ"ל. וצ"ב למה אין מי שנוהג להתענות בהם, הרי ראינו דלפי המג"א והגר"א המקור להני תעניות הוא ממגילת תענית. ולהנ"ל י"ל דהנה מסקנת הגמ' בר"ה שם היא דבזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה יש גזרת המלכות צום אין גזרת המלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין, וכיון שהני כללים שייכים גם לימים הכתובים במגילת תענית נמצא דגם בהני ימים בזמן שאין גזירת מלכות ואין שלום רצו מתענין רצו אין מתענין. וא"כ י"ל דזהו הטעם דהב"י לא ראה מעולם ולא שמע מי שנהג להתענות בהם דלפי הנתבאר אף שיש מקור להני תעניות במגילת תענית אבל אין שום חיוב להתענות, אלא הדבר תלוי ברצו או לא רצו, ולמעשה לא רצו להתענות בהני ימים ולכן לא מתענים כלל. (וא"ת בזמן שיש גזירת מלכות ח"ו למה לא צמים בהני ימים, וי"ל דזהו מאותו הטעם שלא נוהגים לאסור כל הה' עינויים בי' בטבת ובי"ז תמוז ובצום גדלי', עי' בביאור הגר"א בסי' תק"נ שנראה שהטעם לכל זה הוא משום דבימי רבי נחו מהצרות. וצע"ע בזה.)]

הנה לפ"ז לא תיקנו כ"ח כסלו להיות יום האסור בתענית ויום תענית בבת אחת, אלא יש בזה ב' זמנים נפרדים, (דומיא דהד' צומות,) דבזמן שלום כ"ח כסלו הוי יום האסור בתענית,

ובזמן שאין שלום כ״ח כסלו הוי יום תענית.

אבל קשה לומר כן, דהרי שאני חנוכה משאר ימים הכתובים במגילת תענית, דלעולם יש בו איסור תענית, אפילו בזה״ז, וא״כ עדיין קשה דאיך תיקנו כ״ח כסלו להיות יום האסור בתענית ויום תענית בבת אחת כגון אחרי החורבן.

וי״ל דעיין בסוגיא במס׳ ר״ה דף יח ע״ב דאיתא איתמר רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית וכו׳ מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד רבי אליעזר ורחץ ורבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם אמר רב יוסף שאני חנוכה דאיכא מצוה אמר ליה אביי ותיבטיל איהי ותיבטל מצותה אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא. ועיי״ש ברש״י שפירש מסקנת רב יוסף וז״ל שאני חנוכה דמפרסם ניסא כבר הוא גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו בו המצות, והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו. עכ״ל. ולפ״ז י״ל דבשעה שכתבו מגילת תענית עדיין לא קבעו ד״שאני חנוכה״, וא״כ שפיר היה אפשר לכלול כ״ח כסלו עם הימים שיתענו בהם כשאין ביהמ״ק, ורק אחרי החורבן ראו דחנוכה כבר הוי גלוי לכל ישראל ולכן אמרו דשאני חנוכה. וא״כ לעולם י״ל דמעיקרא אמרו דבזמן שלום כ״ח כסלו הוי יום האסור בתענית ובזמן שאין שלום כ״ח כסלו הוי יום תענית, ורק אחרי החורבן אמרו דשאני חנוכה.

הנה לפי הנתבאר נמצא כך, דאחרי החורבן אמרו דשאני חנוכה, ולכן שאר ימי חנוכה נשארו באיסור תענית, אבל כ״ח כסלו כבר היה יום תענית ולא ביטלו זה, וא״כ אחרי החורבן כ״ח כסלו הוי יום תענית, דכשאמרו שאני חנוכה לא היו ביטלו כ״ח כסלו מלהיות תענית כיון דכ״ח כסלו כבר נקבע ליום תענית ע״י הדורות הקודמים.

וא״כ אפשר דעדיין מיושב הא דכ״ח כסלו הוא על הרשימה דימים הראויים להתענות בהם, דכשאמרו שאני חנוכה לא בטלו התענית דכ״ח כסלו.

ענף יז

מבואר בדברי האחרונים שיש להסתפק למעשה אם התענית דצרת יהויקים היא בכ"ח כסלו

הנה למעשה מבואר בכל הפוסקים דבדרך כלל לא מתענים התענית דיהויקים בכ"ח כסלו משום שהוא חנוכה. וא"כ נמצא דזה ש"שאני חנוכה" ולא נתבטלה כשבטלה מגילת תענית, אינו רק שהיו"ט דחנוכה נשאר, אלא יותר מזה, על ידי חנוכה יום שהיה ראוי לתענית עכשו נעשה ליו"ט, דהיינו היו"ט דחנוכה לא רק העלה "ימים רגילים" להיות "ימים טובים", אלא העלה "יום צרה" להיות "יום טוב".

וזהו ממש להיפך משאר המהלך דמגילת תענית, דבשאר ימי מגילת תענית בזמן החורבן התעניות עומדות במקום הימים טובים, ושאני חנוכה שבו היום טוב עומד במקום התענית.

אבל זהו רק לפי מה שהיה נראה לומר דאין להתענות בכ"ח כסלו משום שהוא חנוכה, דלפ"ז י"ל (כנ"ל בענף הקודם) דכ"ח כסלו הוזכר ברשימה משום שמעיקרא נתקן להיות בהאי רשימה, ולמעשה אין להתענות בו דשאני חנוכה שנשאר אחר החורבן.

אבל למעשה משמע מדברי כל רבותינו האחרונים דלא כך. דעיין בספר השל"ה הק' מסכת תענית פרק נר מצוה כ"ה דאיתא וז"ל כתב בטור בכ"ח בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך בן נריה, ובנוסח בעל הלכות גדולות שלנו איתא בשמונה בכסליו, ובכלבו איתא בחמשה בכסליו, ונראה לי דאף המתענה בהם ורוצה להחמיר ולהתענות ככל הנוסחאות, לא יתענה בכ"ח שהוא בחנוכה מאחר שאין הנוסחא מוסכמת. עכ"ל. ועיי"ש בסי' תק"פ במג"א דאיתא וז"ל

בכ״ח בכסלו במגילת תענית כתב בשבעה בכסליו ובה״ג כתב בשמונה ובכל בו כתב בחמשה וכתב בשל״ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה. עכ״ל. ועיין בפמ״ג שם במשב״ז דאיתא וז״ל במקום כ״ח כסליו י״ג בשבעה וי״ג בחמישי וי״ג בשמונה, ע״כ אין להתענות בכ״ח כסליו חנוכה. עכ״ל. ועיין בערוך השלחן שם בסעיף ג׳ דאיתא וז״ל בעשרים ושמונה בכסלו שרף יהויקים את המגילה שכתבו ברוך מפי ירמיהו, ויש אומרים בשבעה בכסלו, ויש אומרים בשמונה, ויש אומרים בחמישה, ולכן בעשרים ושמונה לא יתענה, שהוא חנוכה. עכ״ל. ועיי״ש במ״ב בס״ק י״ב דאיתא וז״ל בכ״ח בכסליו וכו׳ יש חלופי גרסאות בזה וע״כ אין כדאי להתענות בחנוכה עיין במ״א. עכ״ל. הרי מדוייק בכל דבריהם, דהטעם שאין מתענים בכ״ח כסלו הוא רק משום שיש חילופי גירסאות, ולא משום דחנוכה אוסרו להתענות ועושה היום צרה ליום טוב.

וע״ע לקמן.

ענף יח

אופנים שמקיימים למעשה התענית דצרת יהויקים בכ״ח כסלו

עיין בענף הקודם. ויש להוסיף, דמבואר בדברי האחרונים שיש אופנים שמתייחסים למעשה ליום כ״ח כסלו כיום הראוי לתענית משום צרת יהויקים מחמת דברי הטור והשו״ע (ומוכח מזה ככל הנ״ל דלא נקטינן דהתענית היא בודאי בח׳ כסלו).

דעי' בב"ח בסימן תקע"ג דאיתא וז"ל וכתב בהגהת שלחן ערוך (סע' א') מי שיש לו נישואין בחנוכה אין לו להתענות אבל אם יש לו נישואין בניסן מתענה ביום חופתו אפילו בראש חודש ניסן מפני שהוא אחד מן הימים שמתענין בהם כדלקמן בסימן תק"פ וכו' ומ"ש אפילו בראש חודש ניסן רצה לומר אע"פ שנקרא יום טוב וקבוע כמו חנוכה ואינו דומה לשאר יומי דניסן דאינם כי אם מנהג שנהגו כן ולא קבוע על פי תקנת רז"ל אפילו הכי יש לו להתענות בראש חודש מפני שהוא אחד מן הימים שמתענין בהם ולפי זה אף בכ"ח בכסליו שהוא גם כן אחד מן הימים שמתענין בהם ולא עדיף מראש חודש ניסן גם כן מתענה בו ביום חופתו והא דלא הזכירו הרב הוא לפי שאין רגילין לעשות נישואין בסוף החודש. עכ"ל.

אבל עי' במג"א שם שהביא דברי הב"ח וכתב וז"ל ולפי מ"ש שם לא יתענה משום שיש חילופי נוסחאות. עכ"ל.

אולם אפשר שיש בזה עוד אופן, דעיין ברמ"א בסימן תר"ע שכתב דאין מתענין בחנוכה ביום שמת בו אב או אם, ועיי"ש במ"ב ס"ק י"א דאיתא וז"ל ואם עבר והתענה יום שמת בו אביו ואמו או תענית חלום צריך למיתב תענית לתעניתיה אחר חנוכה ועיין בדה"ח מה שכתב בזה. עכ"ל. ועיי"ש בדרך החיים דאיתא וז"ל **ואם התענה יום כ"ז בכסלו יכול למיתב תענית לתעניתו בכ"ח כסלו דהוא תענית צדיקים וכל שכן אם התענה בכ"ח תענית חלום או יא"צ א"צ למיתב תענית לתעניתו משום האי טעמא.** עכ"ל. [עי' בפמ"ג על או"ח א"א סימן תר"ע ס"ק ד' דאיתא וז"ל וכ"ח בכסליו אין מתענין אף יא"צ ואם התענה צ"ע אי מיתב תענית לתעניתו עמ"א סימן תקס"ח אות י"ט ותקע"ג אות ב' ותק"פ אות ד' וצ"ע אם התענה בכ"ז אי יתענה בכ"ח עסי' רפ"ח במ"א ס"ק ד' ובתה"ד רע"ח יע"ש והבן זה. עכ"ל.]

ענף יט

"פרסומי ניסא" מיוחד כשלא מתענים בכ"ח כסלו

עיין בענפים הקודמים. הנה למעשה בדרך כלל, הא מיהא מספק, לא מקיימים תענית דיהויקים בכ"ח כסלו.

הנה בשאר ימי חנוכה כשאינו מתענה אפשר דהיינו משום דאינו יום הראוי לתענית, אבל בהאי יומא, כ"ח כסלו, הוי יום הראוי לתענית, ואפ"ה לא מתענים, ויש בזה הדגשה מיוחדת שיש איסור תענית בחנוכה.

והנה האיסור תענית הוא מחמת החנוכת המזבח והניסים שעשה ד' יתברך לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, וא"כ יש פרסומי ניסא מיוחד כשלא מתענים ביום זה, ועכ"פ יש בזה **פרסומי ניסא** מיוחד כשמי שבדרך כלל מתענה בהימים שהוזכרו בסי' תק"פ אינו מתענה ביום זה משום דהוי חנוכה.

ענף כ

כשלא מתענים בכ"ח כסלו
משום החילופי גירסאות נתקיים בחנוכה מידת הוד

עיין בענפים הקודמים. עוד יש להעיר בזה, דראינו דמבואר בהרבה אחרונים דבעצם היינו מתענים האי תענית אפילו בחנוכה, והסיבה היחידה שלא מתענים הוא משום החילופי

גירסאות, וא״כ נמצא דהאכילה בהאי יום הוא מחמת החילופי גירסאות, וא״כ נמצא דהשמחה בהאי יום הוא שמחה מחמת החילופי גירסאות.

והנה חנוכה הם ימי הוד. וה״חידוש״ דימי חנוכה הוא דאפילו במצב דהוד לראות השגחת ד׳, ונר חנוכה הוא למטה מעשרה, ומביאים האור ד׳ אפילו למקומות החשוכות. ואכמ״ל. והנה בעצם חילופי גירסאות מורה על שכחת התורה, וא״כ חילופי גירסאות מורה על יון. אבל למעשה על ידי החילופי גירסאות יש תוספת תורה שבעל פה, דמסבירים שיטות חלוקות על ידי חילופי גירסאות וכיו״ב, וא״כ שכחת התורה מביא לידי תורה, והיינו שיש אור בתוך החושך. וזהו ממש השמחה דכ״ח כסלו דשמחים אך ורק משום החילופי גירסאות. והוא נפלא מאד.

ענף בא

האם מותר לעשות זכר לצרת יהויקים בכ״ח כסלו

הנה למעשה בדרך כלל, הא מיהא מספק, לא מקיימים תענית דיהויקים בכ״ח כסלו.

וא״כ יל״ע האם נכון מספק לעשות בו ביום איזה זכר אחר להמאורע ד״שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו״ כגון ללמוד ירמי׳ פרק ל״ו המדבר על האי מאורע שאירע ״בחודש התשיעי״.

והנה רציתי להעיר דלכאורה אסור לעשות כן, דעיין בס׳ מועדים וזמנים ח״ח סי׳ קמ״ט דאיתא וז״ל חידוש מצאנו בספר נתיבות אור מהגאון ר׳ ישראל סלנטר זצ״ל שמביא עובדא

מהגה"ק ר' יוסף זונדל סלנט זצ"ל שפעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי חנוכה ובתוך הדברים הזכירו בסיפורים דבר אחד של צער ואמר להם הס כי אין להזכיר דבר של צער בימים אלו כיון שחז"ל אסרו ימי חנוכה בהספד ע"ש. עכ"ל. ולפ"ז אפשר דאסור לעשות שום זכר להאי מאורע בחנוכה, דאף דפשיטא דמותר ללמוד דברים רעים שבירמי', היינו כשעושה כן בתורת לימוד התורה בעלמא, אבל אם עושה כן בתורת זכר, אז זהו כבר משמיעים דברים של צער בחנוכה ולהנ"ל אין לעשות כן מחמת האיסור הספד. אבל צע"ע בזה.

פרק ו

עוד תעניות בחודש כסלו

פרק ו

עוד תעניות בחודש כסלו

הנה מלבד התענית הנ"ל על צרת יהויקים, יש עוד תעניות שהן מיוחדות לחודש כסלו, וכאשר יתבאר בעז"ה

ענף כב

תחילת סדר תעניות גשמים בארץ ישראל והדומה לה בחודש כסלו

עיין בשו"ע או"ח סימן תקע"ה דאיתא (ע"פ משניות וסוגיות שלימות במסכת תענית) וז"ל סדר תעניות שמתענין בארץ ישראל על הגשמים כך הוא, הגיע י"ז במרחשון ולא ירדו גשמים, מתחילין תלמידי חכמים בלבד להתענות שלשה תעניות ב' וה'

וב׳, וכל התלמידים ראוים לכך, ודין תעניות אלו כדין תענית יחיד, הגיע ר״ח כסליו ולא ירדו גשמים, בית דין גוזרין שלשה תעניות על הצבור ב׳ וחמישי וב׳, וכל העם נכנסים לבתי כנסיות ומתפללים וזועקים ומתחננים, כדרך שעושים בכל התעניות, עברו אלו ולא נענו, בית דין גוזרין עוד ג׳ תעניות על הצבור ב׳ וחמישי וב׳, ובאלו מפסיקין מלאכול מבעוד יום, ואסורים בהם בעשיית מלאכה ביום אבל לא בלילה, ואסורים ברחיצת כל הגוף בחמין, לפיכך נועלין את המרחצאות, אבל פניו ידיו ורגליו בחמין, וכל גופו בצונן, מותר, ואסורים בסיכה אלא אם כן הוא להעביר את הזוהמא, ואסורים בהם בתשמיש המטה וכן אסור בנעילת הסנדל בעיר, ומתפללין בבתי כנסיות ומתחננים כבשאר תעניות, עברו אלו (ולא נענו), ב״ד גוזרין עוד שבע תעניות על הצבור שני וחמישי ושני וחמישי ושני וחמישי ושני, וכל מה שאסור בשלשה שלפני אלו אסור אף באלו, ויתירין אלו שמתריעין בהם בשופר על הברכות שמוסיפים בהם, ומתפללין ברחוב העיר, ומורידין זקן להוכיחם, ומוסיפין שש ברכות בתפלת שחרית ובתפלת המנחה וכו׳. עכ״ל. הרי דהא מיהא תחילת הסדר דהני תעניות נוהגות דוקא בחודש כסלו.

ויל״ע האם תעניות אלו נוהגות בזמנינו.

עיי״ש בשערי תשובה דאיתא וז״ל סדר תענית כו׳ ועיין בלק״ט סימן צ׳ שיש לנהוג סדר תענית בזה״ז ועיין בר״י שהביא שכן שמע מזקני ירושלים וזקני חברון שעשו פעם אחת מעשה בזה וע״ש שכתב לחלק דבא״י דשכיח (וע״ש דגם בא״י לא שכיח עצירת גשמים כי האי שיצטרכו לכל הסדר והזקנים עדים ליתנהו בזכירה כ״א פעם אחת רבות בשנים אחת לששים או לשבעים שנה וא״כ גם בא״י לא שכיח ע״ש) שליחותייהו דקמאי קא עבדינן משא״כ בחו״ל דלאו סדנא דארעא חד ויש מדינות וגלילת שאין שם עצירת גשמים לא רצו לחלק בחו״ל עצמו בין מקום למקום והשוו מדותיהם דאין תענית צבור בחו״ל ע״ש, וכ״כ בשו״ת נ״ב ח״א סי׳ ל״א שאין נוהגים במדינות אלו לעשות

בעצירת גשמים י״ג תענית כסדר המשנה רק גוזרים תענית א׳ או ב׳ ומרצים בתפלות ותחנונים ע״ש. עכ״ל.

ועי״ש בשו״ע בסעיף ט׳ ובסעיף י׳ דאיתא וז״ל במה דברים אמורים, בארץ ישראל וכל הדומה לה, אבל במקומות שעונת הגשמים שלהם קודם שבעה עשר במרחשון או אחר זמן זה; כשיגיע זמנם ולא ירדו גשמים, יחידים מתענים שני וחמישי ושני ומפסיקים בראש חדש חנוכה ופורים ושוהין אח״כ כמו ששה ימים, אם לא ירדו גשמים בית דין גוזרין י״ג תעניות על הסדר שאמרנו, כל תענית שגוזרים הצבור בחוצה לארץ, אוכלים בהם בלילה ודינם כדין שאר תענית, שאין גוזרים על הצבור תענית כגון צום כפור אלא בארץ ישראל בלבד, ובגלל המטר, ובאותם עשר תעניות שהם שלשה אמצעיים ושבע אחרונות. עכ״ל. ועיי״ש במ״ב בס״ק כ״ה דאיתא וז״ל בחו״ל שאין להם נשיא שיגזור עליהם, ודע דאחרונים מסתפקין אפילו בא״י אם נוהג היום הסדר תענית מחמת זה הטעם ואפשר משום דשליחותייהו דקמאי קעבדינן שם ועיין בברכי יוסף שהאריך בזה וקצת מדבריו מובא בשע״ת ריש הסימן עיי״ש. עכ״ל.

ולכאורה מבואר דהתעניות שפיר נוהגות בזה״ז, אלא שיש לדון אם מתענים עם כל החומרות דתעניות ציבור.

ויש להעיר בזה, דלכאורה לא ראיתי כל כך נוהגים להתענות כל הני תעניות בזה״ז. (אף שהייתי בארץ ישראל הרבה פעמים שאמרו ״ועננו בורא עולם״.)

שו״ר בספר פלגי מים להג״ר שריה דבליצקי ז״ל שכתב ספר שלם על כל הני דינים וכתב בהקדמה שכל הני הלכות ודאי נוהגים בזה״ז וז״ל הנה במשך השנים ראיתי שלא מקיימים כלל את הדינים שבשו״ע אור״ח סי תקע״ה ותקע״ט בענין התענית והתפילות וההתרעות הנהוגות בשעת עצירת גשמים באר״י, וכמעט לא יזכרו ולא יפקדו, ורק אם רבו ימי העצירה מאד גוזרים הב״ד לומר איזה תפילות, והתקבל הרושם כאילו אינם נוהגים אלא בזמן שביהמ״ק קיים, ובאמת כל אלו הם דינים שבמשנה ובגמרא

ורמב"ם וראשונים וטושו"ע, והרי הם כשאר דיני דרבנן כמו מקרא מגילה והדלקת נר חנוכה ועוד עדיפי מהם כפי מה שכתב הרמב"ם בפ"א דהלכות תעניות הל"א דמצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע וכו' על כל צרה וכו' כגון בצורת וכו', וא"כ עכ"פ התפילה והזעקה אז היא מדאורייתא וכ"ה משמעות הרמב"ן בספר המצוות מצוה ה' שבעת צרה התפילה היא מדאורייתא, ואין דיעה בראשונים ובאחרונים שלא ינהגו בזמן הזה, והא קמן ספרי גדולי הספרדים כהפרי ומזבח האדמה ומר בריה הברכות המים הפרי הארץ והלק"ט והברכ"י וספר התקנות ומנהגי ירושלים ובספר מנהגי ארץ ישראל גליס הל' תעניות שמלאים מדינים אלו בחקירות ופלפולים למעשה בכל פרט ופרט וזכרון מעשים מעשה רב איך עשו ונהגו בכל פרט בזמנם לפני כמאתיים שנה וכל הנידון בספרי האחרונים הנ"ל הוא רק אם ינהגו בזה"ז בג' אמצעיות וז' אחרונות ככל חומר תע"צ לענין הפסקה מבעו"י וה' עינויים כיון דאין לנו נשיא וסמוכים אי אמרינן בענין זה שליחותייהו דקמאי עבדינן או לא, יעויין בפנים הספר בכ"ז אי"ה וז"ל מוהר"ש גרמיזאן ז"ל בעל האמרי בינה על הש"ס בשו"ת משפטי צדק סי' מ"ז שאלה אם יש לנהוג בזה"ז באר"י סדר תעניות כמו ששנינו במשנה או לא, תשובה דברים פשוטים אני רואה כאן ותמה אני על השואל הזה אם לא היה לו שלחן ערוך בביתו כמו שישנו בבתי עמי ארץ והנשים בלע"ז והלא כל סדר תעניות הובא בש"ע בא"ח מסימן תקע"ה ואילך ומי לא ידע בכל אלה שכל דין שהובא בש"ע נוהג בזמן הזה בכל מקום ועוד תמה אני בדברי השואל דשאל אם יש לנהוג כן באר"י כאילו רצה לומר דבחו"ל פשיט"ל דא"צ לנהוג ואומר אני וכו' ודאי נוהגים גם בחו"ל ע"ש, ודי לנו בכ"ז לעמוד על אמיתת הלכה למעשה בזה בזה"ז. עכ"ל.

אבל ראיתי שאחרים יישבו הא דאין נוהגים להתענות הני תעניות בזמנינו, דעיין בספר תורת המועדים בסי' תקע"ה ס"ק א' דאיתא וז"ל מרן החזו"א אמר שכיון שבזמנינו מצוי להביא מחו"ל לכן לא נוהגים לעשות תענית גשמים. עכ"ל.

ועיי"ש בספר פלגי מים במכתבו של הג"ר שמואל אהרן יודלביץ ז"ל דאיתא וז"ל היות כי בדבר הלכה אסור להיות איש החסד להרכין הראש ולהסכים לדבר הלכה מה שידיד יקר אומר אם לבו בל עמו ז"א אם הלב שלו אומר לו שאין הלכה כן לכן אני מוכרח לגלות דעתי בהלכה זו וכמו שכתב הרז"ה בהקדמתו לספרו אמר אפלטון אתה אהוב לי והאמת אהוב מן הכל בזמן הזה אין שום תענית על עצירת גשמים כי אין היום עצירת גשמים כצרה רציני כי היום מסודר ההובלה ממדינה למדינה על צד היותר טוב במשך שבועיים יכולים להביא תבואה לרוב, אניות גדולות כמו ערים ממש וגם היום מדינת ארה"ב יש לה עודף מזון והיא שולחת למדינות זרות ובאמת כי לולא שארה"ב היתה שולחת תבואה למצרים ולעוד ארצות המזרח היה שם רעב לכן אין עצירת גשמים בזה"ז כצרה רציני כי אם לא תתן הארץ את יבולה יביאו מארצה"ב, ואף אם זה יעלה ביוקר לא על זה ניתקנה תענית גשמים, ועוד יוכל להיות שלא יעלה ביוקר ג"כ בתקופה שלפנינו לפני מאה שנה ויותר היו ספינות עם וילונות קטנות מסוכנות לא היו מתאימים למלא תבואה ממדינה למדינה ועוד כל מדינה דאגה בעד עצמה שלא היו עודף מזון בעולם שהכל הי' עבודות ידים והיום שיש מכונות ויש כמה מדינות שיש להם עודף מזון ובנקל מעבירים ממדינה למדינה אין להתענות על הגשמים. עכ"ל. [אולם עיי"ש בהערות מה שטען הגר"ש דבליצקי ז"ל על דברים אלו ע"פ הסוגיות במס' תענית דף יט ע"ב.]

וכן עיי"ש בספר הנ"ל במכתבו של הגרשז"א דאיתא וז"ל מחזקינא לי' טיבותא עבור זה דשדר לן מר בטיבותי' ספר יקר זה על הלכות אשר כמעט נשתכחו אולם למעשה אף שחלילה לזלזל בדברי סופרים שהם כיינה של תורה ולהקל בהם בסברות בדויות שאין להן שורש ובית אב בש"ס ופוסקים אך חושבני שגם כת"ר מבין שכנים הם דבריו בהערה ס"ב שאם היו נוהגים היום לגזור על הצבור תעניות אלה היינו רק גורמים חולשה ואולי גם חולי לבני תורה ויראי ד' שהם בעו"ה

קצירי ומריעי וגם היה נראה קצת כגיחוך כי לפי המצב של היום אשר אפשר בקל להביא מים ומזונות ממקומות אחרים הרי עיקר הצער וההפסד מעצירת גשמים נוגע לבעלי שדות וכרמים שהם צריכים בעיקר להתענות ולהתפלל לד׳ אולם לצערנו הגדול רובם של כל אלה לא יאבו כלל לשמוע לנו ויסתובבו בשווקים ורחובות ויאכלו וישתו כדרכם תמיד ונמצא שרק בני תורה עניים יוסיפו לסגף עצמות ולהתענות ולכך ישראל קדושים בני נביאים הם. עכ״ל.

ענף כג

התענית דט״ו כסלו

עיין בשער הציון בסי׳ קכ״ט ס״ק ה׳ דאיתא וז״ל במתענין כל היום אלא שאינו תענית צבור כגון בז׳ באדר **או בט״ו כסלו** וכדומה שמתאספים חבורות ומתענים וכו׳. עכ״ל. הרי מבואר שיש שמתענים כל היום בט״ו כסלו.

ועיין בביאור הלכה בסימן תקס״ו שביאר הטעם שמתענים וז״ל בט״ו כסליו שהוא קביעות תענית לחברה קדישא. עכ״ל. הרי מבואר דט״ו כסלו הוא תענית לח״ק. וכ״ה בערוך השולחן באו״ח סימן תקס״ו ס״ו וז״ל מה שנהגו במדינתינו אנשי חברה קדישא בחמישה עשר בכסלו להתענות וכו׳. עכ״ל.

ופשוט דיל״ע למה בחרו דוקא בט״ו כסלו. והנה ראיתי כותבים שבחרו בו משום דאינו יכול לחול בשבת, אבל יש עוד תאריכים שאינם יכולים לחול בשבת, ולמה בחרו דוקא בהאי יום שאינו יכול לחול בשבת. וצע״ע בזה.

ענף כד

בענין תענית "יום כפור קטן" בחודש כסלו

א

עיין בשו"ע או"ח סי' תרפ"ו ס"א דאיתא וז"ל בחנוכה ופורים מותר להתענות לפניהם ולאחריהם. עכ"ל. הרי מבואר דמותר להתענות בערב חנוכה. אבל עיי"ש במ"ב ס"ק א' דאיתא וז"ל וב"ח כתב דבחנוכה אסור להתענות לפניו וכן הוא ג"כ דעת הפר"ח. עכ"ל.

והנה המ"ב לא הכריע בזה, ונשאר שיש בזה מחלוקת אם מותר להתענות בערב חנוכה. ועי' גם בערוה"ש בסי' תר"ע שכתב ככל דברי המ"ב וסיים וז"ל ומ"מ מי שרוצה לסמוך על הטור והשו"ע ולהתענות מי יוכל למחות בידו וכל לבבות דורש ד' ובלבד שתהא כוונתו לשמים. עכ"ל.

ועי' בשו"ת דברי משה או"ח סי' ל"ז דאיתא וז"ל יש לו יארצייט וכו' ביום ערב חנוכה ועד עכשו לא היה מתענה תענית יארצייט מחמת כמה סיבות והיה נוהג לעשות סיום מסכת ברבים ועתה נפשו הטהורה בשאלתו אי אריך להתחיל להתענות בערב חנוכה תענית יארצייט וכו' לענין הלכה וכו' נלענ"ד כיון דעד עכשיו לא היה נוהג להתענות תענית יארצייט בערב חנוכה טוב שיהי' בזה שב ואל תעשה עדיף ואף שבנוהג כצאן יוסף משמע שמותר להתענות מ"מ אין כן דעת רוב הפוסקים בביאור דעת הב"ח וכמוש"כ במג"א וכו' וליתר שאת יעשה סיום מסכת וכאשר נהג בזה עד עכשיו, וכ"כ בספר גשר החיים פרק ל"ב סעיף ז' דרבים מקילים כשגומר מסכת בו ביום שאינו מתענה. עכ"ל. הרי שרק פסק שלא יתענה משום "דכיון דעד עכשיו לא היה נוהג להתענות בערב חנוכה טוב שיהי' בזה שב ואל תעשה עדיף", ועוד הרי כתב

דליתר שאת יעשה סיום מסכת, וא״כ לכאורה שוב חזינן דאין הכרעה בענין זה אם מותר להתענות בערב חנוכה.

והנה כיון דלית בזה הכרעה לאסור להתענות, א״כ אפשר דלהלכה רק אין להתענות היכא דהתענית שהוא רוצה להתענות הוי תענית נדבה בעלמא, דבזה י״ל דאין להכניס עצמו לספק איסורא כדי להתענות תענית נדבה, אבל אם יש לו סיבה גמורה להתענות (עי׳ לקמן) אפשר דבזה שפיר יכול להתענות.

אבל בדברי השו״ת דברי משה הנ״ל מבואר דאפילו תענית יארצייט, אין להתענות למעשה בערב חנוכה, וא״כ מבואר דאפילו כשאינו תענית נדבה בעלמא, אפ״ה למעשה אין להתענות בערב חנוכה.

וכן יעו״ש בהמשך דברי המ״ב דאיתא וז״ל הנה יש נוהגים להתענות לפני חנוכה תמורת ער״ח ואין לשנות מנהגם אבל לכתחלה לא ינהוג כן ועכ״פ אסור לגזור בו תענית צבור. עכ״ל. הרי מבואר להדיא דאפילו תענית הבא במקום תענית בערב ראש חודש, דהיינו תענית ד״יום כפור קטן״, אין לנהוג לכתחילה להתענות למעשה בערב חנוכה.

[עיין בספר בירור הלכה שציין לשו״ת דבר שמואל סימן של״ט שהיה מנהג של תענית קבוע עם קריאת ויחל בערב חנוכה במקום ערב ראש חודש טבת, ומוהר״ר מנשה חיים פאדובה היה מתרעם על הענין הזה, יעו״ש.]

ב

הנה כיון דאין לו להתענות ״יום כפור קטן״ בערב חנוכה, לכאורה יתענה ביום כ״ג כסלו.

דהנה היה אפשר לומר דכל החפצא דהתענית ד״יום כפור קטן״ הוא בכ״ט לחודש, ואם אינו יכול להתענות ביום כ״ט אינו מתענה כלל (עי׳ לקמן), אבל בע״כ דה״יש נוהגים״ הנ״ל אינם סוברים כן, דהא הם היו מתענים ביום כ״ד כסלו, וא״כ מבואר דהם סוברים דמתענים ביום הקרוב ביותר לראש חודש שאפשר להתענות, וא״כ כיון דאינם יכולים להתענות ביום כ״ד כסלו יש להו להתענות ביום כ״ג כסלו.

ושו"ר בכף החיים על או"ח שם ס"ק ה' דאיתא וז"ל יש נוהגין להתענות לפני חנוכה תמורת ערב ראש חודש, ואין לשנות מנהגא, אבל לכתחלה לא ינהוג כן וכו', ומכל מקום נראה דהנכון לעשות התרה ולהתענות בכ"ג בכסליו לאפוקי נפשיה מפלוגתא, וגם בלאו הכי הוא מקדים ואינו מתענה בזמנו, ויש לעשות המצוה מושלמת מכל הצדדין. עכ"ל.

ויש להוסיף דלפ"ז כשחל חנוכה ביום ראשון, יתענה ביום חמישי שלפניו, יום כ"ב כסלו, וכשחל חנוכה ביום שני, יתענה ביום חמישי שלפניו, יום כ"א כסלו.

ושו"ר בספר מועד לכל חי סימן כ"ז ס"ק ב' דאיתא וז"ל ערב ראש חדש טבת אנחנו נוהגים לעשות התענית ביום כ"ג כסליו, וכשחל כ"ג בשבת אז הוא ביום א"ך. עכ"ל. ועי' בספר לנפש תדרשנו דמבואר הרבה פעמים שהגר"ש דבליצקי ז"ל היה מתענה ביום חמישי כ"א כסלו תמורת תענית ערב ראש חודש.

ג

הנה עי' במ"ב בסימן תי"ז ס"ק ד', דכשהביא הענין דתענית יום כפור קטן כתב דאם חל ער"ח ביום שבת מקדימין להתענות ביום ה'. ולכאורה חזינן מזה דגם המ"ב סובר דלא אמרינן דכל החפצא דהתענית ד"יום כפור קטן" הוא בכ"ט לחודש.

וא"כ לכאורה שפיר יש לנהוג למעשה כהני שיטות הנ"ל, דמי שמתענה בכל חודש ביום כפור קטן דיש לו להתענות בכ"ג כסלו, ואם חל חנוכה ביום ראשון יש להתענות בכ"ב כסלו, ואם חל חנוכה ביום שני יש להתענות בכ"א כסלו.

[**וראיתי** דאפשר שיש ציור שיתענה בכ"ד כסלו, דהנה בכמה ספרים הביאו דברי הגר"ש דבליצקי ז"ל לגבי תענית בערב חנוכה (לדוגמא, עי' בקובץ מבקשי תורה חנוכה ח"ג עמ' נ"ז) וז"ל כתב המשנה ברורה בסימן תרפ"ו סק"א דלכתחילה לא ינהוג כן להתענות בערב חנוכה והטעם הוא מכיון דחנוכה הוי דרבנן ובעי חיזוק, ובשער הציון ס"ק ג' כתב שכ"כ המ"א

בשם הראנ״ח שהוא חושש ג״כ לדעת הר״ן והרז״ה האוסרים בחנוכה להתענות לפניו, **ונסתפקתי כשחל חנוכה בשבת כמו בשנה** זו אם מותר לדידהו להתענות בערב שבת או לא, מי נימא דכיון שחל בשבת לא בעי חיזוק ולא אתי לזלזולי או דילמא לא שנא וכו׳, נראה להכריע דמי שמתענה אז רק מצד ערב ראש חדש טבת מוקדם יחמיר להתענות ביום החמישי וכמנהג שהובא בזכרון יהודה מנהגי הגאון מהר״ם א״ש ז״ל שהיה מתענה ביום הכניסה שלפני ערב חנוכה, דכיון דבלאו הכי נדחה קראו לה א״כ אין שום הפסד אם יוקדם עוד יום, אך מי שמתענה כל ערב שבת מצד דינא דשו״ע סי׳ רמ״ט דאנשי מעשה מתענין כל ערב שבת נמצא דהיום הוא זמנו ממש והוא דין שהובא בשו״ע א״כ לאו כל כמיניה לדחות דין גמור ודאי מחמת ספיקות האחרונים אם מותר להתענות בכה״ג או לא ויתענה אם כן בערב שבת וממילא יעלה לו זכרון אחד לכאן ולכאן גם עבור ער״ח טבת. עכ״ל. הרי דס״ל דכשחנוכה חל בשבת אז מי שמתענה בכל ערב שבת יתענה בערב חנוכה, ויעלה לו גם ליו״כ קטן.]

ד

הנה מאיזה סיבה המ״ב בסי׳ תרפ״ו שם רק כתב דלכתחילה לא להתענות בערב חנוכה תמורת ערב ראש חודש, ולא כתב להתענות בכ״ג כסלו. ולכאורה משמע דס״ל דאין מתענים ״יום כפור קטן״ קודם ראש חודש טבת כלל.

וכן הוא המנהג למעשה בהרבה קהילות, דאינם סוברים כהיש נוהגים הנ״ל, ואינם סוברים כדברי המועד לכל חי והכף החיים והגר״ש דבליצקי הנ״ל, ואינם מתענים ״יום כפור קטן״ קודם ראש חודש טבת כלל.

והדברים צ״ב, למה אין מתענים קודם ראש חודש טבת כלל, הא ראינו דגם המ״ב סובר דלא אמרינן דכל החפצא דהתענית ד״יום כפור קטן״ הוא בכ״ט לחודש, דהא בכל חודש כשער״ח חל בשבת מקדימין התענית ליום חמישי, וכן נוהגין בהני קהילות הנ״ל למעשה, וא״כ למה אין מתענים קודם ראש חודש טבת כלל.

ולכאורה י״ל בזה, דשאני ״קודם ראש חודש טבת״ וכיוצ״ב דליתא לתענית דיום כפור קטן כלל כיון דערב ראש חודש בהני חדשים הוא יום האסור בתענית, דכיון דליתא לתענית בערב ראש חודש לכך לא מקדימים להתענות ביום אחר, משא״כ בחודש בעלמא, הרי בעצם יש תענית דיום כפור קטן, דערב ראש חודש בשאר חדשים אינו יום האסור בתענית, ולכן היכא שב״מקרה״ ערב ראש חודש חל בשבת מקדימין להתענות ביום אחר במקום להתענות בערב ראש חודש. וא״ש.

ה

הנה לפ״ז נמצא לכאורה דליתא ליום כפור קטן בהני חדשים משום שיש איסור תענית גרידא בער״ח, אבל אפשר שיש להוסיף בזה, דהנה ראיתי בהרבה ספרים שהביאו סימן להחדשים שאין אומרים יום כפור קטן קודם לראש חודש, ״חטא׳ת״, דהיינו ח׳שון ט׳בת א״יר ת׳שרי.

וי״ל דביאור הדברים הוא כך, דהנה עי׳ בספר אליהו רבה או״ח סימן תי״ח דאיתא וז״ל אנשי מעשה מתענין ערב ראש חודש **והוא במקום שעיר ראש חודש** על מיעוט ירח. עכ״ל. וכ״ה גם בעוד הרבה ספרים, לדוגמא, עי׳ בספר כף החיים על או״ח סימן תי״ז ס״ק י׳ דאיתא וז״ל יש חסידים ואנשי מעשה שנוהגין להתענות בערב ראש חודש, וכתוב בספר מנות הלוי שהטעם הוא שתענית בא להם **במקום שעיר** שהיו מביאין על מיעוט הירח. עכ״ל.

הרי מבואר דיום כפור קטן מכפר במקום ה״שעיר חטאת״ דראש חודש. [עיין במ״ב בסי׳ תי״ז ס״ק ד׳ דאיתא וז״ל יש שנוהגין להתענות ער״ח וכו׳ ויש נוהגין לעשות למנחה סדר יוה״כ קטן וטעם לשם זה הוא לפי מה דאיתא בפר״ח דמהר״ם קורדווירו ז״ל היה קורא אותו כפור קטן לפי שבו מתכפרים עונות של כל החודש דומיא דשעיר של ר״ח וכדאמרינן במוסף זמן כפרה לכל תולדותם וכדכתב הב״י בסימן תכ״ג בשם האו״ח כי כינוי תולדותם קאי על החדשים ר״ל כי עולת ר״ח היתה באה על

תולדות ימי החודש עכ״ל הפר״ח. עכ״ל. ועי׳ בפרי צדיק לר״ח כסלו אות א׳ דאיתא וז״ל ומטעם זה מרבין בתפלות ערב ראש חודש וקורין אותו יום כיפור קטן, דראש חודש יום כיפור קטן וראש חודש מצד ישראל דישראל מקדשי ליה והוא זמן כפרה, אך בראש חודש אי אפשר להרבות בתחנות **וראש חודש אסור בתענית וקבעוהו בערב ראש חודש**, אבל ראש חודש עצמו זמן כפרה מצד ישראל וזהו שאומרים ראשי חודשים לעמך נתת זמן כפרה לכל תולדותם, תולדותם היינו הפגם שיש מתולדה שהוא פגם אדם הראשון וראש חודש זמן כפרה לזה, וזה שאמרו בזוהר הקדוש (ח״א קל״ח ב) ובג״כ בכל ירחא וירחא חד שעיר בגין לאמשכא ליה לאתריה כו׳, וכן ביומא דכפורי לאקרבא ההוא שעיר כו׳, דכתיב ונשא השעיר וגו׳, עיין שם, דשעיר ראש חודש ושעיר יום הכיפורים מענין אחד לתקן פגם הנחש. עכ״ל.]

וא״כ י״ל דזהו ביאור הסימן הנ״ל, דבהני חדשים כבר יש את הכח של החטאת גם בלי להתענות, ולכן לא מתענים, אבל בחודש בעלמא ליתא להכח של החטאת אא״כ מתענים, ולכן מתענים.

(וכן מסתבר לומר דבהני חדשים שיש את ״כח החטאת״ גם בלי להתענות, דהא לא מסתבר לומר דבהני חדשים יש גריעותא בכפרת ראש חודש מחמת האיסור תענית בערב ראש חודש.)

[אולם צ״ב, למה בהני חדשים יש הכח של החטאת, הרי אה״נ יש בזה ״איסור תענית״, אבל מהיכ״ת שיש בזה ״הכח של החטאת״. וי״ל דהנה מבואר בדברי הא״ר והכה״ח הנ״ל דהתענית אינה רק במקום חטאת בעלמא, אלא היא במקום החטאת המיוחדת דראש חודש אשר מכפר על מיעוט ירח, עי׳ במס׳ שבועות דף ט ע״א. (וכן יש עוד מקורות דמבואר מהם כעצם היסוד דהתענית דיום כפור קטן הוא שייך למיעוט הירח, לדוגמא, עיין במג״א בסי׳ תי״ז דאיתא וז״ל נהגו קצת להתענות ערב ר״ח ואם חל ר״ח ביום א׳ מתענין ביום ה׳ ואם חל ר״ח בשבת מתענין ביום ו׳ וכ״מ סימן ת״ע ובמגילה דף ד׳ ע״ב אבל הרמ״ע כתב בתשובה דלעולם יש להתענות יום הכניסה שלפני

המולד דהטעם משום מיעוט הירח ושמעתי שהמקובל ר״י סרוק זצ״ל התענה ביום המולד עד שהגיע המולד ואז אכל אפי׳ חל המולד בחצי היום ואעפ״כ מי שיש לו מנהג צריך לנהוג כך ואסור לשנותו עד שיתירו לו נדרו. עכ״ל. הרי דמבואר במג״א שהטעם להאי תענית הוא משום מיעוט הירח. ועד״ז איתא בס׳ ראשית חכמה שער התשובה פרק ד׳, יעו״ש, ועי׳ גם בס׳ יסוד ושורש העבודה ריש שער ט׳.) וא״כ אם יש בהני ימים הכח של החטאת הפירוש הוא דבהני ימים יש איזה בחינה דתיקון מיעוט הירח. ולכאורה הפירוש בזה הוא, דהנה עי׳ בספר השל״ה הק׳ ספר שמות שובבי״ם ת״ת (א) דאיתא וז״ל רז״ל אמרו שני המאורות הגדולים חמה ולבנה שוים נבראו, היו משתמשים בכתר אחד, ואחר כך מחמת הקטרוג אמר לה הקב״ה לכי ומעטי את עצמך, והנה רז״ל דברו בחמה ולבנה התחתונים הנראות לנו, אבל רומזים לחמה ולבנה העליונים וגבוה מעל גבוה וכו׳, עוד נודע וכו׳ כי מכח ענין קטרוג הזה נמשך למטה קטרוג הקליפה, הוא היצר הרע הוא השטן היורד ומחטיא ועולה ומקטרג, ולעתיד יהיה אור הלבנה כאור החמה, ויתבטלו הקליפות ויהיו כולם יודעים את ה׳ ולא יהיה יצר הרע. עכ״ל. הרי מבואר דמיעוט הירח היינו סמל לכח הרע בבריאה, וא״כ אם יש בהני ימים איזה בחינה דתיקון מיעוט הירח, א״כ הפירוש הוא דיש בהם בבחינה מסויימת פחות שליטה והתגברות להצד הרע, שהוא האויב האמיתי, וי״ל דהגדר בזה הוא דבימים האסורים בתענית יש להאויב וצד הרע פחות שליטה, ולכך הימים הם אסורים בתענית, ד״תענית״ הוא תגובה לסכנת התגברות אויב וצד הרע, ובהני ימים יש איסור תענית, דבבחינה מסויימת אין סכנת התגברות הרע, והיינו שיש בהו בחינת תיקון למיעוט הירח, וי״ל דלכך בהני ימים לא צריכים תענית לכפר על מיעוט הירח. וא״כ הא דליתא לתענית דיום כפור קטן בימים האסורים בתענית אינו רק משום האיסור תענית גרידא אלא הוא משום דהימים מופקעים בעצמותם מהענין דיום כפור קטן.]

ו

הנה יש מקום לומר שיש חילוק בין "מרחשון אייר ותשרי" ל"טבת", די"ל דאין תענית קודם "ראש חודש אייר" ו"ראש חודש מרחשון" משום דאין מתענים כלל בניסן ותשרי (מלבד בעשרת ימי תשובה) וא"כ אין שום יום להקדים ולהתענות, ואין תענית קודם "ראש חודש תשרי" משום דלא בעינן תענית בערב ראש חודש לכפר משום דנשיג הכפרה בעשרת ימי תשובה בתשרי עצמו, אבל בטבת שפיר יש להתענות ביום הסמוך לחנוכה, דהא יש יום להקדים התענית לו, וא"כ יש מקום לומר דהמנהג של הקהילות הנ"ל לא להתענות כלל ב"חטא"ת" רק מובן בשאר החדשים אבל לא בטבת.

ולפ"ז יש מקום לומר שיש ביאור מיוחד להא שאין מתענים קודם טבת, אף אם אין ביאור זה ביאור להא דאין מתענים קודם חשון ניסן ותשרי. (ובאופן שאפשר שיהא מהאי ביאור מיוחד שהוא על דרך האגדה, כאשר יתבאר לקמן בעז"ה, **נפק"מ לדינא**, דמחמת ביאור זה אין מתענים קודם ראש חודש טבת כלל, אף בימים הסמוכים לחנוכה.)

ז

דהנה לכאורה יש אופן לומר דהא דאין מתענים בערב ראש חודש טבת אינו רק משום שיש איסור תענית בחנוכה, אלא הוא גם משום דבעצם, ימי חנוכה, סוף כסלו ותחילת טבת, הם מופקעים מהתענית ד"יום כפור קטן".

וי"ל בביאור הדברים, דהנה יסוד התענית דיום כפור קטן הוא המצב ד"מיעוט הלבנה" הקיים בסוף החודש, והנה לפ"ז יש לומר דחנוכה היא מופקע בעצמותה מתענית דיום כפור קטן, ויש להסביר בזה, ובהקדם, דהנה עי' במהר"ל בס' נצח ישראל פרק מ"ו שכתב דיו"ט הוא מעין ימות המשיח, עיי"ש, והנה מבואר מזה דימים טובים הם ימים שיש בהם בבחינת לע"ל יותר מימות החול, ולפ"ז לכאורה א"ש הא דהימים טובים הם בט"ו בחודש, בזמן מילוי הלבנה, (ואפילו ימי פורים הם בי"ד וט"ו בחודש דהיינו זמן מילוי הלבנה, ושבועות הוא נ'

ימים מפסח ואין לו תאריך עצמי בימי החודש,) דהא אנו מתפללים בקידוש לבנה שלא יהא שום מיעוט בלבנה, ומשמע מזה דסבירא לן דלע״ל הלבנה תמיד תהא במילואה, וא״כ בימים טובים שהם בחינת לע״ל א״ש שהלבנה היא במילואה. ויש להעיר דמאידך גיסא חנוכה הוא בסוף החודש, והדבר צ״ב.

ואפשר די״ל בזה דאין חנוכה דוקא בסוף החודש, אלא חנוכה הוא המשך ארוך מסוף החודש שעבר לתחילת החודש הבא.

ויש להסביר הדברים, דהנה התחדשות הלבנה היא דוגמא להתחדשות דכלל ישראל לע״ל וכמו שאנו אומרים בקידוש לבנה. והנה עי׳ בס׳ כד הקמח לרבנו בחיי ערך נר חנוכה דאיתא וז״ל ועוד יש בזה טעם אחר והוא כי חשבון ח׳ רמז לשמן המשיח שהוא על מעלת שמנה, וידוע כי חשבון שמנה הוא אחר הז׳ במעלת האחד ובזמן המשיח יחזרו כל האומות לאמונתנו הוא שכתוב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד, וכתיב ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד, ולפי שהעולם הזה הוא על מעלת שבעה ומזה היתה מנורת המשכן והמקדש בז׳ נרות, חייבה החכמה להיות זמן המשיח על מעלת ח׳ כי בו תהיה מעלה יתירה ותוספת השגה בידיעת הש״י על כל הזמנים שעברו הוא שכתוב כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, והנה רז״ל הרחיבו הביאור בענין הזה הוא שאמר במס׳ ערכין רבי יהודה אומר כנור של מקדש של ז׳ נימין היה וכו׳ ושל ימות המשיח שמנה שנא׳ למנצח על השמינית על נימא שמינית ושל העוה״ב עשר שנא׳ בנבל עשור זמרו לו, הענין הזה יש להתבונן בשמונת הימים האלה הנקראים חנוכה שהוא נגזר מלשון חנוך בלשון חנוכת הבית לפי שהוא רומז לשמן המשיח שאנו עתידין לחנך בית המקדש. עכ״ל. וכן עי׳ בשפת אמת שבת חנוכה תרמ״ו דאיתא וז״ל לכן בחנוכה קורין בנשיאים שעיקר שקיבלו בנ״י המלכות מתחת ידי הרשעים נתקיים בחנוכה ביונים כי כל הד׳ מלכיות נפסקו מעצמותם ולא קיבלו בנ״י המלכות מתחת ידיהם זולת מיון והוא חינוך

והתחלה על מלכות המשיח שיקבל המלכות בשלימות, לכן נק׳ חנוכה, ולאשר הי״ב שבטים הם שורש המלכות שמים שמחזירין המלכות להשי״ת והמה מבטלין מלכות הרשעה לכן קורין בנשיאים. עכ״ל.

הרי מבואר מדברי הרבנו בחיי והשפ״א דחנוכת בית חשמונאי היא ג״כ חנוכה להבית השלישי ומלכות המשיח. (וראיתי בס׳ ימי חנוכה מאמר י״א דאיתא וז״ל וזה נראה גם מבואר בלשון המזמור ״מעוז צור״ המסיים אז **אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח**, ומבואר בלשון זה דחנוכת המזבח שלע״ל תהיה במהלך של אז אגמור דהיינו שכבר היתה לה התחלה מקודם ורק דכשתבוא הגאולה השלמה יהיה הגמר של חנוכת המזבח וזה מבואר היטב לפי המבואר דהתחלת החנוכה היתה כבר בחנוכת בית חשמונאי ולע״ל כשתבוא הגאולה השלימה תהיה החנוכה בבחינת אז אגמור שיהיה הגמר של חנוכת המזבח. עכ״ל.)

ויש להוסיף דאין זה תוספת ענין בעלמא בחנוכה שהיא התחלת מלכות משיח, אלא זהו כל החפצא של חנוכה בעצמותו, דעיין בשפ״א שבת חנוכה תר״מ דאיתא וז״ל וביאור הענין הוא דאיתא אסתר סוף כל הנסים, א״כ חנוכה שהי׳ אח״כ הוא רק **הכנה ומפתח לגאולה אחרונה**, וקודם פתיחת שער החדש שעתיד להיות אחר תיקון השלם הי׳ חושך זה של יון וז״ש וחושך על פני תהום שהוא מלכות הרביעי׳ כמ״ש שם במדרש. עכ״ל. ועי׳ בס׳ ימי חנוכה מאמר י״א שהוסיף בזה ביאור וז״ל פי׳ השפ״א דכיון דאסתר סוף כל הניסים שנעשו לעם ישראל מיציאת מצרים הרי **בע״כ נס חנוכה שהיה אח״כ אינו שייך לסדר הניסים של עוה״ז שהוא סדר הניסים הנמשך מיציאת מצרים** אלא הוא הכנה ומפתח לגאולה העתידה, ודייק זאת ממה שדרשו רז״ל במדרש רבה בראשית פר׳ ב׳ סי׳ ד׳ וחשך זה גלות יון שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן וכו׳ על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום וכו׳ ורוח אלקים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח, הרי שכרכו רז״ל את מלכות יון ומלכות אדום הרשעה בענין אחד של וחשך על פני תהום וע״ז דרשו רז״ל ורוח אלקים מרחפת

על פני המים זה רוחו של מלך המשיח לומר לנו שמתוך חושך זה של מלכות יון ומלכות אדום בא הגילוי של ורוח אלקים מרחפת שזה רוחו של מלך המשיח. עכ״ל.

הרי מבואר דכל החפצא של חנוכה הוא התחלה למלכות משיח, **וא״כ א״ש דחנוכה הוא מסוף החודש לתחילת החודש** דזה מרמז על הא דכלל ישראל הם בגלות ונתמעט אורם ולע״ל יתרבה אורם.

ולפי המבואר בדברי השפ״א הנ״ל יש להוסיף דכל שאר ימים טובים הם סדר א׳ ד״ניסי עולם הזה״ שממשיכים מיצ״מ ואינם מרמזים על זמן הגלות וזמן יציאה מהגלות ולכן הם כבר בימים של מילוי לבנה. אבל חנוכה אינו חלק מסדר זה אלא הוא התחלה של סדר אחר דהיינו הכנה לימות המשיח, ולכן חנוכה הוא דוקא בימים של סוף החודש וממשיכים לתחילת החודש. וא״ש למאד בס״ד.

הנה לפ״ז נמצא דחנוכה הוא התחלת ההכנה להימים שלא יהא בהם מיעוט הלבנה, וא״כ י״ל שבסוף כסלו ליתא להתענית דיום כיפור קטן כלל, דשאני סוף כסלו משאר חדשים דכבר מתחילים להכין לזמן שלא יהא בהם מיעוט לבנה.

ולפ״ז י״ל דאין מקדימים להתענות בסוף כסלו בימים הסמוכים לחנוכה, דרק בשאר חדשים, אם נפל ער״ח ביום האסור בתענית אז מקדימים לתענית, דמתענים ביום הקרוב ביותר לסוף החודש שאפשר להתענות, דגם ביום הקודם הוי מצב דמיעוט הלבנה אף דאינו המיעוט של ער״ח, אבל עדיין הוי ירח ממועט, משא״כ בסוף כסלו דיש בחינת תיקון למיעוט הלבנה, וסוף החודש הוא יו״ט, בזה יש בחינה דליתא להאי מצב דמיעוט הירח, ולא מתענים מחמת מיעוט הירח כלל. ובהאי חודש במקום להתענות מדליקים המנורה ומוסיפים בזה אור, וממילא קיים בחינה דאין סיבה להתענות.

(ועי׳ בשפת אמת בראשית לחנוכה שנת תרל״ו דאיתא וז״ל היונים בקשו לבטל ג׳ מצות חודש שבת ומילה, וקשה מה ענין חודש שביקשו לבטל יותר מכל המצות,

וגם גוף הביטול דוחק לפרש על קרבן מוסף, רק נראה הפי׳ על קידוש החודש שזה חרה להם אשר יהיה תלוי קדושת הזמנים בישראל כמ״ש ישראל דקדשינהו לזמנים, וז״ש בגמרא שאמרו כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל, וקשה ממ״נ קרי לי׳ אלקי ישראל ואיך אין לכם חלק, רק שאמונה זו רצו לבטל מבני ישראל שלא יאמינו בזה אשר הקדושה משפעת כפי מעשיהם, ואשר יש לכם חלק דייקא, שמעשיהם מעוררין בשמים זהו רצו לבטל, והקב״ה הוסיף לנו עוד על ידיהם חנוכה שהוא גם כן כדמיון החודש, ואדרבא חודש הוא זמן התחדשות רק סידור הקביעות תלוי בישראל ועתה נוסף לנו התחדשות אף בעת החושך שהוא בסוף החודש, ובאמת חודש וחנוכה הכל אחד רק ר״ח הוא ראש ההתחדשות וחנוכה סוף ההתחדשות. עכ״ל.)

[**הנה** לפי הנתבאר נמצא דבסוף חודש כסלו, בבחינה מסויימת, ע״י המועד דחנוכה לא קיים החסרון דמיעוט הלבנה בסוף החודש. והנה עיין ברמ״א באה״ע סי׳ ס״ד ס״ג דאיתא וז״ל ונהגו שלא לישא נשים אלא בתחלת החדש, בעוד שהלבנה במלואה. עכ״ל. ולפי הנתבאר יש לצדד דבסוף חודש כסלו שאני, ושפיר אפשר לישא אשה ב״סוף החודש״, דבסוף כסלו ע״י חנוכה ליתא להחסרון דמיעוט הלבנה בסוף החודש. ועי׳ בספר בידך עיתותי עמ׳ מ״ב דאיתא וז״ל בשדי חמד אסיפת דינים מערכת חתן וכלה אות כ״א כתב דלדעת אותם האומרים דאף שאין נושאין נשים בסוף החודש מכל מקום בחודשי אלול ואדר יכולים לישא אשה אף בסוף החודש, היה נראה מצד הסברא שאף בחודש כסלו כן הוא מפני שבחודש זה נעשו ניסים לישראל ולכך בריא מזליה ואפשר לישא בו נשים בסוף החודש, ובפרט בימי חנוכה שבהם נעשה הנס, ובספר הבית בהבנותו פרק ו׳ מביא כמה עובדות שאמר רבינו שחודש כסלו הוא חודש המסוגל ומוכשר לנישואין וכו׳ ועיין בספר נטעי גבריאל נישואין פרק מ״ח שהביא ממו״ר מפאפא ז״ל שהקיל לערוך נישואין בחנוכה ואעפ״י שהוא בסוף החודש מפני שימים אלו הם ימי רצון, ויתכן שלכן

במהרי״ל הלכות חנוכה הביא ענין השידוכים משום שימים אלו מסוגלים לנישואין ודו״ק, וכ״כ בספר שערי הלכה ומנהג ח״ד ענייני אבהע״ז דבחודש כסלו אפשר לישא אף בסוף החודש. עכ״ל. אבל עיי״ש שהביא דהשדי חמד כבר העיר בזה מדברי הב״ח בסימן תקע״ג דאיתא וז״ל וכתב בהגהת שלחן ערוך (סע׳ א) מי שיש לו נישואין בחנוכה אין לו להתענות אבל אם יש לו נישואין בניסן מתענה ביום חופתו אפילו בראש חודש ניסן מפני שהוא אחד מן הימים שמתענין בהם כדלקמן בסימן תק״פ (ס״ב) וכו׳ ומ״ש אפילו בראש חודש ניסן רצה לומר אע״פ שנקרא יום טוב וקבוע כמו חנוכה ואינו דומה לשאר יומי דניסן דאינם כי אם מנהג שנהגו כן ולא קבוע על פי תקנת רז״ל אפילו הכי יש לו להתענות בראש חודש מפני שהוא אחד מן הימים שמתענין בהם ולפי זה אף בכ״ח בכסליו שהוא גם כן אחד מן הימים שמתענין בהם ולא עדיף מראש חודש ניסן גם כן מתענה בו ביום חופתו והא דלא הזכירו הרב הוא לפי שאין רגילין לעשות נישואין בסוף החודש. עכ״ל. הרי מפורש בדברי הב״ח דגם בכסלו אין לערוך נישואין בסוף החודש, ואפילו בחנוכה. וצ״ע.]

ח

ויש להוסיף בזה, דהנה עי׳ במס׳ תענית דף כח ובשו״ע או״ח סי׳ תכ״ב סעיף ב׳ דמבואר שבר״ח אומרים הלל בדילוג. ולכאו׳ דין זה צ״ב למה אומרים הלל בדילוג.

והנה עיין במ״ב בסי׳ תכ״ב ס״ק י״ב דאיתא וז״ל וקורין הלל בדלוג וכל ההלל אין לקרוא משום דכתיב השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ודרשינן ליה המקודש לחג ר״ל שאסור בעשיית מלאכה טעון שירה ושאין מקודש לחג אין טעון שירה **אלא שנהגו אבותינו לקרותו וכדי שיהיה היכר שאינו מצד הדין לכן מדלגין בו** והמנהג הפשוט שמדלגין מן לא לנו עד ד׳ זכרנו וגו׳ ומן אהבתי כי ישמע וגו׳ עד מה אשיב ויש מדלגין דילוג אחר [רמב״ם] ועיין בא״ר טעם למנהגנו. עכ״ל. הרי דהמ״ב כתב דהטעם דמדלגין הוא כדי שיהא היכר שאינו מצד הדין.

אולם עיין אם אפשר להסביר הטעם דקוראים הלל

בדילוג באופ״א ע״פ דברי השל״ה בשער האותיות אות ק׳ קדושה שכתב וז״ל אשר נראה בעיני שמטעם זה מתרחקים הנשים ממצוה זו, אף על פי שמקיימין הרבה מצות עשה שהזמן גרמא, כגון שופר ולולב, ולא ראינו מעולם נשים מקיימות קידוש הלבנה, אף שהן נזהרות בכל התפלות, מפני שפגם הלבנה גרמה האשה הראשונה דהיינו חטא חוה, ומתרחקים מפני הבושה, אף על פי שמצאו להם תיקון אחר כך, שנתקנו בעגל שלא חטאו ולא שמעו להנחש הקדמון שהוא השטן הוא היצר הרע, ועל כן ניתן ראש חודש להנשים שיהו משמרות אותו יותר מהאנשים, וכדאיתא בפרקי ר׳ אליעזר (פרק מ״ד) והובא בטור אורח חיים סימן תי״ז, מכל מקום האשה היא סיבה ראשונה שבא המסית לעולם, ואחר כך החזיקו אותו האנשים בעגל, ועדיין לא נטהרנו, **ולפעמים פגום ולפעמים מלא**. עכ״ל. הרי מבואר דהגדרת המצב בזה״ז הוא דהלבנה היא ״לפעמים פגום ולפעמים מלא״.

וי״ל דזהו היסוד דאמירת ״חצי הלל״ בראש חודש, דלא הוי יו״ט גמור כמו שיהי׳ בעתיד כשהלבנה תהיה מלא, ולכן לא אומרים הלל שלם, ולא הוי כבזמן החטא קודם המקצת תיקון שהיה פגום לגמרי, ולכן לא משמיטים הלל לגמרי, אלא הוי לפעמים פגום ולפעמים מלא, ולכך י״ל הלל בדילוג.

הנה לפ״ז מובן היטב הא דשאני ראש חודש טבת משאר ראשי חדשים דאמרינן בו הלל שלם, ולא הלל בדילוג, דבשאר ראשי חדשים הלבנה היא במצב ״פעמים פגום ופעמים מלא״ לכך אמרינן בו הלל בדילוג, אבל בראש חודש טבת מכינים לזמן שהלבנה תהי׳ תמיד מלא ולכן אומרים הלל שלם.

[**עיין** בספר עורי דבורה מהגר״ש דבליצקי ז״ל בדרוש לכ״א כסלו דאיתא וז״ל התאספנו כאן היום בתענית וסליחות במקום תענית ער״ח טבת היות ואין מתענים בחנוכה, וכמנהג המהר״מ א״ש שנהג כן להקדים אז ליום הכניסה לפני חנוכה, ואמנם יש מקרב המתענים בכל ער״ח שבער״ח טבת אין מתענים כלל כיון דאידחי אידחי, אבל יותר

טוב כמנהג הזה כמו שעשינו היום בכדי לא לבטל מכל וכל, חדא משום דברי ספר חסידים שכתב שחכם אחד ציוה לבנו שלא יעבור עליו חדש ללא תענית, ושנית די״ל דר״ח טבת חשוב יותר משאר ר״ח ולא סגי לקבלו בלי תשובה מוקדמת לפניו, חדא משום שלא מצינו בשום ר״ח לומר הלל שלם ובר״ח זה כן אומרים, ושנית משום שר״ח טבת שחל בחנוכה הוא חשוב מאד דהרי זה אחד מהדברים שביקשו הצוררים לבטל מאתנו והוא חדש ושבת ומילה כנז׳ בספה״ק כל שכן השנה שיהיה ר״ח טבת בשבת והרי בזה אנו מראים על ביטול מחשבותם בריש גלי באותם הימים גופא שנקבעו לנו לזכר הנסים אז ולכן צריך לכל זה הכנה רבה. עכ״ל. הרי דהזכיר אמירת הלל שלם בראש חודש טבת כסיבה לעשות יום כפור קטן בימים הסמוכים לחנוכה, אבל ע״פ הנתבאר אולי י״ל להיפך, דכיון דאומרים הלל שלם בראש חודש טבת ליתא לתענית דיום כפור קטן כלל לפני ראש חודש טבת, וכן נוהגים למעשה בהרבה קהילות וכנ״ל.]

דרוש

לסוף השבוע הראשון
ותחילת השבוע השני דחודש כסלו

בענין התענית דיהויקים

דרוש לסוף השבוע הראשון ותחילת השבוע השני דחודש כסלו בענין התענית דיהויקים

הנה ברוך ד׳ התאספנו פה קרוב לתחילת חודש כסלו, לדרוש בעניינא דיומא, ועי׳ במס׳ סנהדרין דף קא ע״א דאיתא העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר ודבר בעתו מה טוב, ומלבד זה צריכים להשתדל לקבל התעוררות לתקן הצרה שמחמתה מתאספים.

והנה מבואר בשו״ע או״ח סי׳ תק״פ שיש יום אחד בחודש כסלו שהוא יום שראוי להתענות בו, והיינו כ״ח כסלו, משום שבו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו, וכמבואר באריכות בירמי׳ פרק ל״ו.

והנה אף דמבואר בשו״ע דהתענית היא בכ״ח כסלו, אבל עיי״ש במ״ב בס״ק י״ב דאיתא וז״ל בכ״ח בכסליו וכו׳ יש חלופי גרסאות בזה. עכ״ל. הרי מבואר שיש בזה חילופי גירסאות. והנה המ״ב לא הזכיר מה הם החילופי גירסאות, אולם הוא כתב לעיין במג״א. ועיי״ש במג״א דאיתא וז״ל בכ״ח בכסלו במגילת תענית כתב בשבעה

בכסליו ובה״ג כתב בשמונה ובכל בו כתב בחמשה. עכ״ל. הרי דהמג״א הזכיר שיש בזה שלש חלופי גירסאות, ה׳ כסלו ז׳ כסלו וח׳ כסלו. וכן עיין בא״ז ובא״ר שם דאיתא וז״ל ובמקום עשרים ושמונה בכסליו כתב במגילת תענית בשבעה בכסלו ובבה״ג וצדה לדרך שמנה בכסליו ובכלבו חמשה בכסליו וצ״ע ובעל נפש יחמיר בכולם. עכ״ל. הרי גם הוא הזכיר הני שלש חלופי גירסאות. וכ״ה בפמ״ג שם במשב״ז וז״ל במקום כ״ח כסליו י״ג בשבעה וי״ג בחמישי וי״ג בשמונה. עכ״ל. וכ״ה בערוך השלחן שם בסעיף ג׳ וז״ל בעשרים ושמונה בכסלו שרף יהויקים את המגילה שכתבו ברוך מפי ירמיהו, ויש אומרים בשבעה בכסלו, ויש אומרים בשמונה, ויש אומרים בחמישה. עכ״ל.

הרי נמצא דלפי רוב הגירסאות האי צרה אירע באיזה מהימים בסוף השבוע הראשון או בתחילת השבוע השני דחודש כסלו. והנה משמע מכל האחרונים הנ״ל דאין שום דרך להכריע בין הגירסאות, ויש להסתפק בכולם בשווה. וא״כ אי אפשר לדעת בדיוק איזה יום הוא הטוב ביותר להתאסף לדרוש בהאי ענין. אבל לכאורה פשוט שבכל הימים הדרשא חשיב ״עניינא דיומא״ כיון שיש עכ״פ ספק שהוא יום התענית.

א

הנה כמו שראינו בהקדמה, מבואר בשו״ע או״ח סימן תק״פ וז״ל אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם וכו׳ בכ״ח בכסליו שרף יהויקים המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו. עכ״ל.

והנה מבואר בסוגיות במס׳ ראש השנה ומס׳ תענית ובשו״ע שיש איסור גמור להתענות בחנוכה, ולכאורה פשוט מאד דגם ביום רביעי דחנוכה, כ״ח כסלו, יש איסור גמור להתענות, וא״כ איך מבואר בשו״ע דמותר וראוי להתענות בכ״ח כסלו.

והנה עיין בטור שם שהזכיר הני תעניות בשם הבה״ג, ועי׳ במג״א שם דאיתא וז״ל כתב התניא נשאלו הגאונים על התעניות אלו והשיבו לא ידענו מי תקנם ולכן אין להתענות בר״ח וכ״כ הש״ל וב״י כתב לא ראיתי מעולם ולא שמעתי מי שנהג להתענות בהם ע״כ אבל אני ראיתי שכתובים בספר מגילת תענית א״כ נתקנה בימי חכמי התלמוד וגם בה״ג כתבם שכל דבריו דברי קבלה לכן כל בעל נפש יחמיר לעצמו אם אפשר לו. עכ״ל. הרי דס״ל שיש להני תעניות מקור במגילת תענית, וכן נראה שם בביאור הגר״א דאיתא וז״ל אלו הימים וכו׳ במגילת תענית. עכ״ל. ועיין בכל בו שקרא להני תעניות בשם ״סדר מגילת תענית״.

והנה לפ״ז לא קשה איך מתענים בכ״ח כסלו אף דאסור להתענות בחנוכה, דעי׳ במס׳ ר״ה דף י״ח דמבואר להדיא דמהות האיסור תענית בחנוכה הוא רק מדין מגילת תענית, וא״כ האיסור תענית דחנוכה לא קדם להדין תענית בכ״ח כסלו, דשניהם מדין מגילת תענית.

אבל עדיין קשה לכאורה, דאיך תיקנו כ״ח כסלו להיות יום האסור בתענית ויום תענית, הרי הוו שתי תקנות הסותרות זא״ז.

וי״ל דעיין בשו״ע שם בסימן תק״פ דאיתא וז״ל יש מי שאומר שגזרו שיהיו מתענין בכל שני וחמישי על חורבן הבית ועל התורה שנשרפה ועל חלול השם ולעתיד לבוא יהפכם ה׳ לששון ולשמחה. עכ״ל. ומהו המקור דלע״ל יהפכם ד׳ לששון ולשמחה. ועיי״ש בביאור הגר״א שביאר וז״ל כמ״ש צום הרביעי כו׳ יהיה לששון ולשמחה וכמ״ש קרי ליה צום וקרי ליה ששון כו׳ וכן אמרו באותן יו״ט הכתובין במגילת תענית והני נמי כו׳ וקי״ל כותיה וכמ״ש והפכתי אבלם לששון. עכ״ל. הרי משמע מדברי הגר״א דהא דאיתא בסוגיא במס׳ ר״ה דף יח ע״ב לגבי הד׳ צומות שלפעמים הם בגדר ״צום״ ולפעמים הם בגדר ״ששון ושמחה״, אין זה דוקא לענין הד׳ צומות אלא זה נוגע גם לימים הכתובים במגילת תענית.

ולאורה תמוה הא לא מצינו בשום מקום דאחרי שנתבטל מגילת תענית שהימים הכתובים בהם הם "צום". ולכאו' מוכח מזה דהגר"א אזיל לטעמי', דראינו דהגר"א סובר דהמקור להתעניות שהוזכרו בסימן תק"פ הוא ממגילת תענית. וא"כ מבואר שיש ב' מיני ימים במגילת תענית, יש ימים שאירעו בהם ניסים לישראל ויש ימים שאירעו בהם צרות לישראל.

וא"כ י"ל דלענין הד' צומות ה"צום" וה"ששון ושמחה" הם באותם ימים כדמפורש בפסוק בזכרי', ולענין ימים הכתובים במגילת תענית ג"כ יש האי מהלך, ד"צום" ו"ששון ושמחה", אלא שאינם באותם ימים, דבזמן שיש שלום הימים טובים שאירעו בהם ניסים הם לששון ולשמחה (דהיינו איסור הספד ותענית כדאיתא ברש"י במס' ר"ה דף יח ע"ב, וזהו מוכח לדרכו של הגר"א דהא מבואר להדיא במגילת תענית שהימים טובים אסורים בהספד ותענית,) ובזמן שאין שלום הימים שהוזכרו בסימן תק"פ הם "צום".

ושו"ר בפירוש אשל אברהם על מגילת תענית דאיתא וז"ל ואלו נכתב בוי"ו המקשר משום דתני בסיפא לעיל אבל בזמן הזה שהם למודים בצרות וא"כ מיירי משחרב הבית ונהפך לאבל מחולינו שהיו לנו ימים טובים בכל חדשי השנה לא נפקד גם אחד אמר ואלו הימים וכו' שכנגדם קיבלו ישראל עליהם להתענות בכל חדש ונכתבו בכאן לעגמת נפש וכו', ונראה דחד תנא אמרינהו שלא נכתבה ארמית אלא בלשון המשנה בסיגנון אחד עם מתניתא דמגילת תענית וכמו שהוכחתי למעלה דלא סיים בדבר טוב עד סופה וגם זו נכתבה בספר כמ"ש בט' בטבת לא כתבו רבותינו על מה וכן מבואר בסדר הקבלה להראב"ד ז"ל שכתב בזה ומימי רבותינו הקדמונים שכתבו מגלת תענית גזרו התענית בט' בטבת ולא ידעו על מה הוא בכאן ידעו ברוח הקודש ליום זה ושם מגילת תענית נאה לה כשמה כן היא ומי ערב לבו להוסיף מאמרים במגלה הקדומה והקדושה הלזו אם לא שמסדרי המשנה בעצמם כתבוה ולא נמצא שום סופר שהשמיטה. עכ"ל.

הנה לפ״ז לא תיקנו כ״ח כסלו להיות יום האסור בתענית ויום תענית בבת אחת, אלא יש בזה ב׳ זמנים נפרדים, (דומיא דהד׳ צומות,) דבזמן שלום כ״ח כסלו הוי יום האסור בתענית, ובזמן שאין שלום כ״ח כסלו הוי יום תענית. [דומיא דכ״ה סיון ועוד ימים שהם על שתי הרשימות, דבזמן שלום הוו ימים האסורים בתענית ובזמן שאין שלום הוו ימי תעניות.]

אבל קשה לומר כן, דהרי מבואר במס׳ ר״ה שם ד״שאני חנוכה״ משאר ימים הכתובים במגילת תענית, דלעולם יש בו איסור תענית אפילו בזה״ז, וא״כ עדיין קשה דאיך תיקנו כ״ח כסלו להיות יום האסור בתענית ויום תענית בבת אחת כגון אחרי החורבן.

וי״ל דעיי״ש במס׳ ר״ה שם דאיתא איתמר רב ורבי חנינא אמרי בטלה מגילת תענית וכו׳ מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד רבי אליעזר ורחץ ורבי יהושע וסיפר ואמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם אמר רב יוסף שאני חנוכה דאיכא מצוה אמר ליה אביי ותיבטיל איהי ותיבטל מצותה אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא, ועיי״ש ברש״י שפירש מסקנת רב יוסף וז״ל שאני חנוכה דמפרסם ניסא כבר הוא גלוי לכל ישראל על ידי שנהגו בו המצות, והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו. עכ״ל. ולפ״ז י״ל דבשעה שכתבו מגילת תענית עדיין לא קבעו ד״שאני חנוכה״, וא״כ שפיר היה אפשר לכלול כ״ח כסלו עם הימים שיתענו בהם כשאין ביהמ״ק, ורק אחרי החורבן ראו דחנוכה כבר הוי גלוי לכל ישראל ולכן אמרו דשאני חנוכה. וא״כ לעולם י״ל דמעיקרא אמרו דבזמן שלום כ״ח כסלו הוי יום האסור בתענית ובזמן שאין שלום כ״ח כסלו הוי יום תענית, ורק אחרי החורבן אמרו דשאני חנוכה.

והנה למעשה מבואר בכל הפוסקים דבדרך כלל לא מתענים האי תענית בכ״ח כסלו משום שהוא חנוכה. וא״כ נמצא דזה ש״שאני חנוכה״ ולא נתבטלה כשבטלה מגילת תענית, אינו רק שהיו״ט דחנוכה נשאר, אלא יותר מזה, על ידי חנוכה יום שהיה ראוי לתענית עכשו

נעשה ליו״ט, דהיינו היו״ט דחנוכה לא רק העלה ״ימים רגילים״ להיות ״ימים טובים״, אלא העלה ״יום צרה״ להיות ״יום טוב״.

וזהו ממש להיפך משאר המהלך דמגילת תענית, דבשאר ימי מגילת תענית בזמן החורבן התעניות עומדות במקום הימים טובים, ושאני חנוכה שבו היום טוב עומד במקום התענית.

ב

הנה כל זה הוא לפי מה שהיה נראה לומר דאין להתענות בכ״ח כסלו משום שהוא חנוכה, דלפ״ז י״ל כנ״ל דכ״ח כסלו הוזכר ברשימה משום שמעיקרא נתקן להיות בהאי רשימה, אבל למעשה אין להתענות בו דשאני חנוכה שנשאר אחר החורבן.

אבל למעשה משמע מדברי כל רבותינו האחרונים דלא כך. דעיין בספר השל״ה הק׳ מסכת תענית פרק נר מצוה כ״ה דאיתא וז״ל כתב בטור בכ״ח בכסליו שרף יהויקים את המגילה אשר כתב ברוך בן נריה, ובנוסח בעל הלכות גדולות שלנו איתא בשמונה בכסליו, ובכלבו איתא בחמשה בכסליו, ונראה לי דאף המתענה בהם ורוצה להחמיר ולהתענות ככל הנוסחאות, לא יתענה בכ״ח שהוא בחנוכה מאחר שאין הנוסחא מוסכמת. עכ״ל. ועיי״ש בסי׳ תק״פ במג״א דאיתא וז״ל בכ״ח בכסלו במגילת תענית כתב בשבעה בכסליו ובה״ג כתב בשמונה ובכל בו כתב בחמשה וכתב בשל״ה דאף המחמיר להתענות בכולן לא יתענה בחנוכה. עכ״ל. ועיין בפמ״ג שם במשב״ז דאיתא וז״ל במקום כ״ח כסליו י״ג בשבעה וי״ג בחמישי וי״ג בשמונה, ע״כ אין להתענות בכ״ח כסליו חנוכה. עכ״ל. ועיין בערוך השלחן שם בסעיף ג׳ דאיתא וז״ל בעשרים ושמונה בכסלו שרף יהויקים את המגילה שכתבו ברוך מפי ירמיהו, ויש אומרים בשבעה בכסלו, ויש אומרים בשמונה, ויש אומרים בחמישה, ולכן בעשרים ושמונה לא יתענה, שהוא חנוכה. עכ״ל. ועיי״ש במ״ב בס״ק י״ב דאיתא וז״ל

בכ״ח בכסליו וכו׳ יש חלופי גרסאות בזה וע״כ אין כדאי להתענות בחנוכה עיין במ״א. עכ״ל. הרי מדוייק בכל דבריהם, דהטעם שאין מתענים בכ״ח כסלו הוא רק משום שיש חילופי גירסאות, ולא משום דחנוכה אוסרו להתענות ועושה היום צרה ליום טוב.

[**ויותר** מזה, הרי מבואר בדברי רבותינו האחרונים שיש אופנים שמתענים בכ״ח כסלו, דעיין ברמ״א בסימן תר״ע שכתב דאין מתענין בחנוכה ביום שמת בו אב או אם, ועיי״ש במ״ב ס״ק י״א דאיתא וז״ל ואם עבר והתענה יום שמת בו אביו ואמו או תענית חלום צריך למיתב תענית לתעניתיה אחר חנוכה ועיין בדה״ח מה שכתב בזה, עכ״ל, ועיי״ש בדרך החיים דאיתא וז״ל ואם התענה יום כ״ז בכסלו יכול למיתב תענית לתעניתו בכ״ח כסלו דהוא תענית צדיקים וכל שכן אם התענה בכ״ח תענית חלום או יא״צ א״צ למיתב תענית לתעניתו משום האי טעמא. עכ״ל.]

ולכאורה מבואר בדברי האחרונים דכיון שרק אמרו ״שאני חנוכה״ אחרי החורבן, לכן כ״ח כסלו שכבר היה יום תענית נשאר בתקפו, דכשאמרו שאני חנוכה לא היו ביטלו כ״ח כסלו מלהיות תענית כיון דכ״ח כסלו כבר נקבע ליום תענית ע״י הדורות הקודמים.

וגם לפ״ז מיושב הא דכ״ח כסלו הוא על הרשימה דימים הראויים להתענות בהם, דכשאמרו ״שאני חנוכה״ לא בטלו התענית דכ״ח כסלו. ולפ״ז באמת ראוי להתענות בכ״ח כסלו אף בזה״ז, אלא דלמעשה אין לעשות כן מחמת החילופי גירסאות.

[**הנה** בשאר ימי חנוכה כשאינו מתענה אפשר דהיינו משום דאינו יום הראוי לתענית, אבל בהאי יומא, כ״ח כסלו, הוי יום הראוי לתענית, ואפ״ה לא מתענים, ויש בזה הדגשה מיוחדת שיש איסור תענית בחנוכה. והנה האיסור תענית הוא מחמת החנוכת המזבח והניסים שעשה ד׳ יתברך לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, וא״כ יש פרסומי ניסא מיוחדת כשלא מתענים ביום זה, ועכ״פ יש בזה **פרסומי ניסא** מיוחדת כשמי שבדרך כלל מתענה בהימים שהוזכרו בסי׳ תק״פ, וביום

זה אינו מתענה משום דהוי חנוכה. עוד יש להעיר בזה, דמבואר בהרבה אחרונים כנ״ל דבעצם היינו מתענים האי תענית אפילו בחנוכה, והסיבה היחידה שלא מתענים הוא משום הריבוי גירסאות, וא״כ נמצא דהאכילה בהאי יום הוא מחמת הריבוי גירסאות, וא״כ נמצא דהשמחה בהאי יום הוא שמחה על הריבוי גירסאות. והנה חנוכה הם ימי הוד. וה״חידוש״ דימי חנוכה הוא דאפילו במצב דהוד לראות השגחת ד׳, ונר חנוכה הוא למטה מעשרה, ומביאים האור ד׳ אפילו למקומות החשוכות. ואכמ״ל. והנה בעצם ריבוי גירסאות מורה על שכחת התורה, וא״כ ריבוי גירסאות מורה על יון. אבל למעשה על ידי הריבוי גירסאות יש תוספת תורה שבעל פה, דמסבירים שיטות חלוקות על ידי ריבוי גירסאות וכיו״ב וא״כ שכחת התורה מביא לידי תורה, והיינו שיש אור בתוך החושך. וזהו ממש השמחה דכ״ח כסלו דשמחים אך ורק משום הריבוי גירסאות. וא״ש.]

ג

אולם אפשר דעדיין י״ל שיש בחנוכה תיקון להאי צרה, דהנה למעשה לפי רוב הגירסאות אין האי תענית בכ״ח כסלו אלא באחד מהימים בתחילת כסלו.

[**ויש** סוברים שיש הרבה ראיות דהתענית היא באמת בח׳ כסלו ולא בכ״ח כסלו, דהנה עיי״ש בסי׳ תק״פ בשו״ע דאיתא וז״ל אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם, **ואף על פי שמקצתם בראש חודש**, יש מי שאומר שיתענו בו, (וטוב שלא להשלים בראש חדש). עכ״ל. הרי דהמחבר והרמ״א התייחסו להדיא להא דמקצת מהימים הם בראש חודש, וצ״ב, למה לא התייחסו להא דכ״ח כסלו הוא בחנוכה. ולכאורה משמע מזה דלאו דוקא בספרים אחרים יש גירסאות אחרות לגבי התאריך של התענית בכסלו, אלא אף בשו״ע צריך להיות בזה גירסא אחרת, והשו״ע לא כיוון כלל לומר שיש

תענית בחנוכה, ולכן לא התייחס לזה. והנה ראיתי טוענים דהגירסא הנכונה צריך להיות בח׳ בכסלו ונתחלף ״ב״ ב״כ״. לפ״ז נמצא שיש אפשרות לומר דבאמת מבואר בשו״ע דהתענית היא בח׳ כסלו. וע״ע בספר בירור הלכה בסי׳ תק״פ דאיתא וז״ל הנה זכינו לסידור רב עמרם גאון דף לד ע״ב ומחזור ויטרי סימן רע״א וראבי״ה סימן תתפ״ט ובה״ג של אספמיא הנדמ״ח ברלין תרמ״ה תרנ״ב ובכולן כתוב כמו בבה״ג שלנו דיום התענית דשריפת המגילה הוא בשמונה בכסלו ונראה שזו הקבלה האמיתית וכו׳ טור כ״ח בכסלו הוא שיבוש ושיבוש עתיק הוא שנמצא גם בדפוסים העתיקים אישאר רמ״ה שונציני ר״נ לייריאה רנ״ה ולניציאה רפ״ב אויגשבורג ש״א ויניציאה ש״י שי״א עם הב״י ריווא די טרינטו ש״ך קראקא שצ״ט עם הב״ח ושאר דפו״י וגם בהרבה כתבי יד ואטי׳ רוסאנה כ״ט פריס תכ״ט אוקספורד בודלי ת״ש המבורג פ״ה ג׳ אוקספורד בודלי תש״ב אבל בכתבי יד קדומים מצאתי הגירסא בח׳ בכסלו פרמא ס״ד אוקספורד בודלי תרצ״ח, וגירסא זו היא גירסת אמת, ואין ריבוי הגירסאות מכריע בזה שבקל מתחלפים האותיות ב׳ כ׳ והוחלף למעתיקים מהאותיות בח׳ לאותיות כ״ח ויש שהוסיפו על הטעות והעתיקו בכ״ח ומתאמת הדבר בבה״ג שלנו ובבה״ג של אספמיא שבשניהם נמצא הגירסא בשמונה בכסלו שרף וכו׳ וכמו שהבאנו לעיל והרי הטור כתב בתחילת הסימן כתב בה״ג אלו הימים שמתענין בהם וכו׳ והרי אין גירסת הטור נידון בפני עצמו אלא הנידון הוא בגירסת הבה״ג ואין ספק דהשוואות הנוסחאות בבה״ג שלנו ובבה״ג של אספמיא ובכתבי יד של הטור יש בהם כדי להכריע את נוסח הבה״ג והטור שאין להם נוסח אחר מהמקובל בידינו, והגה גם בכתבי יד הקדומים של הבה״ג שלפנינו הנוסח בשמונה בכסלו שרף וכו׳ ואטי׳ ש״ד מילאנו אמברוזיאנה י״ד ח׳, וגם בספר יריעות עזים הנוסח כן כסלו ח׳ בו שרף וכו׳, בסוף הספר כתב מוסקבה גינזבורג קפ״ב ז׳ שגת קנ״א, וגם במחזור רומניא הנוסח כן כסלו בח׳ בו שרף וכו׳, סדר תפלות למנהג קהלות רומניא דף ר״ל ויניציאה שנת ר״פ והעיקר שזה גם הנוסח ששמענו בספר חסידים לרבינו משה הכהן בן אחותו של הרא״ש בן דודו של הטור בכסלו ח׳ כתב יד אוקספורד בודלי

ב׳ אלפים רפ״ז א׳ א׳ ודפוס ראשון וארשה תר״ך ומש״כ בדפוס ירושלים תר״ץ ועוד אות צ״ה בכסלו ה׳ הוא שיבוש, וזה גם הנוסח של הצדה לדרך הנ״ל תלמיד בן הרא״ש שהעתיקו מהטור כדרכו, וכל זה מחזק הכרעת נוסח הבה״ג והטור שאין להם נוסח אחר מהמקובל בידינו, ובכלל הכרעה זו נכלל נוסח השו״ע שאין בשולחן ערוך הנקרא ספר הקצר הוראה יתר על מה שביאר מרן המחבר בספר בית יוסף הארוך ושם אינו דן בחילופי הנוסחאות אלא אך בעיקר דין התעניתים שבטור ואין בספר הקצר דשו״ע אלא הוראה להתענות התעניתים שבטור ובכלל ההוראה להתענות בח׳ כסלו אחר שהוכרע כן הנוסח בטור ולא בחנוכה בכ״ח כסלו כפי שנדפס בכל דפוסי השו״ע, סוף דבר בחודש כסלו שרף יהויקים את המגילה וכמו שנתבאר בספר ירמיה והספר הקדום דמגילת תענית נשתבש בחסרון היום אך ודאי קיבלנו מחז״ל יום אחד מסוים ובשאר הימים לא קיבלנו שום מאורע להתענות בו אלא שנשתבשו בהם כמה ספרים דפוסים וקצת כתבי יד וכו׳ ויום כ״ח כסלו נשתבש בו ספר טור ושו״ע שלנו והוא יום טוב דחנוכה ואסור להתענות בו הן תענית ציבור והן תענית יחיד ואפילו חתן ביוה חופתו אסור בתענית ויום ח׳ בכסלו הוא היום שבו שרף יהויקים את המגילה שכתב ברוך מפי ירמיהו וראוי להתענות בו וכמו שנמצא בסידורים ובמחזורים הקדומים וכפי שמקובל בידינו קבלה גמורה מהראשונים שקיבלו יום זה מהגאונים ז״ל איש מפי איש עד לחז״ל הקדושים שתיקנוהו להיותו יום שראוי להתענות בו. עכ״ל. ועפכ״ז אפשר לומר דהתענית היא באמת בח׳ כסלו. אבל ראינו שרבותינו האחרונים לא התייחסו לכל זה, ומשמע דסבירא להו דכל הגירסאות שוות, ויש בזה ספק גמור אם התענית היא בה׳ או ז׳ או ח׳ או כ״ח.]

וע״ע בפסוקים בירמ׳ פרק ל״ו שפירטו האי צרה שמחמתה מתענים,

״ויהי בשנה הרביעת ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת ד׳ לאמר, קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל

הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה, אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם, ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי ד׳ אשר דבר אליו על מגלת ספר, ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית ד׳, ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי ד׳ באזני העם בית ד׳ ביום צום וגם באזני כל יהודה הבאים מעריהם תקראם, אולי תפל תחנתם לפני ד׳ וישבו איש מדרכו הרעה כי גדול האף והחמה אשר דבר ד׳ אל העם הזה, ויעש ברוך בן נריה ככל אשר צוהו ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי ד׳ בית ד׳, ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה **בחדש התשעי** קראו צום לפני ד׳ כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם, ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו בית ד׳ בלשכת גמריהו בן שפן הספר בחצר העליון פתח שער בית ד׳ החדש באזני כל העם, וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן את כל דברי ד׳ מעל הספר, וירד בית המלך על לשכת הספר והנה שם כל השרים יושבים אלישמע הספר ודליהו בן שמעיהו ואלנתן בן עכבור וגמריהו בן שפן וצדקיהו בן חנניהו וכל השרים, ויגד להם מכיהו את כל הדברים אשר שמע בקרא ברוך בספר באזני העם, וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי בן נתניהו בן שלמיהו בן כושי לאמר המגלה אשר קראת בה באזני העם קחנה בידך ולך ויקח ברוך בן נריהו את המגלה בידו ויבא אליהם, ויאמרו אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא ברוך באזניהם, ויהי כשמעם את כל הדברים פחדו איש אל רעהו ויאמרו אל ברוך הגיד נגיד למלך את כל הדברים האלה, ואת ברוך שאלו לאמר הגד נא לנו איך כתבת את כל הדברים האלה מפיו, ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כתב על הספר בדיו, ויאמרו השרים אל ברוך לך הסתר אתה וירמיהו ואיש אל ידע איפה אתם, ויבאו אל המלך חצרה ואת המגלה הפקדו בלשכת אלישמע הספר ויגידו באזני המלך את כל הדברים, וישלח המלך את יהודי לקחת את המגלה ויקחה מלשכת אלישמע הספר ויקראה יהודי באזני המלך ובאזני כל השרים

העמדים מעל המלך, והמלך יושב בית החרף בחדש התשיעי ואת האח לפניו מבערת, ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הספר והשלך אל האש אשר אל האח עד תם כל המגלה על האש אשר על האח, ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם המלך וכל עבדיו השמעים את כל הדברים האלה, וגם אלנתן ודליהו וגמריהו הפגעו במלך לבלתי שרף את המגלה ולא שמע אליהם, ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך ואת שריהו בן עזריאל ואת שלמיהו בן עבדאל לקחת את ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרם ד׳, ויהי דבר ד׳ אל ירמיהו אחרי שרף המלך את המגלה ואת הדברים אשר כתב ברוך מפי ירמיהו לאמר, שוב קח לך מגלה אחרת וכתב עליה את כל הדברים הראשנים אשר היו על המגלה הראשנה אשר שרף יהויקים מלך יהודה, ועל יהויקים מלך יהודה תאמר כה אמר ד׳ אתה שרפת את המגלה הזאת לאמר מדוע כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת והשבית ממנה אדם ובהמה, לכן כה אמר ד׳ על יהויקים מלך יהודה לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה, ופקדתי עליו ועל זרעו ועל עבדיו את עונם והבאתי עליהם ועל ישבי ירושלם ואל איש יהודה את כל הרעה אשר דברתי אליהם ולא שמעו, וירמיהו לקח מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן נריהו הספר ויכתב עליה מפי ירמיהו את כל דברי הספר אשר שרף יהויקים מלך יהודה באש ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה״. הרי מבואר דהני דברים אירעו בחודש התשיעי, דהיינו חודש כסלו, אבל לא הוזכר באיזה יום (ופשוט שרק לכך שייך כל החילופי גירסאות).

וא״כ י״ל דהאי צרה היא ״צרת חודש כסלו״. וכיון שנתבאר שהשני סוגי ימי מגילת תענית נקבעו באופן שבזמן המקדש יש יו״ט בכל חודש ובזמן החורבן יש תענית בכל חודש, א״כ עדיין נמצא דלא רק שאני חנוכה משאר ימים טובים דמגילת תענית, אלא גם שאני האי צרה משאר הצרות דמגילת תענית, דגם בזמן החורבן נוהג היום טוב שהוא כנגד האי צרה.

ולפי רוב הגירסאות י״ל דלכך התענית היא בתחילת החודש, דקודם איכא התענית ואח״כ איכא היו״ט דחנוכה המתקנה.

ד

יש לעיין מהו הביאור בזה, איך הוי חנוכה הבחינת תיקון לצרת יהויקים.

וי״ל דעיין במסכת סנהדרין דף קג ע״ב דאיתא כי אתא יהויקים אמר קמאי לא ידעי לארגוזי **כלום אנו צריכין אלא לאורו יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו יטול אורו** אמרו לו והלא כסף וזהב שלו הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב נאם ה׳ צבאות אמר להם כבר נתנו לנו שנאמר השמים שמים לה׳ והארץ נתן לבני האדם אמר ליה רבא לרבה בר מרי מפני מה לא מנו את יהויקים משום דכתיב ביה ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו מאי והנמצא עליו רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר שחקק שם עבודת כוכבים על אמתו וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו וכו׳ ומפני מה לא מנו את יהויקים משום דרבי חייא ברב בר׳ אבויה ברבי אבויה דאמר רבי חייא ברב בר׳ אבויה כתיב על גולגלתו של יהויקים זאת ועוד אחרת זקינו דרבי פרידא אשכח גולגלתא דהוה קא שדיא בשערי ירושלים וכתיב בה זאת ועוד אחרת קברה ולא איקברא קברה ולא איקברא אמר גולגלתו של יהויקים היא דכתיב ביה קבורת חמור יקבר סחוב והשלך וגו׳ אמר מלכא הוא ולא איכשר לזלזולי ביה כרכה בשיראי ואותבה בסיפתא חזיתא דביתהו סברא הא דאיתתא קמייתא הוה דהא לא קא מנשי לה שגרא תנורא וקלתה היינו דכתיב זאת ועוד אחרת.

[**עיין** בספר ס״ה ח״א פרשת כי תבוא דאיתא וז״ל רואים שהמלך יהויקים הרגיז יותר משאר מלכים בכך שחקק כתבת קעקע על אמתו, ומבאר לדברינו כיון שכתבת קעקע היא הלעמת זה של ברית מילה, אם חוקקים אותה על הברית גורמים חטא כפול כי בנוסף

לחטא הקעקע פוגמים את הקעקע הקדוש של הברית, ובנוסף הוא חקק שם קדוש או שם טמא שבזה הוסיף עוד פגם שפוגם את שם הוי״ה שבגופו אם שם קדוש או אם שם טמא, ולכן הוא אמר שהוא יודע להרגיז את בוראו יותר מכלם וכו׳, וכן רואים שהוא הזכיר שאין לו צרך באור השמש שה׳ מאיר, כי יש לו זהב פרוים שמאיר לו, ובפרוים נרמז שרש הפ״ר דינים כדלעיל, ובנוסף זהב פרוים בגימטריא קעקע י׳, כפי שבארנו שהוא פגם את האות י׳ החקוקה בברית קדש עם הקעקע, וכן מצינו בזהר (תרומה קמח ע״א ויחי רנ ע״א) שהעטרה שביסוד היא בבחינת זהב וכו׳ וכן יהויקים יש בשמו שם יה״ו יחד עם האות ק׳ שמורידה לקלפות בבחינת קעקע. עכ״ל.]

הרי דבהאי אגדה המדבר על ״שלימות הרע דיהויקים״ מבואר דשורשו הוא מה שיהויקים אמר ״כלום אנו צריכין אלא לאורו יש לנו זהב פרויים שאנו משתמשין בו יטול אורו״, וזהו ממש להיפך מחנוכה, דמבואר בכ״מ דחנוכה מסובב על המנורה, לדוגמא, עיין בספר דרך ה׳ חלק ד׳ פרק ח׳ דאיתא וז״ל ענין חנוכה ופורים הוא להאיר האור המאיר בימים ההם כפי התקונים שנתקנו בם, חנוכה בתגבורת הכהנים על הרשעים בני יון שהיו מתכונים להסיר ישראל מעבודת ה׳ ונתחזקו הכהנים ועל ידם שבו לתורה ולעבודה **ובפרט ענין המנורה לפי תיקוניה שהיו הקטרוגים נגד ענינה** והחזירום הכהנים על בורים, עכ״ל, ואחד מענייני המנורה היינו המבואר במס׳ שבת דף כב ע״ב (באמצע הסוגיות דחנוכה) מחוץ לפרוכת העדות יערוך וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל, ועיין גם במס׳ מנחות דף פו ע״ב דאיתא שלחן בצפון ומנורה בדרום א״ר זריקא אמר ר׳ אלעזר לא לאכילה אני צריך ולא לאורה אני צריך ויעש לבית חלוני שקופים אטומים תנא שקופין מבפנים ואטומים מבחוץ לא לאורה אני צריך מחוץ לפרכת העדות באהל מועד עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל ואם תאמר לאורה אני צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לכל

באי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדותה אמר רבא זה נר מערבי שנותנין בה שמן כנגד חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים, וא״כ המנורה המורה על אור ד׳ אפילו במקום שא״צ לאור הוא ההיפך מבחינת יהויקים דאית בה הרגשה שא״צ לאור ד׳ אפילו במקום שצריכים לאור.

ה

ויש להוסיף בכל זה, דעיין במדרש רבה שמות פט״ו פכ״ו דאיתא החדש הזה לכם הה״ד יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח עד שלא הוציא הקב״ה את ישראל ממצרים ברמז הודיע להם שאין המלכות בא להם עד שלשים דור שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים החדש שלשים יום ומלכות שלכם שלשים דור הלבנה בראשון של ניסן מתחלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט״ו ימים ודסקוס שלה מתמלא ומט״ו עד שלשים אור שלה חסר בל׳ אינה נראית כך ישראל ט״ו דור מן אברהם ועד שלמה אברהם התחיל להאיר שנאמר (ישעיה מ״א) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו בא יצחק אף הוא האיר שנאמר (תהלים צ״ז) אור זרוע לצדיק בא יעקב והוסיף אור שנא׳ (ישעיה י׳) והיה אור ישראל לאש ואח״כ יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של לבנה שנאמר (דה״א כ״ט) וישב שלמה על כסא ה׳ למלך וכו׳ הקב״ה עשה ששה רקיעים ובשביעי יושב ובכסאו של שלמה כתיב (שם י׳) שש מעלות לכסא ויושב במעלה השביעית הרי נתמלא דיסקוס של לבנה ומשם התחילו המלכים פוחתין והולכין ובן שלמה רחבעם ובן רחבעם אביה ובנו אסא יהושפט יהורם אחזיהו יואש אמציהו עזיה יותם אחז יחזקיה מנשה אמון יאשיהו יהויקים כיון שבא צדקיהו דכתיב ואת עיני צדקיהו עור חסר אורה של לבנה וכל אותן השנים אע״פ שהיו ישראל חוטאין היו האבות מתפללין עליהן ועושין שלום בין ישראל למקום שנאמר (תהלים ע״ב) ישאו הרים שלום לעם

ואין הרים אלא אבות שנאמר (מיכה ו׳) שמעו הרים את ריב ה׳ ועד מתי היו האבות מתפללין עליהן עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב בית המקדש שנאמר (תהלים ע״ב) ורב שלום עד בלי ירח עד ל׳ דור שהיה לישראל מן המלכות מן אותה שעה, ועד עתה מי עושה שלום לישראל ה׳ שנאמר (במדבר ו׳) ישא ה׳ פניו אליך וישם לך שלום. וכ״ה בפסיקתא רבתי פט״ו החודש הזה וגו׳ א״ר ברכיה החודש הזה לכם כירח יכון לעולם (תהלים פ״ט:ל״ח) כהדין סיהרא אם זכיתם אתם מונין למליאתו ואם לאו אתם מונין לפגמו זכיתם הרי אתם מונין למליאתו אברהם יצחק יעקב יהודה פרץ חצרון רם עמינדב נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה וישב שלמה על כסא ה׳ למלך הא סיהרא על מליאתה לא זכיתם אתם מונין לפגמו רחבעם אביה אסא יהושפט יהורם אחזיה יואש אמציה עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מנשה אמון יאשיהו צדקיהו ואת עיני צדקיהו עור הא סיהרא על פיגמה. ועיין בזוה״ק ח״ב דף פה ע״א דאיתא תאנא כתיב (דה״א כ״ט:כ״ג) וישב שלמה על כסא ד׳ למלך, כמה דכתיב (מ״א י׳:י״ט) שש מעלות לכסא, רבי אבא אמר דקיימא סיהרא באשלמותא, דתנינן ביומוי דשלמה קיימא סיהרא באשלמותא, אימתי באשלמותא דקיימא בחמשה עשר, כמה דתנינן, אברהם, יצחק, יעקב, יהודה, פרץ, חצרון, רם, עמינדב, נחשון, שלמון, בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה, כד אתא שלמה קיימא סיהרא באשלמותא, הדא הוא דכתיב וישב שלמה על כסא ד׳ למלך, וכתיב שש מעלות לכסא, כלא כגוונא דלעילא, ביומוי דצדקיה קיימא סיהרא בפגימותא ואתפגים, כמה דאת אמר וירח לא יגיה אורו, דתנינן ביומוי דצדקיה אתפגים סיהרא, ואתחשכו אנפייהו דישראל, פוק וחשוב, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, יואש, אמציהו, עוזיה, יותם, אחז, יחזקיהו, מנשה, אמון, יאשיהו, צדקיהו, וכד אתא צדקיהו אתפגים סיהרא וקיימא על פגימותא דכתיב ואת עיני צדקיהו עור.

הנה לכאורה דברי הפסיקתא והזוה״ק נראים תמוהים מאד, דבשניהם, כשנתמנו המלכים שהיו אחרי שלמה, דהיינו המלכים המורים על מיעוט הלבנה, הוזכרו יותר מט״ו מלכים, ומהו הפירוש בזה, הרי

יש רק ט״ו ימים בחודש אחרי מילוי הלבנה ביום ט״ו, ואין ט״ז ימים. ועיין בפירוש הגר״א על ספר יצירה פ״ד מט״ו שעמד בזה וז״ל כן קחשיב הזהר ט״ו דורות מאברהם עד שלמה שהיה סיהרא במילואה שדוד הוא דור י״ד גי׳ דוד שהן י״ד פרקין דיד ימין שלכן נקרא השכינה י״ד וחסרונה י״ד פרקין דיד שמאל שהן כ״ח עתים כ״ח מחנות שכינה ויד הוא הט״ו הכוללם ובימי שלמה נתמלאה ותרב כו׳ כידוע ומרחבעם התחיל לחסור עד יאשיהו שהוא הט״ו לרחבעם והמתין לו בשביל תפלתו עד בנו צדקיהו כמ״ש ונאספת אל עמך כו׳ שלא ראה חורבן בית המקדש בימיו. עכ״ל. הרי עכ״פ מבואר שיאשיהו היה הדור הט״ו, ופגימת הלבנה היתה בדור אחריו.

והנה באמת היו עוד מלכים בין יאשיהו לצדקיהו, אבל זה עכ״פ לא קשה, דעיין בפירוש הרמ״ז על הזוה״ק שם דאיתא וז״ל אינו מונה כי אם הדורות דהיינו רחבעם דור אחד אביה שני וכו׳, אבל יהואחז ויהויקים ויהויכין וצדקיה כולם דור אחד הם שארבעתם אחים בני יאשיהו, ומנה את צדקיהו שהוא האחרון ושבו נודעה פגימת הלבנה בחורבן הבית. עכ״ל. נמצא דלאו דוקא מלכות צדקיהו מורה על פגימת הלבנה, אלא צדקיהו וכל דורו.

וא״כ נמצא דגם יהויקים, שהיה בדורו של צדקיהו, מורה על פגימת הלבנה.

ועיי״ש בסנהדרין בדף קג ע״א דאיתא ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו וכתיב בראשית ממלכת צדקיה וכי עד האידנא לא הוו מלכי אלא בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל יהויקים נסתכל בדורו ונתקררה דעתו בקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם כולו לתוהו ובוהו בשביל דורו של צדקיה נסתכל בצדקיה ונתקררה דעתו. ועד״ז עיין במסכת ערכין דף יז ע״א דאיתא פליגי בה רבי יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא אילימא למעליותא דמר סבר אי מעלי

דרא מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא הא איכא צדקיה דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי והא יהויקים דלא הוה מעלי ודריה הוה מעלי דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב בראשית ממלכות יהויקים מלך יהודה ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישבה דעתו ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן. וע״ע במס׳ חולין דף ד ע״ב דאיתא ודלמא גברי דאחאב הוו מעלו לא ס״ד דכתיב מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים ודלמא גברי דיהושפט נמי לא הוו מעלו זבוח גברי דאחאב אכול גברי דיהושפט זבוח עובדיה אכל יהושפט לא סלקא דעתך מדמושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים הא לדבר אמת משרתיו צדיקים, ועיי״ש בגליון הש״ס דאיתא וז״ל אין למדין מן הכללות צא ולמד מדורו של יהויקים ודורו של צדקיה כדאיתא בסנהדרין דף קג ועיין מאמר חיקור הדין ח״א פ״ב. עכ״ל. וצ״ב, איך מבואר בהני סוגיות שהיה חילוק בין ״דורו של יהויקים״ שהיו צקידים ל״דורו של צדקיהו״ שהיו רשעים, הרי שניהם היו באותו דור וכנ״ל. וי״ל דעי׳ ברש״י בסנהדרין שם דאיתא וז״ל כיון שנסתכל בדורו של יהויקים שהיו צדיקים, שעדיין לא גלו החרש והמסגר, דורו של צדקיהו היו רשעים שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין. עכ״ל. הרי מבואר דלא היו בדורות חלוקות, אלא זה היה לפני גלות התלמידי חכמים וזה היה לאחריה. והנה אם יהויקים ודורו וצדקיהו ודורו לא היו יוצאים מן הכלל איזה מלך ודור היו קודם ואיזה היו מאוחר, האם צדקיהו עם דור כשר היו קודם או יהויקים עם דור רשע היה קודם. והנה אם היו שתי דורות חלוקות אפשר דלא היה אופן לידע, אבל לפי המבואר ברש״י זהו פשוט דהדור כשר היה קודם, דהדור כשר היה לפני האי גלות, ובע״כ דצדקיהו ודורו היו קודם ואחריו היה בא יהויקים ודורו. לפ״ז נמצא דאף דיהויקים ואידך מלכים שבדורו מורים על פגימת הלבנה, אבל יהויקים במיוחד מורה על פגימת הלבנה לגמרי.

ומבואר בגמ׳ הנ״ל בדף קג ע״ב דדוקא ביהויקים מצינו ענין דלא נקבר. והנה מבואר בענייני ט״ו באב דקבורה היינו נחמה בתוך הצרה, דאף שיש עכשו מיתה אבל יש שמירה לאחר מכאן שיהא תחי׳. וא״כ מבואר דדוקא ביהויקים איכא בחינה דאין תקוה לעתיד, שהוא חשוך לגמרי. וי״ל דזה מרומז גם בהא שחקק על אמתו, דאמתו דהוא מה שמביא עתידות היה פגום לגמרי. וכן חזינן דביהויקים היה קיים מצב דחשכות לגמרי דדוקא הוא אמר ״כלום אנו צריכין אלא לאורו וכו׳ יטול אורו״. [וכן חזינן דביהויקים היה קיים בחינת ״שלימות הרע״, דהוא אמר כלפי כל העניינים הרעים משלפניו ״קמאי לא ידעי לארגוזי״.]

ולפ״ז בודאי א״ש לומר כנ״ל דהאור של חנוכה הוא תיקון במיוחד ליהויקים, שהוא במיוחד הוי בבחינת חשוך לגמרי.

ו

עי׳ במהר״ל בס׳ נצח ישראל פרק מ״ו שביאר דיו״ט הוא מעין ימות המשיח, עיי״ש, והנה מבואר מזה דימים טובים הם ימים שיש בהם בבחינת לע״ל יותר מימות החול, ולפ״ז לכאורה א״ש הא דהימים טובים הם בט״ו בחודש, בזמן מילוי הלבנה, (ואפילו ימי פורים הם בי״ד וט״ו בחודש דהיינו זמן מילוי הלבנה, ושבועות הוא נ׳ ימים מפסח ואין לו תאריך עצמי בימי החודש,) דהא אנו מתפללים בקידוש לבנה שלא יהא שום מיעוט בלבנה, ומשמע מזה דסבירא לן דלע״ל הלבנה תמיד תהא במילואה, וא״כ בימים טובים שהם בחינת לע״ל א״ש שהלבנה היא במילואה. ויש להעיר דמאידך גיסא חנוכה הוא בסוף החודש, והדבר צ״ב.

ואפשר די״ל בזה דאין חנוכה דוקא בסוף החודש, אלא חנוכה הוא המשך ארוך מסוף החודש שעבר לתחילת החודש הבא.

ויש להסביר הדברים, דהנה התחדשות הלבנה היא דוגמא להתחדשות דכלל ישראל לע״ל וכמו שאנו אומרים בקידוש לבנה. והנה עי׳ בס׳ כד הקמח לרבנו בחיי ערך נר חנוכה דאיתא וז״ל ועוד יש בזה טעם אחר והוא כי חשבון ח׳ רמז לשמן המשיח שהוא על מעלת שמנה, וידוע כי חשבון שמנה הוא אחר הז׳ במעלת האחד ובזמן המשיח יחזרו כל האומות לאמונתנו הוא שכתוב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה׳ ולעבדו שכם אחד, וכתיב ביום ההוא יהיה ה׳ אחד ושמו אחד, ולפי שהעולם הזה הוא על מעלת שבעה ומזה היתה מנורת המשכן והמקדש בז׳ נרות, חייבה החכמה להיות זמן המשיח על מעלת ח׳ כי בו תהיה מעלה יתירה ותוספת השגה בידיעת הש״י על כל הזמנים שעברו הוא שכתוב כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, והנה רז״ל הרחיבו הביאור בענין הזה הוא שאמר במס׳ ערכין רבי יהודה אומר כנור של מקדש של ז׳ נימין היה וכו׳ ושל ימות המשיח שמנה שנא׳ למנצח על השמינית על נימא שמינית ושל העוה״ב עשר שנא׳ בנבל עשור זמרו לו, הענין הזה יש להתבונן בשמונת הימים האלה הנקראים חנוכה שהוא נגזר מלשון חנוך בלשון חנוכת הבית לפי שהוא רומז לשמן המשיח שאנו עתידין לחנך בית המקדש. עכ״ל. וכן עי׳ בשפת אמת שבת חנוכה תרמ״ו דאיתא וז״ל לכן בחנוכה קורין בנשיאים שעיקר שקיבלו בנ״י המלכות מתחת ידי הרשעים נתקיים בחנוכה ביונים כי כל הד׳ מלכיות נפסקו מעצמותם ולא קיבלו בנ״י המלכות מתחת ידיהם זולת מיון והוא חינוך והתחלה על מלכות המשיח שיקבל המלכות בשלימות, לכן נק׳ חנוכה, ולאשר הי״ב שבטים הם שורש המלכות שמים שמחזירין המלכות להשי״ת והמה מבטלין מלכות הרשעה לכן קורין בנשיאים. עכ״ל.

הרי מבואר מדברי הרבנו בחיי והשפ״א דחנוכת בית חשמונאי היא ג״כ חנוכה להבית השלישי ומלכות המשיח. (וראיתי בס׳ ימי חנוכה מאמר י״א דאיתא וז״ל וזה נראה גם מבואר בלשון המזמור ״מעוז צור״ המסיים **אז אגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח**, ומבואר בלשון זה דחנוכת המזבח שלע״ל תהיה במהלך של אז אגמור דהיינו שכבר היתה לה התחלה מקודם ורק דכשתבוא הגאולה השלמה יהיה

הגמר של חנוכת המזבח וזה מבואר היטב לפי המבואר דהתחלת החנוכה היתה כבר בחנוכת בית חשמונאי ולע״ל כשתבוא הגאולה השלימה תהיה החנוכה בבחינת אז אגמור שיהיה הגמר של חנוכת המזבח. עכ״ל.)

ויש להוסיף דאין זה תוספת ענין בעלמא בחנוכה שהיא התחלת מלכות משיח, אלא זהו כל החפצא של חנוכה בעצמותו, דעיין בשפ״א שבת חנוכה תר״מ דאיתא וז״ל וביאור הענין הוא דאיתא אסתר סוף כל הנסים, א״כ חנוכה שהי׳ אח״כ הוא רק **הכנה ומפתח לגאולה אחרונה**, וקודם פתיחת שער החדש שעתיד להיות אחר תיקון השלם הי׳ חושך זה של יון וז״ש וחושך על פני תהום שהוא מלכות הרביעי׳ כמ״ש שם במדרש. עכ״ל. ועי׳ בס׳ ימי חנוכה מאמר י״א שהוסיף בזה ביאור וז״ל פי׳ השפ״א דכיון דאסתר סוף כל הניסים שנעשו לעם ישראל מיציאת מצרים הרי **בע״כ נס חנוכה שהיה אח״כ אינו שייך לסדר הניסים של עוה״ז שהוא סדר הניסים הנמשך מיציאת מצרים** אלא הוא הכנה ומפתח לגאולה העתידה, ודייק זאת ממה שדרשו רז״ל במדרש רבה בראשית פר׳ ב׳ סי׳ ד׳ וחשך זה גלות יון שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן וכו׳ על פני תהום זה גלות ממלכת הרשעה שאין להם חקר כמו התהום וכו׳ ורוח אלקים מרחפת זה רוחו של מלך המשיח, הרי שכרכו רז״ל את מלכות יון ומלכות אדום הרשעה בענין אחד של וחשך על פני תהום וע״ז דרשו רז״ל ורוח אלקים מרחפת על פני המים זה רוחו של מלך המשיח לומר לנו שמתוך חושך זה של מלכות יון ומלכות אדום בא הגילוי של ורוח אלקים מרחפת שזה רוחו של מלך המשיח. עכ״ל.

הרי מבואר דכל החפצא של חנוכה הוא התחלה למלכות משיח, וא״כ **א״ש דחנוכה הוא מסוף החודש לתחילת החודש** דזה מרמז על הא דכלל ישראל הם בגלות ונתמעט אורם ולע״ל יתרבה אורם.

ולפי המבואר בדברי השפ״א הנ״ל יש להוסיף דכל שאר ימים טובים הם סדר א׳ ד״ניסי עולם הזה״ שממשיכים מיצ״מ ואינם מרמזים

על זמן הגלות וזמן יציאה מהגלות ולכן הם כבר בימים של מילוי לבנה. אבל חנוכה אינו חלק מסדר זה אלא הוא התחלה של סדר אחר דהיינו הכנה לימות המשיח, ולכן חנוכה הוא דוקא בימים של סוף החודש וממשיכים לתחילת החודש. וא״ש למאד.

הנה לפ״ז נמצא דחנוכה הוא ההיפך מיהויקים, דיהויקים מורה על פגימת הבלנה לגמרי, וחנוכה מורה על תחילת תיקון וגידול הלבנה.

ז

אלא דכל זה הוא רק אופן איך ״יהויקים״ ו״חנוכה״ הם הפכים, אבל עדיין לא רואים שחנוכה היא ההיפך מהאי צרה פרטית דיהויקים שמחמתה מתענים.

אולם יש להסביר שהאי צרה פרטית וחנוכה הם באמת הפכים ממש, ובהקדם, דהנה יש לעיין מה היה כתוב ב״המגילה״ ששרף יהויקים. והנה בפסוקים הנ״ל בירמי׳ כתיב בתוה״ד ״קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה וגו׳, מדוע כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך בבל והשחית את הארץ הזאת והשבית ממנה אדם ובהמה״, הרי מבואר דבמגילה היה כתוב כל הני דברים, וא״כ לכאורה היינו אומרים דהאי מגילה לא היתה מגילת איכה, דבמגילת איכה לא כתוב כל זה כלל. ועי׳ באבן עזרא בריש איכה דאיתא וז״ל אפרש זאת המגלה אחרי הדקדוקים, ואיננה המגלה הנשרפת על יד יהויקים, כי לא נמצא שני דברי השם אשר הם בספר ירמיה חקוקים, וכן כתוב קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים ועוד כתוב מדוע כתבת עליה לאמר בא יבא מלך בבל ותשחית את הארץ הזאת ואין במגלת ספר איכה זכר בבל ולא מלכה. עכ״ל.

אבל עיין במס׳ מו״ק דף כו ע״א דאיתא תנו רבנן ואלו קרעין וכו׳ ספר תורה שנשרף מנלן דכתיב ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה ויקרעה בתער הסופר והשלך אל האש אשר אל האח וגו׳ מאי שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקים כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מה כתיב ביה איכה ישבה בדד אמר להו אנא מלכא אמרו ליה בכו תבכה בלילה אנא מלכא גלתה יהודה מעוני אנא מלכא דרכי ציון אבלות אנא מלכא היו צריה לראש אמר להו מאן אמרה כי ה׳ הוגה על רוב פשעיה מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש והיינו דכתיב ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם מכלל דבעו למיקרע אמר ליה רב פפא לאביי אימר משום שמועות הרעות אמר ליה שמועות רעות בההיא שעתא מי הוו אמר רבי חלבו אמר רב הונא הרואה ספר תורה שנקרע חייב לקרוע שתי קריעות אחד על הגויל ואחד על הכתב שנאמר אחרי שרוף המלך את המגלה ואת הדברים רבי אבא ורב הונא בר חייא הוו יתבי קמיה דרבי אבא בעא לאפנויי שקליה לטוטפתיה אחתיה אבי סדיא אתאי בת נעמיתא בעא למיבלעיה אמר השתא איחייבין לי שתי קריעות אמר ליה מנא לך הא והא בדידי הוה עובדא ואתאי לקמיה דרב מתנה ולא הוה בידיה אתאי לקמיה דרב יהודה ואמר לי הכי אמר שמואל לא אמרו אלא בזרוע וכמעשה שהיה. הרי מבואר להדיא בגמ׳ דהאי מגילה כן היתה מגילת איכה.

וכ״ה במדרש רבה איכה הקדמה פסקה כ״ח רבי חמא בר חנינא פתח וירמיהו לקח מגלה אחרת וגו׳ רבי חמא בר חנינא ורבנן ר׳ חמא אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה אני הגבר כהמה זכור ה׳ ורבנן אמרי ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זה זכור ה׳ כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא פסוקי באלפא ביתא. וכ״ה ברש״י בירמיה שם בפסוק ל״ב וז״ל דברים רבים כהמה מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה. עכ״ל. וכ״ה ברש״י בריש איכה וז״ל איכה ישבה בדד ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח

אשר על האש והיו בה שלש אל״ף ביתו״ת איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל״ף בית״ות שנ׳ ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש. עכ״ל.

[**ועיין** במהרש״א למס׳ בבא קמא דף נה ע״א דאיתא וז״ל בס׳ קינות יש דברים בגו ששרף יהויקים אותם והיו ג׳ א״ב איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם הוסיף עליהם ירמיה אני הגבר ג׳ א״ב כנגד ג׳ א״ב וא״כ מפני מה הקדים אני הגבר לאיכה יועם והפסיק בין ג׳ הראשונות והוא מבואר כי בעונינו נחרב הבית פעמים ביום ט׳ באב וניטל מאתנו הטוב הגמור שנקרא ע״ש ההר הטוב הזה ונשתנה הט׳ אשר הוא רמז לטוב האמיתי כמ״ש לעיל מטובה לרעה בב׳ איכה הראשונים שהתחיל בראשונה טומאתה וגו׳ ובשניה טבעו וגו׳ יורו על ב׳ חורבנות שהיו ביום ט׳ באב דמיון ב׳ לוחות שנשתברו ושמא תאמר פסקה ח״ו טובה מישראל ע״כ הזכיר באיכה השלישי הט׳ בלשון טוב טובים היו וגו׳ כי שם מסיים בגאולה תם עונך וגו׳ יורה כי אחר שני החורבנות לא תשתנה הט׳ עוד כי אם לטוב לנו כל הימים ויום ט׳ באב יהפוך לנו לששון ולשמחה לבנין ההר הטוב ולזה כששרף יהויקים הג׳ איכה ח״ו פסקה טובה מישראל הנרמז באיכה יועם ע״כ הוסיף ירמיה למלאות זה והתחיל באני הגבר בכל הג׳ טיתי״ן בלשון טוב ע״ש שיהיו ישראל טוב לשמים ולבריות ולעצמם והפסיק בו ובין שנים הראשונים המורים בו על ב׳ החורבנות ובין האחרונות המורה אשר לא ישתנה הטוב ולא יבא רעה. עכ״ל.]

והנה לפ״ז נמצא דהמגילה לא היתה מגילה גרידא, אלא האי מגילה היתה חפצא דתורה. וא״כ שריפת המגילה היתה שריפת תורה.

ובן הרי חזינן בסוגיא במו״ק שם דילפינן דיני ״תורה שנשרף״ מהאי מאורע, ושוב מבואר דהאי מאורע קשור לתורה שנשרף, ולא מגילה גרידא שנשרפה.

והנה י״ל דהענין ד״שריפת תורה״ היא ממש להיפך מחנוכה, דבחנוכה מדליקים נרות להראות על העמדת תורה. דהנה יש הרבה מקורות

שתורה נתחזקה על ידי חנוכה, לדוגמא בעלמא, עיין בספר פרי צדיק לחנוכה אות ז׳ דאיתא וז״ל על ידי הצרות והגזירות זכו למאור התורה וכמו שנאמר שבטך ומשענתך המה ינחמוני שדייקא על ידי השבט מוסר בא להם המשענת ביתר שאת וכדאיתא בפרקי היכלות (פ׳ כ״ז) שבבית שני אף על פי שלא שרתה שם שכינה אבל הדרה יקרה כבודה וגדולתה וכו׳, של תורה לא נתנה עד בית שני עיין שם והמכוון על זמן החשמונאים שהיה התחלת הארת תורה שבעל פה, דחנוכה התחלת הניסים שלא נתנו ליכתב, כי אסתר הוא סוף הניסים שניתנו ליכתב (כמו שאמרו יומא כט ע״א), והיינו התחלת תורה שבעל פה, כי היא התחלת מצוה דרבנן שהוא רק משורש תורה שבעל פה כמו שאמרו בגמרא על ברכת נר חנוכה והיכן צונו מלא תסור, ודייקא אז על ידי הצער והגזירה נתיסד התורה שבעל פה כמו שאמרו (בראשית רבה פ״ב) וחושך זה יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן ודייקא על ידי זה ויאמר אלהים יהי אור, והיינו הארת תורה שבעל פה וכדאיתא (תנחומא נח ג׳) שעל עמלי תורה שבעל פה נאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול אור הראשון וכו׳, עכ״ל, ויש הרבה מקורות דהאי עניינא דאור תורה שבע״פ מישך שייך להמנורה, לדוגמא בעלמא, עיין בהעמק דבר על שמות פכ״ז פ״כ דאיתא וז״ל אור התורה שהוא תכלית המשכן ועיקר המשרה שכינה בישראל בא בשפע ע״י אמצעות שני כלי קודש היינו הארון והמנורה ונשתנו פעולותיהם הארון בא ליעוד הדברות שבכתב וגם לצווי בקבלה בע״פ וכמש״כ לעיל כ״ה כ״ב ועדיין אין בזה כח הפלפול והחידוש שיהא אדם יכול לחדש מעצמו דבר הלכה שאינו מקובל ולזה הכח הנפלא שנקרא תלמוד ניתן כח המנורה אשר נכלל בו שבע חכמות וכל כחות הנדרש לפלפולה ש״ת וכ״ז נכלל בכפתורים ופרחים עד דאי׳ בב״ר פצ״א ר׳ טרפון בשעה שהיה שומע דבר מתוקן היה אומר כפתור ופרח ושיח רבן של ישראל ללמדנו בא שמה שתלמיד ותיק מחדש דבר טוב הוא ע״י כח שנרמז בכו״פ של המנורה וע״כ בבית שני שרבו ישיבות והעמידו תלמידים הרבה להויות דאביי ורבא שהוא התלמוד מש״ה נתחזק כח המנורה ע״י נס דחנוכה, עכ״ל, ועיי״ש בפל״ט פל״ז דאיתא וז״ל נרות המערכה, לפי הפשט נקראו כך משום דכתיב ביה יערוך אותו אהרן וגו׳ אבל עדיין קשה שהרי לא

נזכר זה הלשון בשום מקום דחשיב המנורה ונרותיה אלא מכאן דרשו חז״ל בפסיקתא פ״ו ר״ח א׳ ההבאה של מלאכת המשכן היתה בימי חנוכה והיינו שלמדו מכאן שהביאו בזמן שנתחזק כח המנורה והיינו בימי חנוכה וזהו לשון המערכה לרמז בעת שהיה מערכת השמים והשגחה העליונה תלוי על כח המנורה שבא להאיר על כח התלמוד ופלפולה ש״ת כמו שביארנו ר״פ תצוה והיו אותן הימים מסוגלים לזה מכבר והגיע בפועל לאחר כמה שנים בימי בית שני (והנה זכריה הנביא אמר שראה מנורה ושבעה נרות וגו׳ ושאל את המלאך מה המה אלה, וענהו זה דבר א׳ אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה׳ צבאות מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור והוציא את האבן הראשה תשואות חן חן לה, והדברים סתומים איך מראה המנורה על כל זה ומה זה האבן הראשה, אבל הענין שניבא כי בבית שני יתחזק כח פלפולה של תורה עם שבע חכמות המרומזות בכח המנורה ושבע נרותיה כמש״כ לעיל בפ׳ ויקהל,) עכ״ל, וכיון שענין זה מישך שייך להמנורה, א״כ הדלקת הנרות חנוכה, שהן במקום המנורה (כמבואר ברמב״ן בריש פ׳ בהעלותך ובהרבה מקורות אחרות), מורה על בחינה זו דחיזוק התורה.

לפ״ז נמצא דחנוכה ממש מתקן צרת יהויקים, דבמקום להשתמש עם אש להרוס ולהמית תורה כביכול, משתמשים עם אש להראות על קיום התורה.

ע״פ כל הנ״ל נמצא דצרת יהויקים היא חשכת האור דבית ראשון, שהיא היתה האור דתורה שבכתב, וחנוכה היא הארת האור דבית שני, שזהו מה שהאיר את החושך, והיא האור דתורה שבעל פה.

והנה עפכ״ז י״ל דההתעוררות לקחת מהאי תענית בהאי חודש היא לחזק בהתמדת לימוד תורה שבע״פ דזהו האופן להאיר את המצב החשוך.

נספח

מהות התקופה
הכוללת חודש כסלו
על פי דיני בכורים

נספח

מהות התקופה הכוללת חודש כסלו על פי דיני בכורים

א) הנה בפרשת בכורים (בפרשת כי תבא) מבואר שמביאים בכורים וקוראים, אולם מבואר במסכת בכורים שיש מביאים בכורים ואין קוראים. ועיי״ש בפ״א מ״ו דאיתא מעצרת ועד החג מביא וקורא, מן החג ועד חנוכה, מביא ואינו קורא, רבי יהודה בן בתירא אומר מביא וקורא. הרי שנחלקו התנאים אם המביא בכורים מהחג עד חנוכה מביא וקורא או מביא ואינו קורא, וקיי״ל כהת״ק דמביא ואינו קורא כדאיתא ברמב״ם בפ״ד מהל׳ בכורים הי״ג. **וא״כ חודש כסלו הוא חלק מתקופה מיוחדת, דהמביא בכורים בה מביא ואינו קורא.**

ב) עי׳ בפסחים דף לו ע״ב דילפי׳ האי דין דהמביא מהחג עד חנוכה מביא ואינו קורא משום שנא׳ ״ושמחת בכל הטוב״, דאינו קורא אלא בשעת שמחה. ולכאו׳ זה תמוה הא אה״נ לקמן בפ״ג מ״ו איתא

דהקריאה הוא עד שגומר כל הפרשה, אבל עי׳ ברמב״ם בהל׳ בכורים פ״ג ה״י דהיינו רק עד אשר נתת לי ד׳, ולפ״ז מבואר דאין הפסוק ד״ושמחת״ חלק מהקריאה, וא״כ מנין לנו דדין זה ד״ושמחת״ צריך להתקיים דוקא לענין הקריאה ולא לענין ההבאה, ולמה לא נאמר דאחרי החג אינו מביא כלל.

ובאמת מצינו גם עוד הרבה דינים אחרים שנלמדו מהאי קרא, עי׳ בפ״ב מ״ב דמבואר דביכורים אסורין לאונן, וברמב״ם בפהמ״ש שם ובהל׳ ביכורים פ״ג ה״ו הביא מקור לדין זה שהרי נאמר בהן ושמחת בכל הטוב מכלל שהוא חייב לאוכלן בשמחה לא באנינות. ועי׳ בפ״ב מ״ד דביכורים טעונים קרבן, וברא״ש שם איתא וז״ל טעונין קרבן נאמר כאן שמחה ונאמר להלן שמחה מה להלן שלמים אף כאן שלמים, עכ״ל, וברמב״ם בפ״ג הי״ב איתא וז״ל טעונין קרבן שלמים ושיר שנא׳ בהן ושמחת בכל הטוב וברגלים אומר ושמחת בחגך מה שמחת החג בשלמים אף כאן בשלמים. עכ״ל. ועי׳ בפ״א מ״ח דאיתא דאם הביכורים נטמאו אינו קורא, ועי׳ בפ״א מ״ט דאיתא דאם הביא ממין א׳ וקרא וחזר והביא ממין אחר אינו קורא, ועי׳ בר״ש שהביא מהירושלמי תני ר׳ שמעון בר יוסי ואמרת ושמחת הוי אומר על השמחה וכו׳ כלומר שיש שמחה במין הראשון א״נ קאי אניטמא בעזרה דאינו קורא דכיון דנטמאו ליכא שמחה. עכ״ל. הרי מבואר ד״ושמחת״ קאי על כל מיני דברים, וא״כ איך אפשר לומר דלגבי זמן שמחה ד״ושמחת״ רק קאי על הקריאה.

והנה עי׳ הכא בר״ש דאיתא וז״ל בספרי דריש יכול שאתה קורא כל זמן שאתה מביא ת״ל ואמרת ושמחת אין קריאה אלא בשעת שמחה כו׳ אבל מהחג עד חנוכה מביא ואינו קורא ד״דרשי׳ בספרי אשר תביא מארצך כל זמן שמצוים מארצך ועד חנוכה מצויין ואינן כלין לחי׳ מן השדה. עכ״ל. ולפ״ז אולי י״ל כך, שיש שתי דרשות הסותרות זא״ז, דמ״אשר תביא מארצך״ דרשי׳ דמביא עד חנוכה ומ״ושמחת״ דרשי׳ דאין ביכורים אחרי סוכות, וליישב הסתירה מוקמי׳ דרשא א׳ בהבאה ודרשא א׳ בקריאה. עוד י״ל דמשמע דחז״ל קבלו

דהדרשא ד״זמן שמחה״ הוא ״ואמרת ושמחת״, ולכך הבינו דהדרשא קאי על האמירה, שדוקא היא צריכה להיות בשעת שמחה.

[**לבאו׳** פשטות הפסוק ד״ושמחת״ הוא דלא ככל הילפותות הנ״ל, דהפשטות היא דהשמחה לא קאי על הביכורים כלל, אלא הפסוק מדבר על שמחה בכל הטוב דהיינו שאר דברים, ועי׳ בחינוך מצוה צ״א שכתב דמתוך הבאת ביכורים דהוא הודאה כי הפירות ויתר כל הטובה מאיתו ית׳ נהי׳ ראויין לברכה ויתברכו פירותנו, ועד״ז כתב במצוה תר״ו לענין הקריאה עיי״ש, וא״כ השמחה בקרא הוא דע״י הבאת וקריאת ביכורים יהא שמחה בכל הטוב אשר נתן לך ד׳, וי״ל דאה״נ אין זה הפשטי׳ דקרא, אלא כל הדינים הנ״ל הוו דרשות דדורשים כמו שקבלו חז״ל. (ואפשר דגדר הדרשות הוא דכל הג׳ מצוות שיש בביכורים יהיו בשמחה, הבאת ביכורים וקריאת ביכורים ואכילת בכורים, ובכל א׳ נתחדש דין שמחה, דבהבאה נתחדש דין קרבן ובקריאה נתחדש דהוא דוקא בשעת שמחה ובאכילה נתחדש איסור אנינות.)]

הנה יש עוד מקור בראשונים לדינא דמהחג עד חנוכה מביא ואינו קורא, דעיין בבעלי התוס׳ וברא״ש עה״ת ריש פ׳ כי תבא שכתבו דמהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא דלא שייך למימר ״הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה״ דהשתא ליכא ראשית. והנה גם זה צ״ב לכאו׳, דהא גם בהבאה כתיב ״ראשית בכורי אדמתך תביא״, וכתיב ״ולקחת מראשית פרי האדמה״, וא״כ למה יש בזה חילוק בין קריאה להבאה. וצע״ע בזה.

נמצא דלפי כל הביאורים להדין דהמחג ועד חנוכה אינו קורא עדיין יל״ע מהיכ״ת שיש בזה חילוק בין הבאה לקריאה.

ג) הנה אפשר שיש להוסיף ביאור בהא דמהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא.

דהנה מהא דמבואר שם בפ״א מ״ג דאין מביאים ביכורים חוץ מהז׳ מינים שנשתבחו בהם ארץ ישראל, מוכח דאין בכורים דין המתייחס לפירות האילן, אלא הוא דין להביא הז׳ מינים שנשתבחו בהם א״י, ואה״נ יש בהני מינים פירות האילן אבל יש גם מינים שאינם פירות האילן (חטה ושעורה), וכן משמע בקראי דכתיב ״ראשית בכורי אדמתך וגו׳״, ״ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וגו׳״, ״ועתה הנה הבאתי ראשית פרי האדמה וגו׳״, הרי דהיסוד הוא להביא פרי האדמה ופרי הארץ, ולא מוזכר פירות אילן כלל. וכן כתיב בפ׳ משפטים ״וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה״ ומבואר שם ברש״י דבכורי מעשיך היינו ביכורים וכתיב אשר תזרע בשדה, ומשמע דהיינו דברים שזורע בכל שנה ולא אילנות, ועוד הכתיב תזרע ולא תטע.

אבל למעשה יש הרבה מקורות דמשמע מהם דבכורים כן הוי דין מסויים בפירות אילן, לדוגמא, עי׳ בחינוך במצוה צ״א דאיתא וז״ל להביא ביכורים למקדש והוא הפרי הראשון שמתבשל **באילן** שחייבין אנו להביאו שם וליתנו לכהנים ולא כל **האילנות** במצוה זה מה״ת אלא שבעת המינין בלבד כו׳ משרשי המצוה כו׳ על כן נצטוינו להביא למשרתי ביתו ראשית הפרי המתבשל **באילנותיו** כו׳. עכ״ל. ועי׳ בתרגום יונתן בפ׳ קרח דאיתא בכורי דכל פירי אילני ארעהון דיקרבון קדם ד׳ וכו׳. ועי׳ בשל״ה הק׳ שער האותיות קדושת האכילה (ס״ח) דאיתא וז״ל והנה האוכל אשר אוכל האדם מזרע הארץ, וידוע כי מלך כל הזרעים הוא הדגן, ציוה הקב״ה ליקח הראשית מיד ממנו דהיינו תרומה, ולא היה להקב״ה די בקדושה זו רק קידש בראשית אחר דהיינו מעשר ללוי וכו׳, אחר כך כשנשתנה הדגן למעליותא ונעשה עיסה, והלחם הוא דבר חשוב שכל הסעודה נקראת על שם הלחם, כמ״ש עביד לחם רב, נצטוו בראשית עריסותיכם, עדיין נשארו פירות האילן שלא נתקדשו, צוה הקב״ה ליקח משבעת המינים שהם מלך על כל הפירות בכורים, ואז נתקדשו. עכ״ל. ועיין ברמב״ם בהקדמה לפהמ״ש דאיתא וז״ל וכאשר גמר לדבר על התבואה ומתנותי׳

בא לדבר על הפירות לפי׳ דבר בערלה אחרי חלה ואח״כ על הביכורים כפי סדר הכתוב הערלה בויקרא והביכורים בוהי׳ כי תבוא. עכ״ל. הרי משמע מכל הני מקורות דבכורים, בעיקרו, הוא דין בפירות האילן. [וכן משמע בזוה״ק ח״א דף יד ע״א דאיתא פקודא תריסר, לאייתאה בכורי דאילנא, דכתיב ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע, כל מאי דאתחזי לי, לכון אסירא למיכל, אתיר לון ויהב לון כל מעשרא דיליה ובכורין דאילנין, נתתי לכם, לכם ולא לדרין דבתריכון. ועי׳ בילקוט שמעוני חבקוק פרק ג׳ רמז תקס״ה דאיתא ראה מה היו הקרבנות יפים להם שכל מה שהיה קרב על גבי המזבח היה מברך את מינו, א״ר חייא בר אבא אפילו עיקרו של מזבח לא נעשה אלא בשביל כפרתן של ישראל, למה נקרא שמו מזבח, מ׳ שהוא מוחל עונותם של ישראל, ז׳ שהוא זכרון טוב לישראל, ב׳ ברכה לישראל, ח׳ חיים לישראל, שתי הלחם ולחם הפנים היו מברכין את הלחם, **והבכורים היו מברכין את פירות האילן**. וכן עי׳ בתוספתא ר״ה פ״א הי״א דאיתא הבא חטים וביכורים בעצרת שהוא פרק אילן כדי שיתברכו עליך פירות אילן. ועי׳ בתורה שלימה בפ׳ כי תשא שהביא מהמדרש הגדול בא וראה כמה היו הקרבנות יפין לישראל, בזכות לחם הפנים היה הלחם מתברך, בזכות הבכורים מתברכין פירות האילן, בזכות היין לנסך מתברך פרי הגפן, בזכות הקרבנות מתברך שגר בהמה, וכיון שגרמו עונות ובטלו הקרבנות ערבה כל שמחה. הרי דע״י הבאת בכורים מתברכים פירות האילן, ובפשוטו גם מזה מוכח דבכורים הוא מצוה השייכת במיוחד לפירות האילן.] ולכאורה צ״ל דפירות האילן הם עיקר הבכורים, והתורה אמרה להביא גם מחטה ושעורה כיון שהם ג״כ משבעת המינים והם נגררים בתר אידך מינים. וצע״ע בבירור נוסח הדברים.

ועי׳ ברמב״ם בהל׳ ביכורים פ״ב ה״ז דמשמע מסתימת דבריו דמאיזה טעם בביכורים אזלי׳ בתר הזמנים דפירות האילן אף לענין חטים ושעורים, והזמן לכל מיני ביכורים שקובע חדש וישן הוא בט״ו בשבט. וא״כ מבואר דבכורים הוא בעיקר דין בפירות האילן. ועיין במס׳ ר״ה

דף טז ע״א דאיתא מפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא אמר הקב״ה הביאו לפני שתה״ל בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות האילן, והוא תמוה לכאורה, דהא השתה״ל הוא מחטים ולא מפירות האילן, ועי׳ ברש״י שביאר וז״ל שתה״ל ירצו על פירות האילן שהן מתירין להביא ביכורים שאין מביאין ביכורים קודם לעצרת דכתיב בכורי קציר חטים. עכ״ל. ולפ״ז מבואר דעצרת הוי זמן ביכורים ונקרא זמן פירות האילן ואפ״ה זמן הבאת ביכורים מחטים ושעורים הוא ג״כ מעצרת, ושוב מבואר דחטים ושעורים נגררים בתר פירות האילן לענין זמני ביכורים.

ועיין בנחמי׳ פ״י פל״ו דכתיב ״ולהביא את בכורי אדמתינו ובכורי כל פרי כל עץ שנה בשנה לבית ד״, ופרש״י ובכורי כל פרי כל עץ בכורי של כל פרי האילן הם מדברי חכמים. עכ״ל. **ומבואר שיש דין דרבנן להביא ביכורים גם חוץ מהז׳ מינים, וכן משמע בלשון החינוך שם.** ויל״ע למה תקנו דוקא להביא כל פרי עץ מדרבנן ולא קטנית וירק, ולהנ״ל הוא מובן מאד, דעיקר דין ביכורים הוא להביא מפירות האילן ואף דמביאים חטים ושעורים זהו רק עוד דין דצוותה התורה להביא מכל ז׳ מינים אבל עיקר המצוה הוא להביא מפירות האילן, ומדאו׳ רק חייב בפירות האילן מז׳ מינים ומדרבנן הרחיבו הדין גם לשאר פירות האילן.

ועי׳ בחי׳ הר״ן למס׳ חולין דף ק״כ (הובא בתורעק״א לקמן פ״ג מ״ט) שכתב דהא דקיי״ל דביכורים אינן נוהגין אלא בז׳ המינין בלבד היינו דוקא לענין חיוב אבל אם רצה להביא משאר מינין מביא דתנן התם ר״ש בן ננס אומר מעטרין את הביכורים חוץ מז׳ המינין. עכ״ל. ויל״ד איזה מינים איכללו בדינו של הר״ן, ולהמבואר אפשר לחדש דהיינו דוקא פירות האילן אבל לא קטניות וירקות. שו״ר בס״ד בביאור ההלכה בהל׳ בכורים פ״ב ה״ב (ד״ה ואם) שכתב כצד זה דלהר״ן רק אפשר להביא פירות האילן, ועיי״ש בציון ההלכה אות ל״ד שציין לחי׳ הרשב״א מנחות פ״ד דלאחד הפירושים שם ז׳ מינין הוא רק לכתחלה ובדיעבד כשר כל המינים ולהנ״ל אפשר דגם זה

הוא רק פירות האילן. ובאמת יש ראי׳ לכאורה בבבלי ובירושלמי דלא שייך חפצא דבכורים מירק, דבבבלי פסחים דף ל״ו איתא תנו רבנן יכול יוצא אדם ידי חובתו בבכורים תלמוד לומר וכו׳ רבי עקיבא אומר מצה ומרור מה מרור שאינו בכורים אף מצה שאינה בכורים וכו׳. ולמה פשוט להגמ׳ שאין מרור בכורים אלא מוכח כנ״ל שלא שייך חפצא דבכורים מירק. (ראי׳ זו שמעתי ממו״ר הגאון ר׳ יעקב דרילמן שליט״א.) ובירושלמי בכורים פ״ב ה״ב איתא רבי יוחנן אזל לחד אתר אמר אנא בן עזאי דהכא אתא חד סב שאל ליה וכו׳ תמן את אמר גידוליהן מותרין והכא את אמר גידוליהן אסורין א״ל הן דאת אמר גידוליהן מותרין בדבר שזרעו כלה והן דתימר גידוליהן אסורין בדבר שאין זרעו כלה א״ל והתנינן איזהו דבר שאין זרעו כלה כגון הלוף והשום והבצלים והלוף והשום והבצלים חייבים בבכורים אמר אזל בן עזאי דהכא, ומבואר שלא שייך חפצא דבכורים מלוף שום ובצלים, דאם הי׳ שייך בהם חפצא דבכורים אף דאינם חייבים בבכורים הי׳ אפשר לדון בדין גידולים שלהם. ובפשוטו קשה מהני סוגיות על הר״ן הסובר דשייך בכורים משאר מינים שאינם מהז׳ מינים. ולדברנו א״ש דאפי׳ לדעת הר״ן רק משאר פירות האילן הוא דשייך בכורים אבל לא מירק.

הנה לפ״ז י״ל דהא דאיתא שם דלפי ר׳ שמעון בן ננס דמעטרין חוץ מז׳ מינים אפשר דהוא דוקא בפירות האילן.

(שאלוני, כיון דבכורים הוי דין בעיקרו בפירות האילן למה כתיב ״פרי האדמה״, וראיתי בשו״ת ציץ אליעזר חט״ו סי׳ ט״ז שהביא דהחיד״א בספר חומת אנך פ׳ תבוא הביא ממהר״ם בן חביב שהקשה דכיון דאין החיוב אלא רק מז׳ המינים מה זה שכתוב כל פרי האדמה וגו׳ הרי ביכורים הם רק מפרי העץ ותירץ דכאשר שמים את הגמי על הפירות להראות שביכרו עדיין הם בוסר וברכתם היא בפה״א, והחיד״א מביא עוד תירוץ מפני דחטה פרי האדמה, והקשה על זה דר״ע ור״י ס״ל דחטה עץ כמבואר בר״ה דף ט״ז, והחיד״א עצמו תירץ מפני שהרי צ״ל הנה הבאתי ראשית פרי האדמה אשר

נתת לי מתנת א״י ולא א״ש פרי העץ דרוצה להודות לד׳ על מתנת הארץ ולהכי נקט ברישא הכי, עיי״ש.)

[**הנה** עכ״פ צ״ב, דאיך המבואר ברשב״א מתאים עם המבואר במשנה בבכורים דאין מביאין בכורים חוץ משבעת המינים, ולכאורה צ״ל דכוונת המשנה היינו לכתחילה, ולא שלא שייך להביא בכורים חוץ משבעת המינים. והוא חידוש בפירוש דברי המשנה. וצע״ע בזה. והנה עוד צ״ב, דאיך המבואר בר״ן מתאים עם המבואר במשנה דאין מביאים בכורים חוץ משבעת המינים, והר״ן בעצמו ביאר דכוונת המשנה היינו לענין חיוב, ולא ש״אין מביאין״ חוץ משבעת המינים כלל. והוא חידוש בפירוש דברי המשנה. והנה עוד צ״ב, דאיך המבואר ברש״י בדברי הימים ובחינוך שיש דין דרבנן להביא בכורים משאר מינים מתאים עם המבואר במשנה דאין מביאים בכורים חוץ משבעת המינים. וצ״ע.]

עכ״פ נמצא ע״פ הרבה מקורות דבכורים הוי דין המתייחס לפירות האילן.

והנה ראינו המבואר הכא בר״ש וז״ל אבל מהחג עד חנוכה מביא ואינו קורא דדרשי׳ בסיפרי אשר תביא מארצך כל זמן שמצוים מארצך ועד חנוכה מצויין ואינן כלין לחי׳ מן השדה. עכ״ל. וכ״ה הכא ברע״ב וז״ל מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא דכתיב בפרשת ביכורים ושמחת בכל הטוב, אין קריאה אלא בזמן שמחה, מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ושמת בהם, ומהחג ואילך אע״פ שהרבה פירות נלקטים עד חנוכה, מכל מקום שמחת אותה שנה כבר נגמרה בחג, הלכך מביא ואינו קורא, ומחנוכה ואילך אינו מביא כלל דכתיב אשר תביא מארצך, כל זמן שמצויין בארצך, ועד חנוכה הן מצויין. עכ״ל. והנה לפ״ז מבואר במתני׳ דחנוכה הוא גמר האסיף.

[**הנה** חג הסוכות הוא חג האסיף, וא״כ חזינן הכא דבחנוכה נגמר ענין החג דסוכות. והרבה ספרים כתבו בענייני אגדה דחנוכה הוא הגמר של ענייני חודש השביעי, לדוגמא, עיין בשפת אמת בראשית

לחנוכה שנת תרמ״ד דאיתא וז״ל אא״ז מו״ר ז״ל הראה רמז במשנה מחג ועד החנוכה מביא ואינו קורא ולא אמר עד כ״ה בכסליו לרמוז כי נמשך הארת החג עד חנוכה, עכ״ל, והכא חזינן מקור לזה מ״הלכתא״.]

וגם במקום אחר מבואר דחנוכה הוא גמר האסיף, דעי׳ בירושלמי מס׳ מעשר שני פ״ה ה״ג דאיתא כי תכלה לעשר את כל תבואתך כשתכלה לעשר את כל הפירות, אי כשתכלה לעשר את כל הפירות **יכול אפילו בחנוכה** נאמר כאן מקצה ונאמר להלן מקצה שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות, מה מקץ שנאמר להלן במועד אף כאן במועד. הרי מבואר דהוא מכלה לעשר פירותיו בחנוכה. ובפשוטו הטעם הוא כנ״ל, דעד חנוכה עדיין לא אסף כל פירותיו ולכן עדיין לא היה יכול לעשר כולם.

והנה עיין במס׳ שבת בדף לב ע״ב דאיתא בעון ביטול תרומות ומעשרות שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר והיוקר הוה והשכר אבד ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין שנאמר ציה גם חום יגזלו מימי שלג שאול חטאו מאי משמע תנא דבי רבי ישמעאל בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים. ועד״ז איתא במס׳ תענית דף ז ע״ב.

והנה יש לעיין לפי דרשא זו למה כתיב ״יגזלו מימי שלג״ במקום לכתוב יגזלו מימי ״גשם״. וצ״ע. והנראה בזה דהנה ראינו ע״פ הירושלמי במעשר שני דאע״פ דעיקר הפרשת מעשרות הוא בתשרי (כדאיתא במס׳ ר״ה דף ח׳) אבל גמר כל המעשרות הוא בחנוכה. ולפ״ז י״ל דאי אפשר להעניש על המעשרות עד חנוכה דקודם חנוכה עדיין הוי באמצע לעשר. וא״כ הנה ימות הגשמים מתחילים במרחשון וריש כסלו (כדאיתא בפ״ק דתענית דזהו הזמן ד״יורה״) ובתחילת ימות הגשמים עדיין אי אפשר ליענש על ביטול תרו״מ, רק מסוף כסלו או טבת ואילך הוא שיש עונש על ביטול מעשרות. וא״כ א״ש דהפסוק אומר דיגזלו מימי ״שלג״ דרוצים להדגיש דעיקר העונש יהיה בימים שכבר ראויים לשלג ולא בתחילת ימות הגשמים.

נמצא דע״פ הירושלמי במעשר שני והבבלי בשבת למדנו דההגדרה דחנוכה היא ״תחילת ימי השלג״, דהיינו סוף הסתו ותחילת החורף.

הנה לפכ״ז אפשר שיש להוסיף ביאור בהא דמהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא. דכנ״ל, מביאים בכורים מפירות האילן, ואילן הוא דבר (יותר משאר דברים) שמשתנה כפי הד׳ עונות, וא״כ הדיני בכורים משתנים כפי הד׳ עונות, דבקיץ מביא וקורא, דכיון דהאילנות בתקפם לכן מביאים וקוראים להודות על פירות ״האילן ביפיו״, והיינו עד החג, דבחג מתחיל יומת הגשמים והסתו, ואח״כ בסתו מביא ואינו קורא דכיון דהאילנות כבר משתנים לגריעותא א״כ מביאים אבל לא קוראים דאין ההודאה על האילנות בתקפה כיון דאין האילנות בתקפם, והיינו עד חנוכה, דחנוכה היא התחלת החורף, ובחורף אינו מביא כלל כיון דהאילנות הם כמתים.

נמצא ע״פ כל הנ״ל דחודש כסלו הוא חלק מתקופת הסתו, בין הקיץ להחורף, ועפ״ז הוא דהוי דינו כנ״ל דמביא ואינו קורא.

ד) עיין בספר חגי פרק ב׳ דמבואר כמה פעמים דהנבואות שהוזכרו שם אירעו בכ״ד כסלו.

והנה במשנה איתא כנ״ל מן החג ועד חנוכה מביא ואינו קורא, ויל״ע מהו הדין בחנוכה עצמה, האם מביאים בכורים. והנה בדברי הרע״ב הנ״ל מבואר דהזמנים דסוכות וחנוכה הם תלויים בהאסיף, ובלשון הירושלמי במעשר שני הנ״ל מבואר דבחנוכה כבר כלו הפירות מן השדה, וכיון דהטעם דרק מביאים בכורים עד חנוכה הוא משום דרק עד חנוכה עדיין יש פירות בשדה, א״כ מבואר דרק מביאים בכורים עד חנוכה ולא בחנוכה עצמה. וכ״כ הביאור ההלכה בפ״ב מהל׳ בכורים ה״ו ד״ה אין.

לפ״ז נמצא דערב חנוכה הוא היום האחרון להבאת בכורים.

הנה ראינו שערב חנוכה הוא היום שנאמרו אותן נבואות דחגי, וכן ראינו שערב חנוכה הוא היום האחרון להבאת בכורים. ועפ״ז

ראיתי נכון להוסיף רמז מאותם פסוקים בחגי להאי דין שערב חנוכה הוא היום האחרון להבאת בכורים.

והנה עיי״ש בחגי בתוך הנבואות דכ״ד כסלו דכתיב ״מהיותם בא אל ערמת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשף חמשים פורה והיתה עשרים (פרש״י מהיות לכם מארה משולחת במעשיכם כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ׳ סאין ולא היה מוצא אלא עשרה, בא אל היקב הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו לחשוף חמשים פורה לשאוב ממנו חמשים מדות שמודדין בהם יין בגיתות ושמם פורה), הכיתי אתכם בשדפון ובירקון ובברד את כל מעשה ידיכם ואין אתכם אלי נאם ד׳ וגו׳ מיום עשרים וארבעה לתשיעי וגו׳ העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך״.

הרי מבואר דעד עכשו היתה קללה במדידת הכרי ובמדידת היקב ומעתה תהא ברכה, דהיינו הקב״ה אומר שעד עכשו היתה קללה באסיפתם ואפ״ה לא היו עם ד׳, ומעתה אם יהיו עם ד׳ אז ד׳ ישלח להם הברכה.

והנה חזינן דמעיקרא לענין העבר מירי לענין ״ערימה״ ו״יקב״ ובסוף מירי לענין ״זרע״ ו״אילנות שלא נשאו פרים״ ועל אלו אומר ״מן היום הזה אברך״, וי״ל דמרומז בזה דעתה כבר הוי גמר האסיף, ואין עוד פירות בשדות שעליהם יחולו הברכות מכאן ואילך, וא״כ מבואר דעד כאן היה האסיף ועל ידי זה היה לו פירות ב״ערימה״ וב״יקב״ ומעתה שוב ליכא פירות בשדות, והברכה רק תחול על הזרע ואילנות שעדיין לא נשאו פרים, וא״כ יש רמז דזהו זמן גמר האסיף, ואף דאינו מוכח דהאי גמר הוא דוקא בכ״ד כסלו, דאפשר דכבר נגמר מקודם, אבל אין הכתוב בא לסתום אלא לפרש, וכיון שבין הפסוק דמיירי בעבר להפסוק דמיירי בהברכה בעתיד הוזכר דמיירי בכ״ד כסלו שפיר י״ל דיש כאן רמז דבכ״ד כסלו הוא גמר הזמן שהפירות מצויין בשדה, וממילא יש כאן רמז כנ״ל דזמן הבאת בכורים תלוי בחנוכה.

והנה בין הב׳ פסוקים הנ״ל המרמזים על סוף זמן האסיף כתיב ״שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה מיום עשרים וארבעה לתשיעי למן היום אשר יסד היכל ד׳ שימו לבבכם״, ומהא דהוזכר ״יסד היכל ד׳״ בתוך הני פסוקים יש רמז דהענין דגמר האסיף שמרומז הכא מישך שייך להיכל השם״, וי״ל דהיינו מצות בכורים, שמצוה להביאם לבית ד׳ אלקיך, משא״כ תרומות ומעשרות דאינם שייכות במיוחד להיכל השם.

והנה בפסוק הנ״ל כתיב ״הזרע וגו׳ הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית״, וכל הני מינים חייבים בבכורים, אבל אינם מיוחדים לגבי תרומות ומעשרות כלל, ולכך מבינים דהרמז הוא לבכורים ולא למצוה אחרת.

ואולי יש להוסיף, דעיין בשפת אמת בראשית לחנוכה שנת תרמ״ד דאיתא (כנ״ל) וז״ל אא״ז מו״ר ז״ל הראה רמז במשנה מחג ועד החנוכה מביא ואינו קורא ולא אמר עד כ״ה בכסליו לרמוז כי נמשך הארת החג עד חנוכה. עכ״ל. הרי מבואר שיש ענין מיוחד בהא דהזמן דחנוכה שהוזכר במשנה בבכורים הוא חלק מהזמן ״מן החג עד חנוכה״. וא״כ אם יש רמז להזמן דחנוכה שהוזכר לגבי בכורים בפסוקים בחגי, לכאורה היה א״ש אם הזמן דחנוכה בפסוקים הנ״ל הוא חלק מהזמן ״מן החג עד חנוכה״. ויש להעיר בזה, דהזמן שהוזכר בהנבואה בריש פ״ב דחגי, דהוא הנבואה מיד לפני הנבואות דכ״ד כסלו, הוא ״בשביעי בעשרים ואחד לחדש״, דהיינו אחד מימי החג. וא״כ הזמן בין הנבואה דריש פרק ב׳ להנבואות דכ״ד כסלו הוא מן החג עד חנוכה.

[**הנה** א״ש לומר דהדין דאורייתא הנ״ל התלוי בחנוכה מרומז בפסוק הנ״ל, דיש להעיר דגם אידך דין דאורייתא התלוי בחנוכה נרמז בהאי קרא, דהנה יש עוד דין דאורייתא אחד התלוי בחנוכה, והיינו ביעור פירות שביעית, דעי׳ במס׳ פסחים דף נג ע״א דמבואר דיש פירות שזמן ביעורם הוא בחנוכה, וכן מבואר שם בפשוטו דחנוכה הוא הזמן הראשון לביעור פירות שביעית מפירות האילן. (הנה זהו

דין דאורייתא התלוי בחנוכה שרק נוהג במוצאי שמיטה, אבל הזמן דבכורים הנ"ל הוא דין דאורייתא התלוי בחנוכה בכל שנה. והנה עיין במאירי למס' יבמות דף עג ע"א ובגור אריי' בפ' משפטים ובאור החיים הק' ריש פ' כי תבא דס"ל דאין בכורים בשביעית. ולפ"ז י"ל דבכל שנה יש דין דאורייתא אחד התלוי בחנוכה. דבשאר שנים הזמן דהבאת בכורים תלוי בחנוכה, ובחנוכה דמוצאי שביעית דלית בו בכורים, יש דין דאורייתא אחר התלוי בחנוכה, והיינו ביעור פירות שביעית. אבל עיין במנחת חינוך מצוה צ"א אות ב' ובכתבי הגרי"ז על מסכת בכורות דף יב ע"ב דס"ל דמביאים בכורים מפירות שביעית, ולפי דבריהם במוצאי שביעית יש באמת ב' דינים דאורייתא התלויים בחנוכה.) והנה עיין במס' פסחים שם דאיתא אוכלין בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת בגרוגרות עד החנוכה בתמרים עד הפורים ואמר רב ביבי רבי יוחנן תרתי בתרייתא מחליף, ועי' בירושלמי שביעית פ"ז ה"א דאיתא ר"י בשם ר"ש בן יוצדק ביין עד הפסח בשמן עד העצרת ובגרוגרות עד הפורים רבי ביבי בשם רבי חנינא ובתמרין עד החנוכה. והנה לכאורה י"ל דקיי"ל בזה דביעור דגורוגרות הוא בפורים וביעור דתמרים הוא בחנוכה, דהא ר' יוחנן תרתי בתרייתא מחליף, ואין אמורא שחולק עליו, ובירושלמי רק איתא כהאי שיטה. ועיי"ש במס' פסחים בצל"ח שג"כ כתב דמפשטות הסוגיא מבואר דקיי"ל כהאי שיטה דתמרים עד חנוכה, דליכא אמורא שחולק על רב ביבי. (ועי' גם בתוס' אנשי שם למס' שביעית פ"ט מ"ח.) ולפ"ז י"ל דגם דין זה מרומז בפסוק הנ"ל בחגי, דהנה כנ"ל בפסוק כתיב "העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך" הרי דהוזכרו כל הפירות האילן שהם משבעת המינים, וכן הוזכר "זרע", ורק לא הוזכרו תמרים. וי"ל דיש בזה רמז דבזמן זה, דהיינו כ"ד כסלו, כלו התמרים, וממילא הגיע זמן הביעור. נמצא שיש רמז בהאי קרא להב' מצוות דאורייתא התלויים בחנוכה.]

הנה בפסוק הנ"ל כתיב "העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך", ועיי"ש ברד"ק

דאיתא וז״ל מה שאמר על עץ הזית לא נשא כי עץ הזית זמנו במרחשון ובכסליו לשאת פריו ואולי מפני המארה שהיתה בהם מתחלה היה מתאחר לשאת פריו. עכ״ל. הרי מבואר דעץ הזית נושא פריו במרחשון ובכסלו.

ועיין בקובץ עיון הפרשה עמ׳ ל״ו דאיתא וז״ל שימו נא לבבכם מן היום הזה ומעלה, מיום עשרים וארבעה לתשיעי למן היום אשר יסד היכל ה׳ שימו לבבכם, העוד הזרע במגורה ועד הגפן והתאנה והרמון ועץ הזית לא נשא מן היום הזה אברך, ופירש הרד״ק שאף שזמן עץ הזית לשאת פריו במרחשון ובכסלו מפני המארה שהיתה בהם בתחילה על שנתרשלו מלבנות את הבית השני נתאחר מלשאת פריו, והטעם שנאמרה נבואה זו בדוקא בכ״ד כסלו, נלמד ממתני׳ ריש ביכורים דזמן הבאת ביכורים הוא עד החנוכה, ובמיוחס לראב״ד על הספרי ריש כי תבוא פירש שעד חנוכה שכיחי זיתים, וכדברי הדד״ק שזמנו במרחשון ובכסלו וכו׳ ונמצא שכ״ד כסלו הוא יום סיום אסיף הזיתים, ובאותו יום הוכיחם הנביא שמחמת שנתרשלו ביסוד היכל ה׳ ראו בסוף האסיף שאף עץ הזית לא נשא פריו. עכ״ל.

לפי כל זה מבואר דהא דראינו דסוף האסיף הוא בערב חנוכה היינו משום דעד ערב חנוכה עדיין מאספים זיתים.

לפ״ז י״ל דסוכות הוא חג האסיף אחרי אסיפת אידך פירות וחנוכה הוא חג האסיף אחרי אסיפת הזיתים.

וא״ש לומר דחנוכה קשורה דוקא לזיתים, דהא חנוכה היא היו״ט היחיד שיש בה מצוה שעושים בעיקר עם שמן זית.

נמצא דחודש כסלו הוא חלק מתקופה מיוחדת המרומזת בפסוקים בחגי והקשורה במיוחד לזיתים.

ה) הנה עכ״פ אם חזינן דהבאת בכורים ומקרא בכורים תלויים בתקופות מיוחדות, א״כ לכאורה הוו מצוות עשה שהזמן גרמא,

וא״כ צ״ב למה מבואר לעיל שם במשנה ה׳ דנשים מביאים בכורים, ורק נתמעטו מהקריאה מדרשא מיוחדת, הרי בכורים הוי מצות עשה שהזמן גרמא, ומצד זה הוה לן לומר דאשה אינו מביא ואינו קורא גם בלי מיעוטא מקרא. והנה לחלק מן הראשונים י״ל דלא קשה כלל, דלחלק מן הראשונים נשים יכולות לברך על מ״ע שהז״ג, וכן נוהגים הבני אשכנז, ולפ״ז י״ל דאין כוונת משנה ה׳ דנשים חייבות להביא בכורים, אלא כוונת המשנה היא דאם הם בוחרים להביא בכורים אז אינן קוראין משום דאינן יכולות לומר אשר נתת לי ד׳. אבל יש ראשונים שסוברים דאין נשים מברכות על מ״ע שהז״ג, ויל״ע אם זהו נידון מיוחד לגבי הברכה, דהני ראשונים סוברים דאין נשים מברכות משום דאינן יכולות לומר ״וצונו״, או האם הני ראשונים סוברים דאין נשים מברכות משום דלית להו קיום מצוה כלל. ואם הם סוברים דלית לנשים קיום מצוה כלל, א״כ קשה כנ״ל למה נשים מביאות בכורים.

ואפשר שיש לחלק בין מצוה המוטלת על הגברא למצוה שהחפצא מחייבת. וצע״ע בזה.

עב״פ עי׳ בטורי אבן על מסכת מגילה דף כ ע״ב דאיתא וז״ל ל״ל קרא לפטו׳ אשה ועבד מאשר נתת לי, הא מ״מ הו״ל מ״ע שהז״ג דנשי׳ פטורות, דהא תנן בפ״ק דביכורים מהחג ועד חנוכה מביא ואינו קורא, לק״מ דולטעמיך הא מן החנוכה ואילך אינו מבי׳ לגמרי, כדתני׳ בספרי ומייתי לה בפ״ב דפסחים (דף ל״ו) מקרא דכתיב אשר תביא מארצך כל זמן שמצויין על פני ארצך שלא כלו לחיה מן השדה, ואמאי אשה ועבד מביאין הא הו״ל מ״ע שהז״ג, אלא מאי אית לך למימר דלא מיקרי מ״ע שהז״ג אלא מצוה שאינו נוהג בכל זמן מצד עצמו כמצו׳ שיש ימים מיוחדים למצותן, א״נ שאינו נוהג בלילות אלא בימים לחוד מגזה״כ, אבל הא דמן חנוכה ואילך אינה זמן הבאה אינו מצד עצמן של הימים שגורמין שאינן בני הבאה, אלא דבר אחר גורם להם שאין מצויין על פני השדה ולא פוטרן הכתוב מן הבאה מצד עצמן של

הימים אלא מפני דבר אחר, ואלו הי׳ מצויין עוד על פני השדה הי׳ הימים בני הבאה, וה״נ הא דמן החג אינו זמן קריי׳ אינו מצד עצמן של ימים, אלא ד״א גורם להן, דרחמנא אמר ושמחת בכל הטוב דהיינו בזמן שמחה כדאמ׳ בפ״ג דפסחים וזה אינו אלא בזמן קצירה ולקיטה שאדם שמח במעשיו, ואילו היו זמן קצירה ולקיטה אחר החג נמי הי׳ הימים מצד עצמן בני קריי׳, הילכך לאו מ״ע שהז״ג הוא. עכ״ל.